आयुर्वेद परिभाषा कोश

Definitional Dictionary of Ayurveda

संस्कृत-अंग्रेजी
Sanskrit-English

वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग
मानव संसाधन विकास मंत्रालय (उच्चतर शिक्षा विभाग) भारत सरकार
Commission for Scientific and Technical Terminology
Ministry of Human Resource Development
(Department of Higher Education)
Government of India

आयुर्वेद परिभाषा कोश
Definitional Dictionary of Ayurveda

(संस्कृत-अंग्रेजी)

(Sanskrit-English)

सत्यमेव जयते

वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग

मानव संसाधन विकास मंत्रालय

(उच्चतर शिक्षा विभाग)

भारत सरकार

Commission for Scientific and Technical Terminology

Ministry of Human Resource Development

(Department of Higher Education)

Government of India

© भारत सरकार, 2010

© Government of India 2010

संस्करण 2010

प्राप्ति स्थल

1. बिक्री एकक
वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग
पश्चिमी खंड-7, रामकृष्णपुरम्
नई दिल्ली - 110066
फोन.न: 26105211 एक्स 246

2. प्रकाशन नियंत्रक, भारत सरकार
सिविल लाइन्स, दिल्ली - 110054

प्रकाशक

वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग
पश्चिमी खंड-7, रामकृष्णपुरम्
नई दिल्ली - 110066

विषय सूची

		पृष्ठ संख्या
1.	प्रस्तावना	iv
2.	संपादकीय	vi
3.	Editorial	xi
4.	संपादन एवं समन्वय	xv
5.	आयुर्वेद परिभाषा कोश से संबंधित विशेषज्ञ	xvi
6.	वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग द्वारा अनुमोदित शब्दावली निर्माण के सिद्धांत	xvii
7.	Principles for evolution of terminology approved by C.S.T.T.	xix
8.	आयुर्वेद परिभाषा कोश	1-207

प्रस्तावना

वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग की स्थापना भारत के संविधान के अनुच्छेद 344 के खंड (4) के उपबंधों के अधीन गठित की गई समिति की सिफारिश के अनुसार भारत सरकार (शिक्षा मंत्रालय)के एक संकल्प के माध्यम से राष्ट्रपति के 1960 के आदेश के द्वारा 1 अक्टूबर 1961 को की गई। हिंदी में ज्ञान-विज्ञान के प्रसार के अतिरिक्त आयोग का मुख्य कार्य हिंदी तथा अन्य भारतीय भाषाओं में वैज्ञानिक एंव तकनीकी शब्दों का निर्माण करना और उनकी परिभाषा देना तथा कोशों/विश्वकोशों का प्रकाशन करना है। उपर्युक्त संकल्प के अनुसार आयोग ने मानविकी तथा विज्ञान के विभिन्न विषयों, विषय-शाखाओं, उप-शाखाओं की अद्‌यतन तकनीकी शब्दावली के लिए मानक हिंदी पर्याय प्रस्तुत किए हैं। आयोग ने विभिन्न विषयों के अनेक शब्द-संग्रह/परिभाषा कोश प्रकाशित किए हैं जिनमें कई लाख शब्दों का समावेश है। चूंकि शब्दावली का निर्माण एक सतत प्रक्रिया है, अत: आज भी आयोग में शब्दावली के निर्माण, समन्वय, परिशोधन/परिवर्धन/ एंव प्रकाशन का कार्य निरंतर चल रहा है।

वैसे तो आयोग में आयुर्विज्ञान शब्दावली के निर्माण का इतिहास काफी पुराना है, लेकिन आयुर्विज्ञान के क्षेत्र में आयोग की सर्वाधिक श्रेष्ठ कृति ''बृहत् पारिभाषिक शब्दसंग्रह : आयुर्विज्ञान, भेषज विज्ञान, शारीरिक नृ-विज्ञान (कंप्यूटर डाटाबेस) 1991 में प्रकाशित हुई जो सर्वथा संशोधित-मार्जित-समन्वित थी। इस शब्दकोश में लगभग 50 हजार शब्द हैं। अपनी उपादेयता और गुणता के आधार पर उपर्युक्त शब्द -संग्रह अत्यंत लोकप्रिय सिद्ध हुआ और इसका व्यापक प्रचार-प्रसार हुआ। परिणामत: इस शब्द-संग्रह की सभी प्रतियां लगभग समाप्त हो गईं हैं। इस शब्द-संग्रह की उत्तरोत्तर बढ़ती हुई मांग को देखते हुए अब इसका संशोधित एवं परिवर्धित संस्करण प्रकाशित किया जा रहा है। इसके अतिरिक्त आयोग ने आयुर्विज्ञान शब्दावली (मूलभूत) और आयुर्विज्ञान के सामान्य शब्दों एंव वाक्याशों (अंग्रेजी-तमिल-हिंदी) का भी प्रकाशन किया है। इसके साथ ही आयोग द्वारा ''औषधि प्रतिकूल प्रतिक्रिया शब्दावली'' का भी प्रकाशन किया गया है।

चूँकि आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्‌धति देश की मूलभूत चिकित्सा पद्‌धति है अत: यह देश में काफी लोकप्रिय है। भारत सरकार ने भी केंद्रीय सरकार स्वास्थ्य योजना के अंतर्गत देश में अनेक आयुर्वेदिक औषधालय खोल रखे हैं और सरकारी कर्मचारी उनका लाभ उठा रहे हैं।

प्रस्तुत ''आयुर्वेदिक संस्कृत-अंग्रेजी शब्द-संग्रह'' का निर्माण एंव प्रकाशन आयोग द्वारा किया गया प्रथम प्रयास है। यह अपने किस्म का पहला शब्द-संग्रह है जो संस्कृत एंव अंग्रेजी जानने वाले चिकित्सकों के लिए उपयोगी सिद्ध होगा। चूँकि आयुर्वेद में

औषधियों, रोगों, जड़ी-बूटियों के नाम प्राय: संस्कृत में ही होते हैं अत: शब्दों के पर्यायों का निर्माण भी संस्कृत धातुओं के आधार पर ही किया जाता है और किसी भी चिकित्सक के लिए उनका ज्ञान होना परमावश्यक है। अंग्रेजी माध्यम से आयुर्वेद की शिक्षा प्रदान /ग्रहण करने वाले छात्रों के लिए तो यह कोश अत्यंत उपयोगी सिद्ध होगा। अंग्रेजी जानने वाले चिकित्सक के लिए रोगों के नाम, लक्षण और निदान तथा आयुर्वेदिक औषधियों के संस्कृत नाम से परिचित होना परम आवश्यक है। आयुर्वेदिक चिकित्सा शिक्षा में संस्कृत का प्राधान्य होता है और आजकल आयुर्वेदिक शिक्षा का प्रचार-प्रसार भी तेजी से तथा व्यापक रूप से हो रहा है। अत: यह शब्द-संग्रह न केवल आयुर्वेदिक चिकित्सकों बल्कि सामान्य पाठकों, आयुर्वेदिक अध्यापकों, छात्रों, औषधियोजकों एवं चिकित्साकर्मियों के लिए अत्यंत उपयोगी होगा।

चूंकि आयोग द्वारा प्रकाशित अपने किस्म का यह पहला शब्द-संग्रह है अत: मुझे पूर्ण विश्वास है कि महत्व एंव उपयोगिता की दृष्टि से इस शब्द-संग्रह का चिकित्सा-जगत् में सर्वत्र स्वागत होगा और नई पीढ़ी के लोग परंपरागत स्वदेशी चिकित्सा की ओर आकर्षित होंगे तथा वे "सर्वे भवन्तु सुखिन: सर्वेसन्तु निरामया:" की लोक कल्याण भावना से ओत-प्रोत होंगे।

मैं उन सभी विद्वानों, डाक्टरों, विषय-विशेषज्ञों और भाषाविदों के प्रति अपना आभार व्यक्त करता हूँ जिन्होंने प्रस्तुत शब्द-संग्रह के निर्माण में अपना बहुमूल्य समय और विशेषज्ञता प्रदान की। मैं डा. बी.एस. बेहेरा को विशेष रूप से साधुवाद देता हूं जिनकी गहरी लगन, विषय-विशेषज्ञता और अटूट परिश्रम के कारण प्रस्तुत शब्द-संग्रह के निर्माण का कार्य समयबद्ध कार्यक्रम के अनुसार दक्षतापूर्वक संपन्न हो सका।

दिनांक: नवम्बर 2010
नई दिल्ली

(प्रो. के. बिजय कुमार)
अध्यक्ष
वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग

संपादकीय

आज का युग जनसंपर्क क्रांति का युग है। जनसंपर्क के विभिन्न माध्यमों जैसे आकाशवाणी, दूरदर्शन, सिनेमा, पत्रिकाएं एवं अन्य साहित्य आदि में भाषा का अनन्य साधारण महत्व है। इन बातों को ध्यान में रखते हुए सरकार ने अभियांत्रिकी, आयुर्विज्ञान, विधि तथा विज्ञान एवं प्रौद्योगिकी जैसे विभिन्न क्षेत्रों में अर्जित विकास के व्यापक प्रचार-प्रसार हेतु एक भाषा नीति की घोषणा की है। इस आधार पर सरकार के विभिन्न विभाग हिंदी में सूचनाओं को जन सामान्य तक पहुंचाने का प्रयास कर रहे हैं। इस उद्देश्य को पूरा करने के लिए अंग्रेजी/संस्कृत में उपलब्ध शब्दों के हिंदी पर्याय प्रस्तुत करने के लिए त्रिभाषी (संस्कृत-अंग्रेजी-हिंदी) शब्दावलियों का अभाव प्रकर्ष रूप से अनुभव किया गया। इस रिक्ति की पूर्ति करने की दिशा में रोग निदान एवं विकृति विज्ञान विषय में सामान्यतया प्रयुक्त संस्कृत एवं अंग्रेजी शब्दों का मानक हिंदी अनुवाद प्रदान करने के लिए एक शब्दावली का निर्माण किया गया है। प्राचीन काल से अब तक रोग निदान एवं विकृति विज्ञान क्षेत्र में हुए विकास को संप्रेषित करने में यह शब्दावली बहुउपयोगी सिद्ध होगी। ऐसा नहीं है कि यह परिवृद्धि हाल के समय की ही है। वस्तुत: तकनीकी शब्दावली निर्माण की परिपाटी का गौरवशाली इतिहास है।

वै.त.श. आयोग की स्थापना 1 अक्टूबर 1961 में राष्ट्रपति महोदय के आदेश के द्वारा निम्नोक्त प्रमुख उद्देश्यों के लिये की गई :

1. सन 1960 के राष्ट्रपति महोदय के आदेश में प्रतिपादित सिद्धांतों के परिप्रेक्ष्य में वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली के क्षेत्र में अब तक किए गए कार्य की समीक्षा करना।
2. वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली के हिंदी तथा अन्य भारतीय भाषाओं में विकास एवं समन्वय संबंधी सिद्धांतों को प्रतिपादित करना।
3. राज्य सरकारों द्वारा प्रवर्तित अथवा उनकी सहमति से किए गए विभिन्न संस्थाओं के वैज्ञानिक तथा तकनीकी संबंधी कार्यो का समन्वय करना।
4. इस क्षेत्र में कार्यरत संस्थाओं द्वारा हिंदी तथा अन्य भारतीय भाषाओं में प्रस्तुत शब्दावलियों का अनुमोदन करना।
5. नवनिर्मित या अनुमोदित शब्दावली को प्रयुक्त करते हुये मानक वैज्ञानिक पाठ्य पुस्तकों की निर्माण प्रक्रिया को प्रवर्तित करना।
6. वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावलियों का निर्माण करना।
7. विदेशी भाषाओं की वैज्ञानिक पुस्तकों का भारतीय भाषाओं में अनुवाद करना।

उपर्युक्त अधिदेश के अनुपालन में वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग ने विज्ञान की लगभग सभी शाखाओं की शब्दावलियों का निर्माण किया है।

मानविकी एवं सामाजिक विज्ञान का बृहत् पारिभाषिक शब्द संग्रह (खंड 1 एवं 2) तथा विज्ञान का बृहत् परिभाषिक शब्द संग्रह (खंड 1 एवं 2) का प्रकाशन क्रमश: 1973 एवं 1974 में हुआ। आयुर्विज्ञान के क्षेत्र में सर्वाधिक महत्वपूर्ण एवं उपयोगी कार्य 1974 में बृहत् पारिभाषिक शब्द संग्रह (आयुर्विज्ञान, भेषज विज्ञान एवं शारीरिक नृविज्ञान) के प्रकाशन के साथ हुआ। इस संग्रह में आयुर्विज्ञान के 36000 शब्द, भेषज विज्ञान के 9500 शब्द तथा शारीरिक नृविज्ञान के 4500 शब्द समाविष्ट किए गए थे। इस शब्द संग्रह में आयुर्विज्ञान की सभी शाखाओं के शब्दों का समावेश किया गया। सन् 1991 में इस शब्द संग्रह का पुन: प्रकाशन किया गया तथा परिशिष्ट के रूप में लगभग 3000 शब्दों को सम्मिलित किया गया। तदुपरांत आयुर्विज्ञान के मूलभूत शब्द संग्रह का प्रकाशन सन् 2005 में किया गया।

इन कार्यों के बाद अद्यावधि विज्ञान के प्रत्येक क्षेत्र में अनेकानेक नवीन शब्द, संकल्पना तथा भाष्य उभर कर आए तदनुसार नवीन शब्दों को समाविष्ट करते हुए वर्तमान में उपलब्ध शब्दसंग्रहों के अद्यतन संस्करण अवश्यभावी हैं।

वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग ने चरणबद्ध पद्धति से विभिन्न शब्द संग्रहों को समयानुरूप अद्यतन बनाने एवं तकनीकी शब्दों का बृहत् कंप्यूटर डाटा बेस बनाने का दायित्व हाथ में लिया है। इसके फलस्वरूप राष्ट्रीय शब्दावली बैंक की अवधारणा भी मूर्त रूप ले रही है। शब्दावली से संबंधित कार्यकलाप भाषा के आधुनिकीकरण का एक अंग हैं जिनके अंतर्गत शब्दकोश निर्माण प्रक्रिया भी सम्मिलित है। आयुर्विज्ञान के क्षेत्र में वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग ने निम्नलिखित कार्यक्रमों को प्रवर्तित किया है:

1. आयुर्विज्ञान के पारिभाषिक शब्द कोशों का निर्माण
2. आयुर्विज्ञान के शब्दसंग्रह का अद्यतन स्वरूप में तृतीय संस्करण के रूप में प्रकाशन
3. संस्कृत-अंग्रेजी-स्वरूप में मूलभूत शब्द-संग्रह का निर्माण
4. अन्य भारतीय भाषाओं में तकनीकी शब्दावली तथा वाक्यांश-संग्रह का निर्माण

आयोग द्वारा अंग्रेजी -तमिल-हिंदी शब्दावली तथा शल्यतन्त्र की पारिभाषिक शब्दावली पूर्व में ही प्रकाशित की जा चुकी है। हाल ही में आयोग ने अतिशय महत्व की शब्दावली ओषधि प्रतिक्रिया शब्दावली (अंग्रेजी-हिंदी) 'Drug adverse reactiong lossary (English-Hindi)' का प्रकाशन किया है। इस शब्दावली का सर्वत्र स्वागत हुआ है।

'आयुर्वेद का पारिभाषिक कोष' में मुख्य रूप से रोगों से संबंधित आयुर्वेदोक्त तकनीकी शब्दों का समावेश किया गया है। 'आयुर्वेद का पारिभाषिक कोष' इसी क्रम में एक गौरवशाली कदम है। आयुर्वेद अर्थात् आयु का वेद या विज्ञान, प्राय: सभी प्रधान अथवा वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतियों का उद्गम है। इसकी परंपरा विश्व के प्राचीनतम ग्रंथ ऋग्वेद से प्रारंभ होती है।

आयुर्वेद के प्रमुख ग्रंथ चरक संहिता में कहा है कि, सत्व (मन), आत्मा तथा शरीर तीनों त्रिदण्डवत् हैं तथा इन पर ही संसार टिका हुआ है। ये तीनों ही आयुर्वेद का प्रतिपाद्य विषय है [1/46-47]। आयुर्वेद की परंपरा स्वाभाविक रूप से विकसित हो कर सदा से ही जनमानस पर अपना प्रभाव डालती रही है। यहाँ तक कि सदियों के गुलामी के दौर में राज्याश्रय के अभाव में आयुर्वेद-परंपरा सामान्य जन-जीवन में व्याप्त रही। आयुर्वेद के सर्वाधिक प्रभावशाली ग्रंथ 'चरक संहिता' सुश्रुत संहिता रहे हैं।

आयुर्वेद वस्तुत: अष्टांग आयुर्वेद कहलाता है क्योंकि इसके आठ अंग हैं:

1. काय चिकित्सा - औषधियों के आंतरिक प्रयोग द्वारा चिकित्सा
2. शल्य तंत्र - शल्यकर्म द्वारा चिकित्सा
3. शालाक्य तंत्र - कान, नाक, गले, सिर आदि ऊर्ध्वांगों की चिकित्सा
4. कौमार भृत्य - बालरोग चिकित्सा
5. अगद तंत्र - विष विज्ञान
6. वाजीकरण तंत्र - काम शास्त्र एवं यौन विज्ञान
7. रसायन तंत्र - जरा चिकित्सा
8. ग्रह चिकित्सा - मानस रोग चिकित्सा, आध्यात्मिक चिकित्सा

परंपरागत रूप से आयुर्वेद के उद्गम के अनेक वर्णन उपलब्ध हैं। प्राचीन ऋषि मुनियों ने स्वास्थ्य - दीर्घायु हेतु अपने चिंतन एवं शोध को लिपिबद्ध कर आयुर्वेद को स्वरूप दिया। वेदों में आयुर्वेद के वैज्ञानिकों के प्रारंभिक शोध एंव चिंतन प्रक्रिया का रोचक वर्णन मिलता है।

शरीर रचना का स्पष्ट वर्णन (अथ. वे. 10.2.33), रक्त संवहन (अथ. वे. 10.2.11), जल चिकित्सा (अथ. वे. 1.6.2), वर्ण चिकित्सा (अथ. वे. 1.22.1), तथा अनेकानेक वनस्पतियों के औषधीय प्रभावों का वर्णन यथा - वरुण (अथ. वे. 10.3), पृष्णिपर्णी (अथ. वे. 2.25), रोहिणी (अथ. वे. 4/12), अपामार्ग (अथ. वे. 4/17), लाक्षा (अथ. वे. 5.5), दर्भ (अथ. वे. 6.3), तथा शुद्ध वायु का श्वसन में महत्व (ऋ. वे. 10.1.37) इत्यादि।

डॉ. वी.जी. रेले ने सन् 1931 में वैदिक देवताओं पर अपनी पुस्तक में लिखा है कि 'अद्यतन शरीर रचना विज्ञान' में वर्णित तंत्रिका तंत्र का वर्णन ऋग्वेद में वर्णित विषय से इतना मिलता है कि यह शंका उपस्थित हो जाती है ' क्या वेद वस्तुत: धार्मिक पुस्तकें मात्र हैं अथवा तंत्रिका तंत्र की शरीर रचना एवं क्रिया संबंधी पुस्तकें भी हैं।' ऋग्वेद की ऋचाएं आयुर्वेद के मूलभूत पंचपहाभूत एवं त्रिदोष सिद्धांतों का संकेत देती हैं।

वैदिक काल के बाद ऋषियों, विशेष रूप से ऋषि भारद्वाज ने आयुर्वेद को शास्त्रीय स्वरूप में निबद्ध किया। भारद्वाज के अनुसार सारे आयुर्वेद को वर्गीकृत कर 'त्रिसूत्र'

स्वरूप में संक्षिप्त किया जा सकता है। ये त्रिसूत्र हैं - हेतु सूत्र, लक्षण सूत्र तथा औषधि सूत्र। विश्व की सभी चिकित्सा पद्धतियों को इन 'त्रिसूत्रों में' समाहित किया जा सकता है। स्वास्थ्य तथा रोग के कुछ हेतु होते है, कुछ लक्षण होते हैं तथा कुछ औषधियाँ होती हैं। विश्व के समस्त पदार्थों को इन तीन में से किसी न किसी में वर्गीकृत किया जा सकता है। आचार्य सुश्रुत के अनुसार हेतु और लक्षण बनकर निदान बनते हैं। इन बातों का अर्थ यही है कि आयुर्वेद की नहीं अपितु अन्य चिकित्सा पद्धतियों के सम्यक् ज्ञान हेतु 'निदान' को समझना अत्यावश्यक है। अतएव वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग ने 'रोग निदान एवं विकृति विज्ञान शब्दावली' का प्रणयन किया है। इस शब्दावली में आयुर्वेद के प्रमुख ग्रंथों - चरक संहिता, सुश्रुत संहिता, अष्टांग संग्रह, अष्टांग हृदय, माधवनिदान जैसे ग्रंथों से चयनित शब्दों को समयानुरूप व्यवस्थित करने का प्रयास किया गया है। इसमें प्रारंभिक रूप से बिना किसी विस्तृत व्याख्या या विवरण के केवल शब्दों के अर्थों के प्रस्तुतीकरण का ही महत्व दिया गया है। यहाँ यह स्पष्ट करना आवश्यक प्रतीत होता है कि प्राय: आयुर्वेद के शब्दों के अर्थ संदर्भ के साथ आमूलाग्र बदल जाते हैं। उदाहरणार्थ 'रस' शब्द के बीसियों अर्थ निकलते हैं। शरीर रचना एवं चिकित्सा के संदर्भ में शरीर धातु के अर्थ में रस शब्द प्रयुक्त होता है। रसशास्त्र में रस, पारद के अर्थ में आता है तो द्रव्यगुण विज्ञान में यह स्वाद के अर्थ में प्रयुक्त होता है। इन्हीं अर्थ छटाओं को स्पष्ट करने के लिए शब्दार्थों को संदर्भों सहित देने की अत्यावश्यकता प्रतित हुई जिसकी पूर्ति स्वरूप इस ' आयुर्वेदीय पारिभाषिक कोष' का निर्माण किया गया है।

इस कोष में आयुर्वेदोक्त संस्कृत शब्दों के अंग्रेजी लिप्यंतरण तथा शब्दार्थ दिए गए हैं। आयुर्वेद के प्रामाणिक टीकाकारों द्वारा प्रस्तुत व्याख्या, संदर्भ एवं उद्धरण भी दिए गए हैं। ये संदर्भ सहित अर्थ इस शब्दावली की विशेषता हैं तथा इसकी उपादेयता को विशेष अध्ययन तथा शोध के क्षेत्र में अत्यधिक महत्वपूर्ण बना देते हैं।

आशा ही नहीं वरन् विश्वास है कि यह परिभाषा कोश भारत के साथ-साथ सारे विश्व के असंख्य आयुर्वेदाध्ययनरत लोगों के लिये अतीव उपयोगी सिद्ध होगी। इसी क्रम में विद्वान उपयोक्ताओं से निवेदन है कि वे अपने बहुमूल्य सुझाव अवश्य दें जिससे इस परिभाषा कोश में संशोधन कर इसकी उपादेयता में वृद्धि हो सके।

एतत् द्वारा मैं अपने विद्वान गुरुजनों का अभार व्यक्त करना चाहता हुँ जिन्होंने आयुर्वेद सागर में गहरे पैठ कर मोती ढूंढने की कला से मुझे अवगत कराया, पद और पद के अर्थ से बने पदार्थों से मेरा परिचय कराया तथा शब्द और उनके अर्थों की गहनता के प्रति मेरी अभिरुचि जागृत की।

मैं उन विद्वान विषय विशेषज्ञों के प्रति भी धन्यवाद ज्ञापित करता हूँ जिन्होंने अपने बहुमूल्य समय एवं विशेषज्ञता की आहूति इस ज्ञानयज्ञ के लिए दी जिसके फलस्वरूप इस परिभाषा कोश का निर्माण संभव हो सका है।

इस ज्ञानयज्ञ के ऋत्विज - प्रो. बिजय कुमार, अध्यक्ष, वै.त.श.आ का धन्यवाद शब्दों में व्यक्त करने में परिभाषा कोश कम पड़ती है। उन्होंने सदाशय पूर्वक मुझे यह दायित्व ही नहीं सौंपा अपितु समय-समय पर महत्वपूर्ण मार्गदर्शन भी प्रदान किया तथा आवश्यक संबल भी दिया जिससे इस अंतरराष्ट्रीय महत्व की शब्दावली को चरणबद्ध पद्धति से समय पर मूर्त स्वरूप में लाना संभव हो पाया।

इस परिभाषा कोश के निर्माण, प्रकाशन एवं वितरण से प्रत्यक्ष एवं अप्रत्यक्ष रूप से जुड़े प्रत्येक व्यक्ति को मैं हार्दिक धन्यवाद देने में गौरवान्वित अनुभव करता हूँ।

डॉ. भीमसेन बेहेरा
सहा. वैज्ञानिक अधिकारी (आयुर्विज्ञान)
वै.त.श.आ, नई दिल्ली

Editorial

The Commission for Scientific and Technical Terminology was set up in 1961 by the Presidential order to revive the work done so far in the field of scientific and technical terminology in the light of the principles laid down in the Presidential Order of 1960, to formulate the principles relating to evolution and co-ordination of scientific and technical terminology in Hindi and other Indian languages, to coordinate the work done by different agencies in the states in the field of scientific and technical terminology, with the consent or at the instance of the state Government concerned and approval of glossaries for use in Hindi and other Indian languages as may be submitted to it by the concerned agencies; and also to take up the preparation of standard scientific textbooks using the terminology evolved or approved by it, preparation of Scientific and Technical dictionaries and translation into Indian language of scientific books in foreign languages.
As per the mandate, the Commission for Scientific and Technical Terminology has prepared and published several glossaries in almost all the fields of knowledge, comprehensive glossary of Technical Terms of Humanities and Social sciences vol. I and II, Comprehensive Glossary of Technical Terms of Sciences (Vol. I and II). The terminological activities are a part of the language modernization programs including the development of the mechanism of lexicographical processing.
In the field of Medical Sciences, the Commission has undertaken the following programs (a) the preparation of Definitional Dictionary (b) The up-gradation of the glossary of Medical sciences and publication of enlarged III Edition of the same (c) The preparation of the fundamental glossories (Sanskrit-English) (d) The preparation of the Technical Terms and Phrases in the different languages of the country. The Commission has already published English-Tamil-Hindi Terminology. The Definitional Dictionary of Medical Sciences (Surgery) has been published. Very recently the Commission published a very important and valuable Dictionary 'Drug Adverse Reaction Glossary (English-Hindi)". The glossary has been commended far and wide.

The glossary of signs and symptoms in Ayurveda is being published. This glossary includes the maximum available technical terms in Ayurveda related with signs and symptoms of diseases.
Ayurveda in India, the science of life, the origin of most forms of natural and alternative medicine has its mention in one of the oldest philosophical texts of the world, the "Atharveda". The sutrasthana of charaka samhita, a much referred Ayurvedic text says "The three– body, mind and soul – are like a tripod, the world stands by their combination, in them everything abides. It is the subject matter of Ayurveda for which the teachings of Ayurveda have been revealed (1-46-47). The word Ayurveda consists of words 'ayus' meaning 'life' and 'veda' meaning 'knowledge' or 'science'. Evolving throughout its history. Ayurveda remains an influential systems of medicine. The Sushruta Samhita and the Charaka Samhita were influential works on traditional medicine during the era. The eight branches of Ayurveda are – Internal Medicine – kaya chikitsa; Surgery – Shalya tantra; Ears, eyes, nose and throat – Urdhwanga (Shalakya) Tantra; Pediatrics – Bala (Kaumarabhitya) Tantra; Toxicology – Agad Tantra Damstra; Brish – Bajikarana (or Vajikarana) Tantra; Spiritual Healing/Psychiatry– Graha Bhuta Vidya. – Jara-Gerilatrics
There is a concept that has been passing down from generation to generation in India about the origin of Ayurveda. Accordingly, the sages – the wise men – the Rishis innovated the secret of leading a healthy long life. The reforms are available in Vedas – Rigveda and Atharvaveda of Ayurvedic innovation There is a vivid description of Anatomy (AV 10.2.33), circulatory system of blood (AV. 102.11), water therapy (AV 1.6.2), Chromotheraphy (AV. 1.22.1) and the description of several herbal drugs such as – Varuna (AV10.3), Prishni (AV 2.25), Laksha (AV 5.5), Darbha (AV 6.3) breathing in pure Air (RV 10.1.37) etc. Dr VG Rele wrote vedic Gods in 1931. He mention - Our present anatomical knowledge of nervous system tallies so accurately with the literal description of the world given in the Rigveda, that a question aries in the mind whether the Vedas re really religious books or whether they are books of anatomy and physiology of the nervous system.
The verses of *Atharvaveda*. refers to panchamahabhuta (five basic elements of the entire creation) and the three doshas or primary forces of

prana or *vata* "*agni or pitta*"" and "*soma or kapha*" (water and earth) as comprise the basic principles of Ayurveda. The Indian philosophy Sankhya states that there are 24 elements all of which constitute the foundation of the gross world, earth, water, fire, air and ether. These five elements in different combinations elaborate the three body doshas. The panchamahabhuta and dosha theories are the guiding factors of Ayurveda as therapeutic science. The *Atharvaveda* also mentions transplants and herbal remedies called soma with properties of elixir.

The science of knowledge of healing as mentioned in the Atharvaveda was innovated by Rishi Bhardwaj from the great cosmic intelligence. The knowledge consists of three aspects as the Tri-sutras of Ayurveda, which are - Etiology or the science of the causes of disease, symptomlogy or the study and interpretation of symptoms and medication and Herbal remedies. These are the basis of the Medical Science of the whole world today. Later the Ayurveda was delineated into two distinct schools - Physicians and Surgeons (Dhanvantri). Ashtang Hridaya of Vagbhatta is also an important work in explaining the complexities of Ayurveda and is considered as important and relevant as those of Charaka and Sushruta. Later several Nighantus or supplementary texts on Ayurveda like Bhava Prakasha enriched the knowledge in the field of new drugs, expansion in applications, adding new drugs and identification of their substitutes.

The present glossary of signs and symptoms is the collection of terms from Charaka samhita, sushruta samhita, Ashtanga Sangraha, Ashtanga Hridaya and Madhavanidanam. The emphasis has been on giving the immediate meaning, without much elaboration and description. So many people from India and abroad are studying and practicing Ayurveda without much knowledge of Sanskrit. This work of Aurveda definitional dictionary will prove to be of great help to all of them. The maximum number of basic expressions and terms regarding the symptoms and various diseases have been included in this glossary. These terms are related to the indications connected with Ayurvedic diagnosis and therapy. The terms of Sanskrit have been transliterated and their descriptive meaning has been given in English. The descriptive explanations given in the classical texts by earlier Ayurvedacharyas and the linguists have also been cited. This enhances the usefulness of the glossary and leads to further studies and research work.

This glossary is focussed on symptoms and psychosomatic indications and their descriptive meanings.

The users of this glossary and the learned Ayurvedic scholars of their respective fields are requested to give their suggestions so that the glossary may be amended and improved so that the next edition becomes more useful.

I hereby express my thanks to my learned teachers who imbibed on me the quality of reflexive and analytical appreciation of the knowledge of Ayurveda and medical sciences. I express my thanks to the learned subject experts and the linguists who had been associated with the preparation of this glossary for their active co-operation and support. I am grateful to Prof. Bijay Kumar, Chairman, Commission of Scientific and Technical Terminology for his valuable and timely guidance and support in the preparation of this glossary of national importance. He gave me the responsibility and continuous encouragement. Without his guidance, encouragement and support it would not have been possible to bring out this glossary in a time-bound and phased schedule.

I express my thanks to all who have been and will be associated with the publication, sale and distribution of the glossary

Dr. B.S. Behera
Asst. Scientific Officer
(Medicine)

संपादन एवं समन्वय

प्रमुख संपादक

प्रो. के. बिजय कुमार
(अध्यक्ष)

संपादक

डा. बी. एस. बेहेरा
सहायक वैज्ञानिक अधिकारी (आयुर्विज्ञान)

प्रकाशन

डॉ. प्रेमनारायण शुक्ल
सहायक निदेशक

श्री आलोक वाही
कलाकार

आयुर्विद परिभाषा कोश के निर्माण से संबंधित विशेषज्ञ

श्री प्रमदास, नई दिल्ली
श्री ओ. पी वर्मा, नई दिल्ली
श्री डी. डी. नैटियाल, नई दिल्ली
डा. पवन माली, नई दिल्ली
डा. प्रवीण चौधरी, नई दिल्ली
डा. धर्मपाल आर्य, नई दिल्ली
डा. वी. एस शर्मा, नई दिल्ली
डा. प्रभाकर राव, नई दिल्ली
डा. जी. आर. आर चक्रवर्ती, चैन्नई
डा. संतोष नैयर, केरल
डा. एच. पी मिश्र, भूवनेश्वर, उड़ीसा
डा. गोपाल रथ, भूवनेश्वर
डा. ए. सी. कर, वारणसी
डा. वासुदेव कर, कटक, उड़ीसा
डा. नित्यानन्द स्वांई, भूवनेश्वर, उड़ीसा
डा. इदुलता दास, भूवनेश्वर, उड़ीसा
प्रो. गुरदीप सिंह, जामनगर
डा. एन. पी होता, भूवनेश्वर
डा. बी. एल. मेहरा, पपरोला
डा. पी. एल. शंखुआ, ओड़िशा
डा. संघ्या पटेल, नई दिल्ली
डा. बी. एल. गौड, जयपुर
डा. एन. सी. दास, पुरी
डा. कमलेश शर्मा, जयपुर
डा. आर. डी. शर्मा, बडौदा
डा. एल. के. द्विवेदी, जयपुर
डा. ई. सुरेन्द्रन, कोटाकल
डा. तनूजा एम. नेसरी, पुना
डा. बिरेंद्र कोरी, जामनगर
डा. गालिब, जामनगर
डा. भीमसेन बेहेरा, नई दिल्ली
प्रो. रामबाबु द्विवेदी, जामनगर
डा. प्रमोद जयसवाल, पुना
डा. महेश व्यास, जामनगर
डा. एम.एम. पाडी, नई दिल्ली
डा. अनुप ठक्कर, जापनगर

वैज्ञानिक तथा तकनीकी शब्दावली आयोग द्वारा स्वीकृत शब्दावली-निर्माण के सिद्धांत

1. अंतर्राष्ट्रीय शब्दों को यथासंभव उनके प्रचलित अंग्रेजी रूपों में ही अपनाना चाहिए और हिंदी व अन्य भारतीय भाषाओं की प्रकृति के अनुसार ही उनका लिप्यंतरण करना चाहिए। अंतर्राष्ट्रीय शब्दावली के अंतर्गत निम्नलिखित उदाहरण दिए जा सकते हैं:–
   क) तत्वों और यौगिकों के नाम, जैसे–हाइड्रोजन, कार्बन डाइऑक्साइड आदि;
   ख) तौल और माप की इकाइयां और भौतिक परिमाण की इकाइयां, जैसे–डाइन, कैलॉरी, एम्पियर आदि;
   ग) ऐसे शब्द जो व्यक्तियों के नाम पर बनाए गए हैं जैसे, मार्क्सवाद (कार्ल मार्क्स), ब्रेल (लूइस ब्रेल), बॉयकाट (कैप्टन बॉयकाट), गिलोटिन (डॉ. गिलोटिन), गेरीमैन्डर (मि. गेरी), एम्पियर (मि. एम्पियर), फारेनहाइट तापक्रम (मि. फारेनहाइट) आदि;
   घ) वनस्पतिविज्ञान, प्राणिविज्ञान, भूविज्ञान आदि की द्विपदी नामावली;
   ङ) स्थिरांक जैसे π, g, आदि;
   च) ऐसे अन्य शब्द जिनका आमतौर पर प्राय: सारी भाषाओं में व्यवहार हो रहा है, जैसे–रेडियो, पेट्रोल, रेडार, इलेक्ट्रॉन, प्रोटॉन, न्यूट्रॉन आदि।
   छ) गणित और विज्ञान की अन्य शाखाओं के संख्यांक, प्रतीक, चिह्न और सूत्र, जैसे–साइन, कोसाइन, टैन्जेन्ट, लॉग आदि (गणितीय संक्रियाओं में प्रयुक्त अक्षर रोमन या ग्रीक वर्णमाला के होने चाहिए)।
2. प्रतीक रोमन लिपि में अंतर्राष्ट्रीय रूप में ही रखे जाएंगे, परंतु उनके संक्षिप्त रूप, (विशेषकर साधारण तौल व माप संबंधी) नागरी और मानक रूपों में लिखे जा सकते हैं। सेन्टीमीटर का प्रतीक cm. हिंदी में भी रोमन में ही प्रयुक्त होगा, परन्तु इसका नागरी संक्षिप्त रूप से.मी. हो सकता है। यह सिद्धांत बच्चों के लिए लिखी गई किताबों और लोकप्रिय पुस्तकों में अपनाया जाएगा, परंतु विज्ञान और प्रौद्योगिकी की मानक पुस्तकों में केवल अंतर्राष्ट्रीय प्रतीक अर्थात् cm. ही प्रयुक्त करना चाहिए।
3. ज्यामितीय आकृतियों में भारतीय लिपियों के अक्षर प्रयुक्त किए जा सकते हैं, जैसे, **क, ख, ग** या **अ, ब, स** । परंतु त्रिकोणमिति में केवल रोमन अथवा ग्रीक अक्षर ही प्रयुक्त करने चाहिए, जैसे–साइन **A**, कॉस **B** आदि।
4. सामान्यत: संकल्पनात्मक शब्दों का अनुवाद किया जाना चाहिए।
5. हिंदी पर्यायों का चुनाव करते समय सरलता, अर्थ की परिशुद्धता (सटीकता) और सुबोधता का विशेष ध्यान रखना चाहिए। रूढ़िवादी तथा सुधार-विरोधी प्रवृत्तियों से बचना चाहिए।
6. सभी भारतीय भाषाओं के शब्दों में यथासंभव अधिकाधिक एकरूपता लाने के उद्देश्य से ऐसे शब्द अपनाने चाहिए जो अधिक से अधिक क्षेत्रीय भाषाओं में प्रयुक्त होते हों, और संस्कृत धातुओं पर आधारित हों।

7. जो देशी शब्द सामान्य प्रयोग के पारिभाषिक शब्दों के स्थान पर हमारी भाषाओं में प्रचलित हो गए हैं, जैसे–telegraph/telegram के लिए तार, continent के लिए महाद्वीप, post के लिए डाक, आदि, उन्हें इसी रूप में व्यवहार में लाया जाना चाहिए।
8. अंग्रेजी, पुर्तगाली, फ्रांसीसी आदि भाषाओं के ऐसे विदेशी शब्द जो भारतीय भाषाओं में प्रचलित हो गए हैं, जैसे–टिकट, सिगनल, पेन्शन, पुलिस, ब्यूरो, रेस्तरां, डीलक्स, आदि इसी रूप में अपनाए जाने चाहिए।
9. **अंतर्राष्ट्रीय शब्दों का देवनागरी लिपि में लिप्यंतरण**–अंग्रेजी शब्दों का लिप्यंतरण इतना जटिल नहीं होना चाहिए कि उसके कारण वर्तमान देवनागरी वर्णों में नए चिह्न व प्रतीक शामिल करने की आवश्यकता पड़े। शब्दों का देवनागरी लिप्यंतरण अंग्रेजी के मानक उच्चारण के अधिकाधिक अनुरूप होना चाहिए और आवश्यक होने पर ही उसमें भारत के शिक्षित वर्ग में प्रचलित उच्चारण के अनुरूप परिवर्तन किया जा सकता है।
10. **लिंग**–हिंदी में अपनाए गए अंतर्राष्ट्रीय शब्दों को पुल्लिगं रूप में ही प्रयुक्त करना चाहिए। किंतु अति आवश्यक होने या हिंदी में प्रचलन के अनुसार उन्हें भिन्न लिंग-रूप में प्रयुक्त किया जा सकता है।
11. **संकर शब्द**–पारिभाषिक शब्दावली में संकर शब्द, जैसे guaranteed के लिए 'गारंटित', classical के लिए 'क्लासिकी', codifier के लिए 'कोडकार' आदि के रूप सामान्य और प्राकृतिक भाषाशास्त्रीय प्रक्रिया के अनुसार बनाए गए हैं और ऐसे शब्द रूपों को पारिभाषिक शब्दावली की आवश्यकताओं, यथा–सुबोधता, उपयोगिता और संक्षिप्तता का ध्यान रखते हुए व्यवहार में लाना चाहिए।
12. **पारिभाषिक शब्दों में संधि और समास**–कठिन संधियों का यथासंभव कम से कम प्रयोग करना चाहिए और संयुक्त शब्दों के लिए दो शब्दों के बीच हाइफन लगा देना चाहिए। इससे नई शब्द-रचनाओं को सरलता और शीघ्रता से समझने में सहायता मिलेगी। नवनिर्मित शब्दों में संस्कृत-आधारित 'आदिवृद्धि' से बचा जाना चाहिए। 'व्यावहारिक' 'लाक्षणिक' आदि प्रचलित संस्कृत तत्सम शब्दों में आदिवृद्धि का प्रयोग ही अपेक्षित है, परंतु नवनिर्मित शब्दों में इससे बचा जा सकता है।
13. **हलंत**–नए अपनाए हुए शब्दों में जहां आवश्यक हो वहां हल् चिह्न का प्रयोग कर उन्हें सही रूप में लिखना चाहिए।
14. **पंचम वर्ण का प्रयोग**–पंचम वर्ण के स्थान पर अनुस्वार का प्रयोग उचित है परंतु lens, patent आदि शब्दों का लिप्यंतरण लेंस, पेटेंट या पेटेन्ट न करके लेन्स, पेटेन्ट ही करना चाहिए।

PRINCIPLES FOR EVOLUTION OF TERMINOLOGY APPROVED BY THE STANDING COMMISSION FOR SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMINOLOGY

1. "International terms" should be adopted in their current English forms, as far as possible and transliterated in Hindi and other Indian languages according to their genius. The following should be taken as examples of international terms:–
   a) Names of elements and compounds, e.g., Hydrogen, Carbon dioxide, etc.,
   b) Unit of weights, measures and physical quantities, e.g., dyne, calorie, ampere etc.,
   c) Terms based on proper names, e.g., Marxism (Karl Marx), Braille (Braille), boycott (Capt. Boycott), guillotine (Dr. Guillotine), gerrymander (Mr. Gerry), ampere (Mr. Ampere) Fahrenheit scale (Mr. Fahrenheit), etc.,
   d) Binomial nomenclature in such sciences as-Botany, Zoology, Geology, etc.,
   e) Constants, e.g., π, g etc.,
   f) Words like Radio, Petrol, Radar, Electron, Proton, Neutron etc., which have gained practically world-wide usage,
   g) Numerals, symbols, signs and formulae used in mathematics and in other sciences, e.g., sin, cos, tan, log, etc. (Letters used in mathematical operation should be in Roman or Greek alphabets).
2. The symbols will remain in international form written in Roman script, but abbreviations may be written in Nagari and standardised form, specially for common weights and measures, e.g., the symbol 'cm' for centimeter will be used as such in Hindi, but the abbreviation in Nagari may be से.मी. This will apply to books for children and other popular works only but in standard works of science and technology, the international symbols only, like cm., should be used.
3. Letters of Indian scripts may be used in geometrical figures, e.g., क, ख, ग or अ, ब, स but only letters of Roman and Greek alphabets should be used in trigonometrical relations, e.g., sin A, cos B, etc.
4. Conceptual terms should generally be translated.
5. In the selection of Hindi equivalents simplicity, precision of meaning and easy intelligibility should be borne in mind. Obscurantism and purism may be avoided.
6. The aim should be to achieve maximum possible identity in all Indian languages by selecting terms:—
   (a) common to as many of the regional languages as possible, and
   (b) based on Sanskrit roots.
7. Indigenous terms which have come into vogue in our languages for certain technical words of common use, as-तार for telegraph/telegram, महाद्वीप for continent, डाक for post etc., should be retained.

8. Such loan words from English, Portuguese, French etc., as have gained wide currency in Indian languages should be retained, e.g., ticket, signal, person, police, bureau, restaurant, deluxe, etc.
9. **Transliteration of International terms into Devanagari Script**—The transliteration of English terms should not be made so complex as to necessitate the introduction of new signs and symbols in the present Devanagari characters. The Devanagari rendering of English terms should aim at maximum approximation to the standard English pronunciation with such modifications as prevalent amongst the educated circle in India.
10. **Gender**—The international terms adopted in Hindi should be used in the masculine gender, unless there are compelling reasons to the contrary.
11. **Hybrid formation**—Hybrid forms in technical terminologies, e.g., गारंटित for 'guaranteed', क्लासिकी for 'classical', कोडकार for 'codifier', etc., are normal and natural linguistic phenomena and such forms may be adopted in practice keeping in view the requirements for technical terminology, viz., simplicity, utility and precision.
12. **Sandhi and Samasa in technical terms**—Complex forms of Sandhi may be avoided and in cases of compound words, hyphen may be placed in between the two terms, because this would enable the users to have an easier and quicker grasp of the word structure of the new terms. As regards आदिवृद्धि in Sanskrit-based words, it would be desirable to use आदिवृद्धि in prevalent Sanskrit tatsama words, e.g., व्यावहारिक, लाक्षणिक, etc., but may be avoided in newly coined words.
13. **Halanta**—Newly adopted terms should be correctly rendered with the use of 'hal' sign wherever necessary.
14. **Use of Pancham Varna**—The use of अनुस्वार may be preferred in place of पंचम वर्ण but in words like 'lens' 'patent' etc., the transliteration should be लेन्स, पेटेन्ट and not लेंस, पेटेंट or पेटेण्ट.

अंसः	aṃsaḥ	Shoulder
अंसाभिताप	aṃsābhitāpa	Warmth in shoulder
अकर्मण्यः	akarmaṇya	अकर्मण्यः क्रियायां अशक्तः (Arun.Ah.Ni.15.39) - Loss of motor function
अकर्मशीलता	akarmaśīlatā	कर्मणि अनुत्साहः (Dal.S.Sa.1.18) - Lack of interest to do any work
अकामा	akāmā	मैथुनानभिलाषिणी (Dal.S.Ci.24.114) - Lack of interest in sex
अकारुण्यम्	akāruṇyam	अकारुण्यं निर्दयत्वम् (Dal.S.Sa.1.18) - Mercilessness
अकामतः छर्दि	akāmataḥ chardi	Vomiting without specific reason
अकृतसंज्ञता पुरीषे	akṛtasañjñatā purīṣe	कृतेऽपि अकृतसंज्ञः कृतेऽपि पुरीषोत्सङ्गे अकृतसंज्ञः कृतपुरीष उत्सर्ग इति संवेदनं न भवति (Arun.Ah.8.11) - Feeling of urge even after defeacation
अकृतसंज्ञता मूत्रे	akṛatasañjñatā mūtre	कृतेऽपि मूत्रे अकृतसंज्ञता अकृताभासत्वं इव कुर्यात् (Arun.Ah.Su.11.13) कृतमपि मूत्रोत्सर्गं कृतं इव मन्यते (Hem.Ah.Su.11.13), कृते अपि वेगे न वेगं कृतं बुध्यते (Chakra.C.Ci.19.7) - Feeling of urge even after micturition
अकोपनम्	akopanam	Habit of not getting angry

अक्रोधवतः	akrodhavataḥ	विना क्रोधं चर्यते यत् तत् अक्रोधवतम् (Chakra.C.Su.3.15) - Habit of not getting angry
अक्षमवम्	akṣamatvam	अक्षमः अक्षान्तिः (Indu.Ah.U.21.12) - Intolerance
अक्षान्ति हितोपदेशेषु-	akṣānti hitopdeśeṣu	हितस्य गुरुपित्रादेः उपदेशाः तेषु, अक्षान्तिः असहत्वं, तदुपदिष्टेषु न क्षमते (Arun.Ah.ni.2.8) - Intolerance to advices
अक्षः	akṣaḥ	Eye, Sense organs
अक्षि	akṣi	Eye
अक्षिघर्षणम्	akṣigharṣaṇam	Sense of friction in the eye
अक्षिपक्ष्म	akṣipakṣma	Eyelashes
अक्षि विशन्ति पक्ष्माणि	akṣi viśanti pakṣmāṇi	Inward bending of eyelashes
अक्षिव्युदासः	akṣivyudāsaḥ	व्युदासः स्वस्थानात् च्युतिः (Yog.C.Su.20.11) - Spasmodic movement of the eye
अक्षिमर्दनम्	akṣimardanam	Rubbing of the eye
अक्षिराजी	akṣirājī	अक्षिराजी अक्षिसिरा (Vij.M.N.59.20) - Appearance of lines in the eye
अक्षिरोधः	akṣirodhaḥ	अक्षिरोधः स्तम्भः (Arun.Ah.Su.7.23) - Blurred vision
अक्षिहुण्डनम्	akṣihuṇḍanam	हुण्डनं शिरःप्रभृतीनां अन्तःप्रवेशः वक्रत्वं व अन्ये त्वाहु अक्षिहुण्डनम् अक्षिव्युदासः (Vij.M.N.22 8) - Intrusion of the eye

अक्ष्युपरोधः	akṣyuparodhaḥ	Blurred vision
अक्षुत्	akṣut	अक्षुत् क्षुधाया अभाव: (Vij.M.N.4.7) - Loss of appetite
अक्ष्ण्यां रक्तम्	akṣṇyām raktam	Bleeding through eye
अग्नि	agni	Digestive power, Fire (Pyro)
अग्नि उपहति	agni upahati	- Loss of digestive power
अग्निकृशता	agnikṛśatā	- Loss of digestive power
अग्निक्षयम्	agnikṣayam	- Loss of digestive power
अग्निक्षामम्	agnikṣāamam	- Loss of digestive power
अग्निदग्धनिभ	agnidagdhanibham	- Colour of burnt and scald
अग्निदौर्बल्यम्	agnidaurbalyam	अग्निदौर्बल्यं अग्निसाद: (Yog.C.Su.26.43) - Loss of digestive power
अग्निनाशम्	agnināśam	अग्ने: नाश: मन्दता (Yog.C.Su. 21.46), अग्ने: जठरस्य नाश: अविपाक: Yog.C.Su.28.10) - Loss of digestive power
अग्निनिभ दिक् दर्शनम्	agninibha dik darśanam	To see fire like objects in all directions
अग्निपरिक्षीणम्	agni parikṣīṇam	- Loss of digestive power
अग्निप्रनष्टं	agni pranaṣṭam	- Loss of digestive power
अग्निबलनाशम्	agni balanāśam	- Loss of digestive power
अग्निलापहरम्	agnilāpaharam	- Loss of digestive power
अग्निभ्रंश	agnibhraṃśaḥ	अग्निभ्रंश: अग्निमान्द्य: (Tod.Ah.N.11.58) - Loss of digestive power
अग्निमान्द्य	agnimāndya	Lack of digestive power
अग्निमार्दव	agnimārdava	Lack of digestive power

अग्निवध	agnivadha	अग्निवध: अग्निमान्द्य: (Hem.Ah.Su.4.2) अग्निवध: अविपाक: (Yog.C.Ci.11.10) - Loss of digestive power
अग्निवैषम्य	agnivaiṣamya	Improper digestive power
अग्निसाद	agnisāda	अग्निसाद: अग्निमान्द्य: (Hem.Ah.Su.5.48), अग्निसाद: वह्निग्लानि: (Vij.M.N.7.16), अग्निसाद: पाक असामर्थ्यम् (Arun.Ah.N5.7) - Lack of digestive power
अग्निहानि	agnihāni	अग्निहानि अग्निमान्द्य: (Yog.C.Ci.11.10) - Loss of digestive power
अग्लानि:	aglāniḥ	अग्लानि: ईषत् शान्ति: slight peace (Dal.S.U.39.118)
अघृष्य	aghṛṣya	अघृष्यं लज्जाशीलम् (Yog.C.Ci.9.20), कस्यचित् अपि घर्षणवचनं न सहते (Gang.C.I.9.20) - Shyness or intolerance to absive words
अघ्राणम्	aghrāṇam	Anosmia or absence of the sense of smell
अङ्कुर:	aṅkuraḥ	Polypus or a small vascular growth on the surface of a mucous membrane
अङ्कुशिक:	aṅkuśikaḥ	अङ्कुशिक: खल्ली विशेष: अन्ये अङ्कुशनिपातकर्षणं इव अयुशिका (Dal.S.Su.22.11) - Pain resembling with the pulling by a hook
अङ्ग:	aṅgaḥ	Body or body part
अङ्गग्रह	aṅgagraha	Pressing pain or restricted movement of the body

अङ्गप्रग्रह	aṅgapragraha	Pressing pain or restricted movement of the body
अङ्गग्लानि	aṅgaglāni	अङ्गग्लानौ इति अङ्गशोषे (Chakra.C.Ci.29.38) - Exhaustion
अङ्गगन्धम्	aṅgagandham	अङ्ग गन्धः गात्रे अव्यक्तगन्धः (Gang.C.Su.20.14) - Indistinct bad smell of body
अङ्गमर्द	aṅgamarda	अङ्गमर्दः स्फुटनिका (Dal.S.Su.26.10). अङ्गमर्दः अङ्गमोटनम् (Vij.M.N.8.23), अङ्गमर्दःअङ्गभङ्गः (Hem.Ah.Su.4.13) अङ्गमर्दः अङ्गवेष्टनं इव वेदना (Yog.C.Su.7.20) - Pressing pain
अङ्गहर्ष	aṅgaharṣa	अङ्गहर्षः त्वचः कण्टकितत्वं (Hem.Ah.N.2.17) - Horripilation
अङ्गावमर्द	aṅgāvamarda	Pressing pain in the body
अङ्गावसादनम्	aṅgāvasādanam	Exhaustion
अङ्गुली	aṅgulī	Finger
अङ्घि	aṅgi	Foot
अचिन्ता स्वधर्मेषु	acintā svadharmeṣu	स्वधर्मेषु सन्ध्यावन्दनादिषु नित्यक्रियासु अचिन्ता मनसः अप्रवृत्तिः (Yog.C.N.1.33) - Indifference towards his routine work
अचिन्तितारम्भ	acintitārambha	अचिन्तितः अनिरूपितक्रियः आरम्भः उद्यमः (Arun.Ah.U.6.6) - Initiation without thinking

अचिरः	aciraḥ	Speedy
अचेतनम्	acetanam	अचेतनः सूच्यादिभिः तुद्यमानः अपि पीडां न आवेदयन् (Arun.Ah.N.15.49), अचेतनः स्पर्शज्ञानरहितः (Vac.M.N.24.3) - Loss of tactile sensation
अचेता	acetā	अचेता नष्टसंज्ञः (Dal.S.Ci.34.19) - Loss of consciousness
अच्छम्	accham	अच्छं इति अघनम् (Chakra. C.Ci.15.10) अच्छं तनु (Arun.Ah.N.5.32), अच्छं निर्मलम् (Vac.M.N.15.5. Chandra.Ah.N.9.10) अच्छं अकालुष्यम् (Arun.Ah.N.9.10), अच्छं अनाविलम् (Vij.M.N.32.5)- Clear
अजरकम्	ajarakam	Indigestion
अजस्रम्	ajasram	अजस्रं अनवरतम् (Arun.Ah.Sa.4.47) - Continuous
अजिघ्रत्वम्	ajighratvam	अजिघ्रत्वं गन्धाज्ञता (Dal.S.Ci.39.30) - Anosmia or absence of the sense of smell
अजीर्ण	ajīrṇa	Indigestion
अज्ञान	ajñāna	Ignorance, Illusion
अञ्जनाभम्	añjanābham	अञ्जनाभं सौवीराञ्जनवर्णाभम् (Vij.M.N.9.6) - Colour of collyrium
अटनम्	aṭanam	Wandering

अणुर्मार्ग	aṇurmārga	Narrow pathways
अणुद्वार	aṇudvāra	Tiny or narrow opening
अणुबहुविदारित	aṇubahuvidārita	Multiple fracture with tiny bone pieces
अणुमुखच्छिद्र:	aṇumukhacchidraḥ	Tiny openings faced towards internal
अतसीकुसुमच्छवि	atasīkusumacchavi	Colour of Linseed flower
अतसीगन्धम्	atasgandham	Smell of Linseed
अतसीफल सन्निभम्	atasīphaa sannibham	Resembles to Linseed
अति	ati	Excessive or Hyperactive
अतिक्रान्तता	atikrāntatā	अतिक्रान्तता दूरगमनम् (Dal.S.Ni.15.7) - Dislocation
अतिग्रथितम्	atigrathitam	Excessive nodular or hard
अति तीक्ष्ण पुरीषम्	ati tīkṣṇa purīṣam	अतिशयेन तीक्ष्णं तत् मक्षिकाणां अपसर्पणेन ज्ञेयम् (Dal.S.U.40.10) - Stool with excessive pungent smell
अतिनिद्रता	atinidratā	अतिनिद्रता निद्राधिक्यम् (Hem.Ah.Su.11.18)
अतिप्रवृत्ति	atipravṛtti	Hyperactive, excessive
अतिप्रसक्तम्	atiprasaktam	Continuous
अतिप्रादुर्भावम्	atiprādurbhāvam	Hyperactive, excessive
अतिबद्धम्	atibaddham	More obstructive
अतिमहान्	ati mahān	Hyperactive, extra large
अतिमात्रम्	atimātram	Excess
अतिमानुषम्	atimānuṣam	Unprecedent or Super power
अतिवर्तनम्	ativartanam	Hyperactive, Hard
अतिविरेचनम्	ativirecanam	Hyperactive, excessive puration, excessive discharge
अतिविसर्ग	ativisarga	Hyperactive, excessive secretion

अतिवृत्तम्	ativṛttam	Hyperactive
अतिवेगम्	ativegam	Hyperactive
अतिसार	atisāra	Qiarrhoea, excessive secretion
अतिसृष्टम्	atisṛṣṭam	Hyperactive, excessive secretion
अतीव उत्सर्ग	atīva utsarga	Hyperactive, excessive excretion
अतृप्तिकरम्	atṛptikaram	Unsatisfied, Insatiability
अत्यग्नि	atyagni	Excessive digestive power
अत्यर्थम्	atyartham	Excessive
अत्यात्म वाक्	atyātma vāk	Speaks more than his natural capacity
अदर्शनम्	adarśanam	Loss of vision
अदृष्टि	adṛṣṭi	अदृष्टि: दर्शनरोध: (Dal.Su.5.6) - Blurred vision
अध: शयन	adhaḥ śayana	Inclination to lie in prone position
अधिक्षिप्त	adhikṣipta	अधिक्षिप्तं स्थानान्तरगतम् (Indu.Ah.U.27.11) - Displacement
अधिकाङ्गदर्शन	adhikāṅgadarśana	accessary body parts
अधिदन्त	adhidanta	Excessive growth of teeth
अधिमांस	adhimāṃsa	Fleshy growth
अधिरोहणरति	adhirohaṇarati	Fond of climbing on heep of stones etc.
अधीरता	adhīratā	Lack of retaining capacity
अधृति	adhṛti	अधृति: मनस: अधीरता (Dal.S.Sa.1.18). अधृति: कातरत्वम् (Vij.M.N.20.6) - Lack of retaining capacity, Cowardness

अधोगुरुत्व नाभेः	adhogurutva nābheḥ	अधः नाभेः अधः पक्वाशयस्य गुरुता (Vac.M.N.35.6) - Heaviness below the umbilicus
अधोदर्शन	adhodarśana	Looking downwards
अधोवदनशयन	adhovadanaśayana	Inclination to lie always on prone position
अध्यस्थि	adhyasthi	अध्यस्थि अधिकं अस्थि (Hem.Ah.Su.11.11 Hypertrophy of bone
अनतितीक्ष्ण पुरीषम्	anatitīkṣṇa puriṣam	Stool with slight pungent smell
अनतिविकृत बीभत्सचेष्टा	anativikṛta bībhatsacēṣṭā	अनतिविकृत नाति बीभत्सचेष्टा (Yog.C.N.8.8-3) - Slight loathsome activity
अननुबन्धन	ananubandhana	Obstruction
अनभिकांक्षा	anabhikāṅkṣā	Lack of desire
अनभिनन्दन	anabhinandana	अनभिनन्दनं अनभिलाषः (Chandra.Ah.U.15.10) Lack of desire
अनभिलाष	anabhilāṣa	Lack of desire
अनल द्वेष	analadveṣa	Aversion to fire (Pyrophobia)
अनलप्रभ दृष्टिमण्डल	analaprabha dṛṣṭimaṇḍala	The colour of pupil become glowing fire
अनलव्याप्तलोकदर्शन	analavyāptalokadarśa na	अनलेन अग्निना व्याप्तलोकः तत् दर्शी सर्वं अनलव्याप्तं इव पश्यति (Yog.C.Ci. 10.10) - Sees surrounding objects in fire
अनल्पम्	analpam	Excessive
अनवस्थितरूपदर्शन	anavasthitarūpadarśa	रूप मूर्तिः (Gang.C.N.8.8.1) - Objects look as unstable

अनार्तवम्	anārtavam	अनार्तवं रजःशून्यः (Vija.M.N.62.11) - Loss of menstruation.
अनालक्ष्यगन्ध	anālakṣyagandha	Insignificant smell
अनाविलम्	anāvilam	clear, non turbid
अनिद्रता	anidratā	अनिद्रता अल्पनिद्रता (Yog.C.Su.20.11) - Diminished or loss of sleep
अनिमिषचक्षुः	animiṣacakṣuḥ	अनिमिषचक्षुः निमेष असमस्त चक्षुः (Vij.M.N.22.47) - Widely opened eye
अनिमिषाक्षः	animiṣākṣaḥ	अनिमिषाक्षः सदा स्फुरितनेत्रः (Vij.M.N.2.70) - Widely opened eye
अनियत वाक्	aniyata vāk	सततं अनियतानां असंबद्धानां गिरां वाचं उत्सर्गः उच्चारणम् (Yog.C.N.7.7-1)
अनियतानां गिरां	aniyatānām girām	उच्चारणं उत्सर्गः प्रयोगः प्रलाप इतत यावत् (Gang.C.N.7.7-1) - Incoherent speech
अनिल इच्छा	anila icchā	Fond of sitting in wind
अनिलद्वेष	anila dveṣa	Aversion to sit in wind
अनिलवत्	anilavat	With flatus
अनिस्सरण	anissaraṇa	Retention
अनीशता	anīśatā	अनीशता असामर्थ्यम् (Arun.Ah.N.15.31, Vij.M.N.22.52) - Loss of power
अनीश्वरः	anīśvaraḥ	अनीश्वरः अक्षमः (Yog.C.Ci.13.6) - Intolerence
अनुकार स्वर	anukāra svara	अनुकारं कुरुते सदृशकरणं करोति (Chandra.Ah.U.4.2) - Imitation of other's speech

अनुपदेहः	anupadehaḥ	Lack of mucus
अनुबद्ध	anubaddha	Continuous
अनुबद्धरुक्	anubaddharuk	अनुबद्धा लगना रुक् वेदना यस्य तं अनुबद्धरुक् (Chandra.Ah.N.8.10)- Continuous pain
अनुयोग इच्छा	anuyoga icchā	अनयोगः पृच्छा (Yog.C.Ci.9.20) - Fond of questioning others
अनुलेपन	anulepana	Applying cosmetics, Coating
अनुष्णम्	anuṣṇam	Lukewarm
अनेकवर्ण	anekavarṇa	अनेकाभः नानावर्णः (Arun.Ah.U.21.6) - Multiple colour
अनौजस्य	anaujasya	Loss of enthusiasm
अन्तःप्रवेश	antaḥpraveśa	Indrawing
अन्तर्गलस्वर	antargala svara	Muffled sound
अन्तर्मुखत्वं रोम्णाम्	antarmukhatvam romṇām	Inward bending of eyelashes
अन्तिकस्थं दूरस्थं दर्शन	antikastham dūrastham darśana	निकटस्थं दूरस्थं मन्यते (Arun.Ah.U.12.3) - Remote appearance of a near object
अन्नपीडितपुरीषम्	annapiḍita puriṣam	Stool mixed with food articles
अन्नप्रद्वेष	annapradveṣa	Aversion to food

अन्नमद	annamada	अन्नेन भुक्तेन मदो हर्षक्षय अन्नमद (Dal.S.K.2.30) Dissatisfaction in food
अन्नमार्गरोध	annamārgarodha	Obstruction to the path of food
अन्नरसखेद	annarasakheda	अन्नरसखेदः अन्नरसे खेदः अवसादः सर्वरसेषु अनिच्छा इत्यर्थः (Chakra.C.N.1.21) अन्नरसखेदः अश्रद्धा अश्रद्धया अन्नं केवलं न अभिलषति, मुखक्षिप्तं तु भुङ्क्त अरोचकेन मुखक्षिप्तं अपि न खादति (Yog.C.N.1.21) अन्नरसखेदः खिदविखात इति अरसावसादन विघातः(Gang. C.N. 1.21) - Lack of interest to take food
अन्नविकृति द्वेष	annavikṛtidveṣa	Aversion to the derivatives of food
अन्नविद्वेष	annavidveṣa	Aversion to food
अन्नाश्रद्धा	annāśraddhā	अन्नाश्रद्धा अन्नविद्वेषः (Dal.S.Su.24.9) - Dislike to take food
अन्नावरोध	annāvarodha	Obstruction to food
अन्यनेयौ पाद	anyaneyo pāda	Feels as pulling by others, Feels as others
अन्येन इव	anyena iva	Feels as others
अपकर्तन	apakartana	अपकर्तनं इति परिकर्तनरूपा वेदनायुक्तः (Chakra.C.V.1.17) - Cutting pain

अपकर्षणम्	apakarṣaṇam	अपकर्षणं अपकर्षणकारा वेदना (Chakra.C.Si.9.6) - Stretching pain
अपक्तिशक्ति	apaktiśakti	अपक्तिशक्ति: मन्दाग्निता (Vij.M.N.28.4). अपक्ति: अपाक: (Hem.Ah.Su.12.53) - Loss of digestive power or Indigestion
अपगमनम्	apagamanam	Falling
अपगमस्मृति	apagamasmṛti	अपगमं अपायं, अनेन संज्ञाव्युत्पत्ति: दर्शित अप अपगत: स्मार स्मरणं अनुभूतार्थे विज्ञानम् (Yog. C.Ci.10.3) - Loss of memory
अपचय	apacaya	Emaciation
अपध्वंसन	apadhvaṃsana	Falling
अपवर्तनम्	apavartanam	अपवर्तते वक्रीभवति (Dal.S.N.1.70)- Twisting
अपश्यन्	apaśyan	अपश्यन् प्रायेणलोकं प्रतिदृष्टिं न करोति (Gang.C.Ci.9.20) - Does not look forwards or Introvert
अपसरण	apasaraṇa	अपसरणं बहिर्निर्गमनम् बहिर्गति: अन्त: अप्रवेश: इत्यर्थ: (Dal.S.Ci.34.14) - Protrusion

अपसव्यपरीधान	apasavyaparīdhāna	अपसव्यपरीधानं वामभागशरीरकृतवस्त्रं (Chandra.Ah.U.4.42.) अपसव्यवस्त्र: वामोत्तरीय: (Vij.M.N.20.22) - Upper garment worn in a fashion so fall on his left arm
अपहरण	apaharaṇa	अपहारिणं कृशत्व वैवर्ण्यकरं (Vij.M.N.28.14) - Wasting with discolouration
अपाक	apāka	अपाक: अविपाक: (Yog.C.Su.17.53) - Indigestion
अपान:	apānaḥ	Rectum, a type of vagu
अपास्तबुद्धि	apāstabuddhi	Loss of intelligence
अपास्तसंज्ञा	apāstasañjñā	Unconsciousness
अपास्तस्मृति	apāstasmṛti	Loss of memory
अपिच्छिलम्	apicchilam	अपिच्छिलं रूक्षं इत्यन्ये (Dal.S.Su.14.21) - Rough
अपुरीषं पुरीषम्	apurīṣam purīṣam	Watery stool
अपूर्वध्वनि	apūrvadhvani	अपूर्वध्वनि: अलौकिक शब्द: (Arun.Ah.Sa.5.23) Unprecedented sound
अपौरुष	apauruṣa	More than one's natural capacity
अप्रतिसञ्चार	apratisañcāra	Retention
अप्रतिहन्यवाणी	apratihanyavāṇī	अप्रतिहन्यवाणि इति नित्यवाक् इत्यर्थ: (Yog. C.Ci.9.22) - Speaking continuously
अप्रधृष्यम्	apradhṛṣyam	Invincible or cannot be defeated

अप्रवर्तनम्	apravartanam	Retention
अप्रवृत्तिः	apravṛttiḥ	अप्रवृत्ति सङ्गः (Yog.C.Su.7.8, Chandra.Ah.N.12.7), अप्रवृत्तिः निरोधः (Gang.C.Su.7.8) - Retention
अप्रशान्त	apraśānta	अप्रशान्तः प्रचण्डः (Vij.M.N.18.8) - Agitated
अप्रसन्नदर्शन	aprasannadarśana	प्रसादरहितदर्शनम् (Gang.C.Ci.9.20) अप्रसन्नदृष्टिः कलुषदृष्टिः (Chandra.Ah.U.4.41) - Unpleasant look
अप्रसाद इन्द्रिय	aprasāda indriya	Weakness of sense organs
अप्रसिद्धि	aprasiddhi	अप्रसिद्धिः इति स्वव्यापारे असामर्थ्यम् (Yog.C.N.1.21), अप्रसिद्धिः अचलनत्वं इव (Gang.C.N.1.21) - Loss of activities
अप्रहर्ष	apraharṣa	अप्रहर्ष इति स्त्रीविषये अनभिलाषः (Dal.S.Su.24.9) अप्रहर्ष ग्लानिः (Gang.C.Sa.2.23) अतुष्टिः (Dal.S.Su.15.7) आनन्दाभावः (Dal.S.U.39.26) प्रीत्यभावः (Vij.M.N.2.5) - Lack of interest in sex
अप्सु अवसीदति	apsu avasīdati	अप्सु जले अवसीदति निमज्जति (Vij.M.N.3.12) - Sinking in water
अप्सु उपप्लवति	apsu upaplavati	Floating in water
अप्सु निमज्जति	apsu nimajjati	अप्सु पानीयेषु निमज्जन्ति बुडन्ति (Dal.S.Su.32.4) - Sinking in water

अभ्यर्दित	abhyardita	अभ्यर्दितः पीडितः (Dal.S.U.49.9) - Painful
अभ्युन्नत	abhyunnata	Elevated
अभ्रदर्शन	abhradarśana	Sight of cloud before eyes
अभ्रसम्प्लवं व्यभ्रे दर्शन	abhrasamplavam vyabhre darśana	व्यभ्रे विगतघने अभ्रसम्प्लवं मेघानां सर्वतो गमनम् (Dal.S.U.7.21) - Sight of un-existed moving clouds
अमनोज्ञगन्ध	amanojñagandha	Unpleasant smell
अमनोज्ञदर्शन	amanojñadarśana	Unpleasant appearance
अमर्त्य	amartya	अमर्त्यः अमानुषः (Chakra.C.Ci.19.17), अमर्त्यः अमानुष्यः अनुचितो वा (Vij.M.N.20.17) - More than one's natural capacity
अमर्ष	amarṣa	अमर्षः अक्षान्तिः (Chakra.C.Ci.9.12), अमर्षः असहिष्णुत्वं न तुरोषः (Vij.M.N.2.10), अमर्षः क्रोधः (Dal.S.Sa.1.19), अमर्षः अक्षमशीलम् (Yog.C.Sa4.38.2) - Intolerance, anger
अमलम्	amalam	Clear
अमानुष	amānuṣa	Unprecedented, Unmany or Super power
अम्बु इच्छा	ambu icchā	Fond of taking water
अम्बुतुल्यम्	ambutulyam	Resembling water

अम्भोनिभ	ambhonibha	Colour of cloud
अम्ल इच्छा	amla icchā	Fond of sour taste
अम्लगन्ध	amlagandha	Sour smell
अम्लभक्षणाक्षम	amlabhakṣaṇākṣama	अक्षम: अक्षान्ति: (Indu.Ah.21.12) - Intolerance to sour taste
अम्लरसता	amlarasatā	Sour taste
अम्लस्पर्शासहत्व	amlasparśāsahatva	Intolerance to sour taste touch
अयानै गमनोद्यम	ayānai gamanodyama	अयानै: इति हस्त्यादि यानव्यतिरिक्तै: (Chakra,C.N.7.7-1), अयानयानम् याति यानानि न भवन्ति तै: यानं गमनं गमनचेष्टा इत्यर्थ: (Yog.C.N.7.7.1) - Riding on undesirable vehicles
अरति	arati	अरति: न कुत्रचित् अवस्थिति: चित्तस्य (Dal.S.Ci.34.6), कस्मिन् अपि विषये न चिरावस्थिति: (Vac.M.N.2.4), स्थानासनशयनादिषु अनवस्थितत्वं चेतस: (Arun.Ah.Su.2.24). Restlessness due to dissatisfaction
अरसग्राहिता	arasagrāhitā	loss of gustatory sensation
अरसज्ञता	arasajñatā	अरसज्ञता रसाज्ञानं (Yog.C.Su.20.11) रसज्ञान अभाव: (Gang.C.Su.20.11) रस अप्रतिपत्ति: (Chakra.C.Su.28.9)- Loss of gustatory sensation

अरसज्ञान	arasajñāna	Loss of gustatory sensation
अरसवेदिनी	arasavedinī	Loss of gustatory sensation
अरु	aru	अरुषां व्रणानाम् (Dal.S.Su.24.9) - Ulcer
अरुचि	aruci	अन्ने अरुचि: अन्नाभिलाष: (Dal.S.U.42.12) अरुचि: मुखप्रविष्टस्य अभ्यवहरणं असामर्थ्यम् (Yog.C.Su.28.9) अरुचि:प्रार्थित अन्नभक्षण असामर्थ्यम् (Chakra.C.Ci.16.14) -Loss of appetite
अरुण	aruṇa	Dawny red
अरुणवर्ण	aruṇa varṇa	Dawny red
अरुणाभदर्शनम्	aruṇābhadarśanam	अरुणं ईषत् लोहित: (Chandra.Ah.U.14.5) - Objects look like dawny red
अरूंषिका	arūṃṣikā	Ulceration
अरोचक	arocaka	अरोचकं अरुचि (Yog.C.Su.17.53) अरोचक: अन्नाभिनन्दता (Chandra.Ah.U.3.27)- Loss of appetite
अरोम	aroma	Absence of hair
अर्कपयोलेश निचित इव	arkapayoleśa nicita iva	अर्कक्षीरलवनिचित इव (Arun.Ah.U.14.5) - Looks as coated with juice of Arka (Calotropis gigentea)
अर्कपरिवेषदर्शन	arkapariveṣadarśana	Looks circle of sun
अर्ति	arti	अर्ति पीडा (Arun.Ah.Sa.2.10), अर्ति शूला (Arun.Ah.Su.7.19) - Pain

अर्थिता	arthitā	Desire, Fond of
अर्दिताकृतिकरण	arditākṛti karaṇa	अर्दितस्य व्याधे: आकृतिकरणं तेन अर्धवक्त्रभ्रमणादि करणं इत्यर्थ: अर्दिताकृति हन्वाकृतिभाव: तत करणम् (Chakra.C.N.7.6) - Twisting of face resembling facial paralysis
अर्बुद	arbuda	Tumor
अर्श	arśa	Piles or polypus
अलक्ष्यपद	alakṣyapada	Indistinguishable voice
अलङ्कार: अनलङ्कारै	alaṅkāraḥ analaṅkārai	Decorate with undecorable articles
अलाबुपुष्पसङ्काश	alābupuṣpasaṅkāśa	Colour of the flower of Alabu (Lagenaria vulgaria)
अलोम	aloma	Absence of hair
अल्प	alpa	Less, Scanty, Diminished
अल्पनिद्रता	alpanidratā	Loss of sleep
अल्पप्राणता	alpaprāṇatā	अल्पप्राणता मनस: बलहानि: (Chakra,C.N.1.35) - Loss of mental strength
अल्पबल	alpabala	Loss of physical strength or weakness
अल्पबुद्धि	alpabuddhi	Lack of intelligence
अल्परुज	alparuja	mild
अल्पश:	alpaśaḥ	अल्पशं अल्पं अल्पं कृत्वा (Dal.S.U.39.38) - Frequent and scanty
अल्पाग्नि	alpāgni	Diminished digestive power
अल्पाल्प	alpālpa	Frequent and scanty
अल्पाहार	alpāhāra	Intake of less quantity of food

अवकूजनम्	avakūjanam	अवकूजनं शब्दतमनम् (Yog.C.N.8.82)- Voice resembles the sound of pigeon
अवगाढम्	avagāḍham	Hard
अवगुण्ठन	avaguṇṭhana	Likes to cover the head with hands
अवग्रह	avagraha	Restricted movement
अवघर्षण	avagharṣaṇa	Frequent rubbing
अवच्छिन्नम्	avacchinnam	अवच्छिन्नं सन्तत अस्रवाहि (Arun.Ah.36.13) - Continuous bledding
अवज्ञा	avajñā	Contempt
अवतरणम्	avataraṇam	अवतरणं कोथनम् (Tod.Ah.N.14.16) - Putrifaction
अवदरणम्	avadaraṇam	अवदरणं विदारणम् (Dal.S.N.6.130) त्वगवदरणं बाह्यतन्मात्रावदरणं चर्मावरदरणं तु सन्नं अपि त्वचां दरणम् (Chakra.C.Su.20.14), - Cracks or fissure
अवधमन	avadhamana	अवधम्यते गजारूढस्य इव सर्वगात्रं चालयते (Vij.M.N.12.33), अवधमति पीडयति उरोरुजा (Yog.C.N.6.6), उरो अवधमनं वक्षोरुजा (Gang.C.N.6.6) कण्ठ अवधमनं कण्ठोध्वंस: (Gang.C.N.6.6) - 1. Frequent shaking movement of the body 2. pain in chest 3. irritation in the throat

अवनुन्नत्वम्	avanunnatvam	अवनुन्नं प्रेरितम् (Chakra.C.N.1.21), उरसो बन्धभूतत्वम् (Gang.C.N.1.1) - Twisting pain in chest
अवपाटन	avapāṭana	अवपाटितं एकदेशोत्पाटितम् (Chakra.C.N.1.21) - Uprooting pain in local area
अवपीडन	avapīḍana	Pressing pain
अवबन्ध:	avabandhaḥ	अवबन्ध: अप्रवृत्ति: (Dal.S.Sa.3.13) - Inactive
अवभङ्ग	avabhaṅga	नासावभङ्ग : नासास्रोतोवैगुण्यं, तत् च अनुनासिकवाक्यत्वेन ज्ञेयं (Dal.S.K.3.41) - Injured nose which is elicited by voice
अवभञ्जन	avabhañjana	Breaking pain
अवभेदक	avabhedaka	Breaking pain
अवमर्द	avamarda	अवमर्द: अङ्गवेदना (Gang.C.Su.20.12) अवमृद्यते क्षुद्यते (Arun.Ah.N.15.25) - Pressing type of pain
अवमान लब्धेषु	avamāna labdheṣu	लब्धेषु चावमान इति प्राप्तेषु अभ्यवहार्येषु आहार्येषु अनुपयोगोऽवधीरणम् (Chakra.C.N.7.7-1) - Disgust for food articles
अवमानिता तल्लाभे	avamānitā tallābhe	Disgust for food articles
अवमोटन	avamqoana	Cramps
अवयव:	avayavaḥ	Body or body parts
अवरोध	avarodha	अवरोध: निष्क्रियं निश्चेष्टम् (Dal.S.U.3.23), अवरोध: अप्रवृत्ति: (Vij.MN.15.5) - Retention or stiffness

अवलुप्यत इव	avalupyata iva	अवलुप्यत इव छिद्यत इव (Chakra.C.Si.12.13-8) - Cutting pain
अवशातनम्	avaśātanam	मांसानां अवशातनं शटितत्वात् गलनम् (Dal.S.K.4.37) - Putrifaction
अवसाद	avasāda	अवसीदति बुडति (Dal.S.N.10.25) - Sinking, Depression, Exhaustion
अवस्रंसनम्	avasraṃsanam	Flabbiness
अवाङ्मुख	avāṅmukha	अवाङ्मुख: अधोमुख: (Dal.S.Su.33.25) - Downward looking face
अवाञ्ची	avāñchā	अवाञ्ची अधोमुख: (Vij.M.N.20.16) - Face looking downwards
अवाञ्छा	avāñchā	Lack of desire
अवितथ	avitatha	अवितथं यथार्थम् (Dal.S.U.60.8) - Tells truth
अविपक्वम्	avipakvam	Undigested
अविपाक	avipāka	अविपाक: अन्नस्य अपक्ति: (Arun.Ah.N.2.7) - Indigestion
अविमलेन्द्रियत्वम्	avimalendriyatvam	Weakness of sense organs
अविमुक्त	avimukta	अविमुक्तं अविश्लिष्टम् (Dal.S.N.15.5) - Incomplete
अविवर्ण	avivarṇa	Colourless

अविशुद्ध	aviśuddha	Bad, impure
अविसर्ग	avisarya	Retention
अवेक्षा पाण्यो:	avekṣā pāṇyoḥ	पाण्यो: अवेक्षा भूयसा स्वपाणिं पश्यति (Arun.Ah.N.5.9), पाण्यो: कराग्रद्वयस्य अत्यर्थं अवेक्षणं पर्यायेण स्वकरद्वयस्य भद्राभद्ररूपतया दर्शनं अकारणम् (Gang.C.N.6.13). - Looks towards palms frequently without any specific season
अवेगम्	avegam	Involuntary or without reflex
अव्यक्त दर्शनम्	avyakta darśanam	Blurred vision
अव्यक्त वाक्	avyakta vāk	अव्यक्तं परिपीडित वर्णपदम् (Vij.M.N.22.47), अपरिस्फुटवाक् (Chandra.Ah.U. 40.10) अस्पष्टवाक् (Dal.S.U.53.5) - Indistinct speech
अव्यवस्थित	avyavasthita	अव्यवस्थित: अनियत: (Arun.Ah.N.2.26) स्तम्भस्वेदयो: अव्यवस्था (Hem.Ah.N. 2.26) - Irregular
अशक्ति	aśakti	Lack of capacity to do properly
अशक्ति क्रियासु	aśakti kriyāsu	क्रियासु अशक्ति इति सामान्येन शरीरस्य क्रियाश्चात्र उत्क्षेपण आक्षेपण प्रसारण आकुञ्चन लक्षण: (Dal.S.Su. 25.37) - Loss of motor function

अशन इच्छा	aśana icchā	Desire to take food
अशब्दम्	aśabadam	Soundless
अशब्दश्रवणम्	aśabda śravaṇam	अशब्दश्रवणं शब्दाभावे अपि शब्दश्रवणम् (Chakra.C.Su.20.11) - Acousma or hearing non existing sound
अशुचि	aśuci	अशुचि: स्नानादिद्विषम् (Chandra.Ah.U.4.28) - Absence of cleanliness
अशुद्धि	aśuddhi	dirty
अशुद्धि हृदयस्य	aśuddhi hṛdayasya	हृदयस्य अशुद्धि: हृदय पूर्णं इव गुरु इव अपरे (Vac.M.N.2.61) हृदय अशुद्धि: जाड्यम् (Gang.C.Su.16.7) - Feeling of fullness in the epigastric region
अश्रद्धा		अश्रद्धा अन्नाभिलाष: (Arun.Ah.Su.8.29), अश्रद्धायां मुखप्रविष्टस्य आहारस्य अभ्यवहरणं भवत्येव परन्तु अनिच्छा (Charka.C.Su.28.9), अश्रद्धायां तु केवलं नाभिलषति मुखस्थं तु भक्ष्यत्येव इति विशेष: (Arun.Ah.N.7.18) - Lack of interest to take food
अश्रवणम्	aśravaṇam	Loss of hearing
अश्रु	aśru	अश्रु आनन्दजं शोकजं वा नेत्रोदकम् (Hem.Ah.Su.4.1) - Lacrimation
अश्रुति	aśruti	Loss of hearing

अश्मगर्भं इव	aśmagarbham iva	Stony hardness
अश्मगर्भाभ	aśmagarbhābha	Stony hardness
अश्मावृतोपम्	aśmāvṛtopam	अश्मावृतोपमं अश्माक्रान्तम् (Chakra.C.Su.17.25), अश्मशिलाक्रान्तं इव भारिकं भवति (Yog.C.Su.17.35) and प्रस्तिशिलाक्रान्तं इव (Gang.C.Su.17.35) - Feeling of heaviness like bearing of stone
अष्ठीलवत्	aṣṭhīlavat	अष्ठीला दीर्घवर्तुला पाषाणविशेषः (Dal.S.K.1.38) - Stony hard
अष्ठीला इव	aṣṭhīlā iva	अष्ठीला दीर्घो लोहमय ग्रन्थिः (Chakra.C.Ci.13.37) - Stone like excessive hardness
असंज्ञिता	asañjñitā	असंज्ञिता संज्ञानाशः (Vij.M.N.12.74) - Unconsciousness
असंज्ञकल्पम्	asañjñakalpam	असंज्ञकल्पं मृतप्रायम् (Vij.M.N.8.15) - Unconsciousness
असम्बद्धवचनम्	asambaddhavacanam	असम्बद्धवचनम् स्वल्पः अल्पः (Gang. C.Su. 24.32) - Incoherent speech
असंवृतमुखम्	asaṃvṛtamukham	Wide opening
असंवृतगुदम्	asaṃvṛtagudam	असंवृतगुदं गुदसंवरणाक्षमम् (Vij.M.N.3.18) असंवृतगुदं असंकुचितगुदम् (Dal.S.U.40.21) - Prolapsed anus
असंवेदनम्	asaṃvedanam	असंविदन् अविजानन् (Indu.Ah.U.37.11) - Loss of power of sense organs

असंहतम्	asaṃhatam	असंहतं नात्यच्छं नातिघनं नस्त्यायति इत्यर्थः (Dal.S.Su. 14.22), शिथिलं द्रवम् (Gang.C.1.7.24), असंहतं शिथिलम् (Arun.Ah.Su.16.30), असंहतं अग्रथितम् (Yog.C.Su.13.58) - Unformed, uncoagulated
असकृत् निद्रता	asakṛt nidratā	Improper sleep
असत् दीपदर्शनम्	asat dīpadarśanam	Sees unexisted light
असत् ज्वलनज्वालदर्शनं	asat jvalanajvālādarśanam	Sees unexisted flames
असत् तारका दर्शनम्	asat tārakā darśanam	Sees the unexisted stars
असत् रूपदर्शनम्	asat rūpadarśanam	असन्ति मिथ्याभूतम् (Yog.C.Ci.10.7) - Sees unexisted objects
असम्प्राप्ति	asamprāpti	असम्प्राप्तिः ग्रहणम् (Dal.S.Sa.4.49) - Loss of power of sense organs
असहत्व	asahatva	Intolerance
असहिष्णुत्व	asahiṣṇutva	असहिष्णुत्वं क्रोधनत्वम् (Dal.S.U.39.86) - Intolerance
असामर्थ्यम्	asāmarthyam	Incapability
असार	asāra	ill nourishment
असित	asita	Black colour
असुखी	asukhī	असुखी दुःखी (Chandra.3.33) - Unhappy disposition
असूयन वाक्	asūyana vāk	अपरिपूर्णवचनता (Indu. Ah.5.25), वक्तु न इच्छति (Chakra.C.Ci.8.54) - Interrupted speaking
असृकष्ठीव	asṛkaṣṭhīva	Spitting of blood (Haemoptysis)

असृक् छर्दि	asṛk chardi	Vomiting of blood (Haemetemesis)
असृक् इच्छा	asṛk icchā	Desire of blood
असृक् गन्ध	asṛk gandha	Smell of blood
असृक् निमग्नारिष्टाभ दर्शनम्	asṛk nimagnāriṣṭābha darśanam	असृजा रक्तनिमग्न यत् आश्रितफलं तेन सदृशम् (Indu.Ah.U.15.14) - Objects look like the colour of neem dipped in blood
असृक् पूर्णता	asṛk pūrṇatā	Intra abdominal bleeding
अस्कन्दी रक्तम्	askandī raktam	अस्कन्दि स्त्यानरहितम् (Dal.S.Su.14.21) Uncoagulated blood
अस्थान वाक्	asthāna vāk	Speaking at inappropriate place
अस्थिनिभ	asthinibha	Colour of bone
अस्पर्शसह	asparśasaha	अस्पर्शसहं च वस्त्रदि स्पर्शनासहम् (Vac.M.N.49.20). - Intolerence to touch
अस्राक्षि	asrākṣi	सास्रः अश्रुपूर्णनेत्रः (Dal.S.U.39.40)- Lacrimation
अस्रकल्पम्	asrakalpam	अस्रकल्पं रक्तसदृशम् (Dal.S.U.45.10) - Colour of normal blood
अस्रवणम्	asravaṇam	Loss of secretion
अस्वप्न	asvapna	Sleeplessness
अस्वप्न इच्छा	asvapna icchā	Desire to awaking
अस्वस्थचित्त	asvasthacitta	अस्वथ्थचित्तं पीडितचित्तम् (Chandra.Ah.U.4.44) - disturbed mind
अस्वास्थ्य	asvāsthya	Discomfort

अस्वेदनम्	asvedanam	अस्वेदः स्वेदवहस्रोतसां अवरोधः (Yog.C.N.57) Loss of Sweating अहर्षणं च सत्यपि ध्वजोत्थाने मैथुनाशक्तिः (Chakra.C.Su.28.18)
अहर्ष	aharṣaḥ	अहर्षः स्त्रीषु रिरंसाया अभावः (Vij. M.N.4-15) Erectile dysfunction, Impotent

आ

आकाङ्क्षा	ākāṅkṣā	इच्छा Desire
आकुञ्चनम्	ākuñcanam	सिराकुञ्चनं कुटिलसिरा इति लोके वदति (Dal.S.N.1.27), पर्वणा आकुञ्चनं सङ्कोचः (Chakra.C.Su.7.19) - Contraction
आकुलता	ākulatā	Perplexity or confusion
आकूजनम्	ākūjanam	पारावत इव आकूजन् अव्यक्त शब्दं कुर्वन् (Arun.Ah.N.3.31) - Coo (voice resembles the sound of pigeon), Lament
आक्रोशनम्	ākrośanam	आक्रोशनं अन्तस्वैः रोदनम् (Dal.S.Sa.9.12) - Wailing
आक्षेप	ākṣepa	आक्षिपति हस्त्यारूढ पुरुषस्य इव गात्रं चालयति (Vij.M.N.22.28); आक्षिपेत आक्रमति (Arun.Ah.N.15.17), आक्षिपेत संहरेत (Arun.Ah.N.15.18,Dal.S.N.16 4) - Convulsion, Harassing
आगारधूमाभम्	āgāradhūmābham	आगारधूमाभं गृहधूमतुल्य वर्णम् (Yog.C.Ci.4.12) - Smoky colour

आगारसन्निभम्	āgārasannibham	Smoky colour
आचार विभ्रमम्	ācāravibhramam	आचार: शास्त्रशिक्षाकृत् व्यापार: तत्विभ्रमात् अशुचात्याचारति (Chakra.C.N.7.5) - Improper manners and ugly behaviour
आटोप	āṭopa	आटोप: गुडगुड शब्द: (Hem.Ah.Su.11.13), उदरपूर: (Dal.S.U.42.8), उदराध्मानम् (Yog.C.N.3.7), कुक्षौ शब्दवत् वातभ्रमणम् (Chakra.C.1.5.12), क्षोभ: (Arun. Ah. Su. 28.28) सवेदना गुडगुडशब्द: (Dal. S.N.1.88), आध्मानम् (Dal.S.Su.15.15), तनतनि: (Gang.C.N.8.6) - Distension of abdomen with gurgling sound
आटोप सन्धि	āṭopa sandhi	Crackling sound in joints
आतता त्वक्	ātatā tvak	Stretched skin
आतनता	ātanatā	आतन्यते विस्तार्यते (Chakra.C.Ci.28.30) - Stretched skin
अतन्यते लघ्वल्पा भोजनै: अपि	atanyate laghvalpā bhojanaiḥ api	आतन्यते इति विस्तीर्यते (Chakra.C.Ci.13.19) - Fullness of abdomen even after taking quality of less food
आदंशशोफ:	ādaṃśaśophaḥ	आदंशशोफो आसमन्ततो दंशस्य शोफ इत्यर्थ: (Dal.S.K.4.37) - Swelling around the site of bite
आदीप्तगुणदर्शनम्	ādīptaguṇadarśanam	गुणान् रूपाणि (Vij.M.N.59.42) - Looks sunlike objects

आदीप्तरूपदर्शनम्	ādīptarūpadarśanam	आदीप्तं ज्वलितम् (Chakra C.N.8.8.2) - Looks glowing objects)
आध्मातं इव	ādhmātam iva	आपूरितं इव (Chandra.Ah.U.15.3) - Feeling of fullness
आध्मातग्रीवम्	ādhmātagrīvam	आध्यमातग्रीवं इति पूरितस्तब्धग्रीवम् (Chakra.C.N.8.8.1) - Feeling of fullness in neck
आध्मातकन्धरा	ādhmātakandharā	आध्मातकन्धरा आपूरितग्रीवम् (Chandra.Ah.U.7.10) - Feeling of fullness in neck
आध्मानम्	ādhmānam	आध्मातं वातपूर्णं चर्मपुटक स्थानीयम् (Vij.M.N.22.68), आध्मानं उदरापूर: (Dal.S.U.42.144), आध्मानं वायुना सवेदनं उदरपूर्णत्वम् (Vij.M.N.2.9), आध्मानं आनाहम् (Arun.Ah.Su.11.13) - Distention of abdomen due to gas
आनति ग्रीवा	ānatigrīvā	Forward bending of neck
आनद्धवस्ति:	ānaddhavastiḥ	आनद्धवस्ति: आध्मातमूत्रधार: (Dal.S.Sa.9.12) - distension of bladder
आननम्	ānanam	Face
आनाह	ānāha	आनाह: वातमूत्रपुरीषनिरोध: (Dal.S.Su.26.10), बद्धोदरता (Hem.Ah.Su.11.6), जठराध्मातम् (Arun.Ah.Su.28.9), ऊर्ध्वाधो वात निरोध: (Vac.M.N.8.4), आनह्यता आध्मानयुक्तो भवति (Dal.S.U.56.7) - distention of abdomen due to obstruction of excreta

आनील	ānīla	आनीलं इति ईषत् नीलम् (Dal.S.U.7.28) - light blue
आन्त्र:	āntraḥ	Small intestine
आपीनत्व	āpīnatva	Corpulent
आभुग्नम्	ābhugnam	आभुग्नं ईषत् जिह्मम् (Dal.S.N.5.10) - Slight bending
आम पुरीषम्	āma purīṣam	Undigested, Immature, not formed stool
आममत्स्यगन्धम्	āmamatsyagandham	Smell of live fish
आमगन्ध	āmagandha	Smell of raw flesh
आमलपाण्डु	āmalapāṇḍu	Colour or pale myrobalan
आमाशय	āmāśaya	Stomach
आमिषं इच्छा	āmiṣam icchā	Fond of taking flesh
आयाम	āyāma	सिराणां आयाम: इति सिरा प्रसरणं सिरायाम: (Chakra.C.Ci.12.10) सिराप्रसरणवत् पीडा (Vij.M.N.36.3), आयाम: विस्तरणम् (Chakra,C.Ci.29.25) - Stretching of vein, streching
आयास इच्छा	āyāsa icchā	Fond of strain/stretching
आरक्त छर्दि	ārakata chardi	Vomit of blood
आर्त स्वर	ārta svara	Feeble voice
आर्तवाघातम्	ārtavāghātam	Retention of menstrual blood
आर्द्रचर्मावनद्ध	ārdracarmāvanaddha	आर्द्रवस्त्रावगुण्ठितत्वं इव (Chakra.C.Su.12.76) Feels as covering with wet dress
आलक्तकसन्निभम्	ālaktakasannibham	Colour of the juice of Lac

आलस्य	ālasya	वाक्मनकायकर्मसु अनुद्यम: (Arun.Ah.N.2.6), सुखस्पर्शप्रसङ्गित्वं दुखद्वेषणलोलता शक्तस्यचाप्यनुत्साह: कर्मण्यालस्यमुच्ये (S.Sa.4.52) - Loss of enthusiasm, lariness
आलालतन्तुबद्धं इव	ālāla tantubaddham iva	तन्तु गाढं तन्तुवत् दीर्घं इत्यर्थ:, गलं इव अलाल: समन्तात लाला रूपं इत्यर्थ: (Chakra.C.N.4.22) - Looks like saliva
आलुञ्चनम्	āluñcanam	Tearing in pieces
आलेपम्	ālepam	Coating
आलेहम्	āleham	Licking
आवर्तचल दृष्टिमण्डल	āvartacala dṛṣṭimaṇḍala	Unsteady Pupil
आविद्धशिर:	āviddhaśiraḥ	आविद्धशिरस्कं इति वक्रशिरस्कम् (Chakra.C.N.8.8) - Bending of head
आविल	āvila	आविलं समलम् (Dal.S.N.6.5) आविलं अत्यर्थं कलुषम् (Dal.S.N.6.10) मूत्रदोषान् आविलत्वादीन (Yog.C.N.4.47) - Turbid
आविलदर्शन	āviladarśana	आविलदर्शनं आकुलदर्शनम् (Vij.M.N.59.17), आविलं समलम् (Dal.S.U.7.18), आविलं धूमाविलम् (Arun.Ah.U.12.9) - Blurred vision

आवृत्त नाभिः	āvṛtta nābhiḥ	आवर्तन नाभिः तत वृत्त वर्तुल नाभिः यस्य तदेव (Arun.Ah.N.12.40) - Tortuous Umbilicus
आशुपाक	āśupāka	आशुपाकः शीघ्रपाकः (Arun.Ah.Sa.3.75) - Early digestion
आसवतुल्य पुरीषम्	āsavatulya purīṣam	Stool resembles Aasava in colour and smell
आस्फालनभूमि	āsphālana bhūmi	भूमिं आस्फालयन्तं ताडयन्तम् (Yog.C.N.8.-2) - Strikes the ground
आस्फोटनं अक्षि	āsphoṭanam akṣi	Bursting pain in the eye
आस्फोटन अस्थाने	āsphoṭana asthāne	Clapping at inappropriate occasions
आस्यम्	āsyam	Mouth
आस्योपदेहः	āsyopadeḥ	आस्योपदेहः मुखस्य लिप्तवम् (Vij.M.N.4.14), उपलेपो मलवृद्धिः (Dal.S.Su.42.9) Coating in the mouth
आस्राव	āsrāva	Exudating
आहारनाश	āhāranāśa	Intake of less quantity of food

इ

इच्छा	icchā	Desire
इच्छाद्वेषौ अनिमित्ततः	icchādveṣou animittataḥ	Like and Dislike with out any reason
इतस्ततः दर्शन	itastataḥ darśana	Looking in all directions
इन्दुपरिवेष दर्शन	induparivesā darśana	परिवेषो मण्डलम् (Indu.Ah.U.12.14) - Sees circular patch like moon before eyes

इन्दुपाण्डुर दृष्टिमण्डल	indupāṇḍura dṛiṣṭimaṇḍala	Moon like pale pupil
इन्दुभि आजितं इव दर्शनम्	indubhi ājitam iva darśanam	Sees things as covered by the light of moon
इन्द्रगोपाभ रक्तम्	indragopābha raktam	इन्द्रगोपकः प्रावृट् उद्भिजः इन्द्रवधूलि इति लोके (Dal.S.Su.14.22) - Blood with the colour of earthworm
इन्द्रधनुषप्रभ रक्तम्	indradhanuṣa prabhar raktam	इन्द्रधनुषप्रभं नानावर्णम् (Arun.Ah.Sa.5.74) - Blood with multicolour like rainbow
इन्द्रधनूंषि दर्शन	indradanūṃṣi darśana	Sees rainbow in objects
इन्द्रियबलहानि	indriyabhalahāni	loss of strength of sensory faculty
इप्सा	ipsā	इप्सुः प्रियः (Vac.M.N.20.23) - Desire
इष्टता	iṣṭatā	Desire

ई

ईषत्	īṣat	Diminished quntity

उ

उग्रवाक्	ugravāk	उग्रवाक्यं तीक्ष्णवचनम् (Chandra.Ah.U.4.39) - Blood speech, callous speech
उग्रउच्छ्वास	ugraucchavāsa	उग्रः कृच्छ्रः (Yog.C.Ci.12.76) - Difficulty in expiration or laboured breathing
उग्रगन्धि रक्तम्	ugragandhiraktam	Blood with pungent smell
उग्ररुक्	ugraruk	Severe pain

उच्चभवनं इच्छा	uccabhavanam icchā	Fond of residing in big building
उच्चारात् विना अधोवायु	uccārāt vinā adhovāyu	उच्चारात् मलप्रवृत्ते: (Arun.Ah.Ci.9.124) - Flatus without defecation
उच्चै उच्छ्वास	uccai ucchvâsa	उच्चै: इति दीर्घम् (Chakra.C.Ci.17.46) - Very prolonged expiration
उच्छिष्ट इच्छा	ucchiṣṭa icchā	Fond of remnants
उच्छून	ucchūna	Raised, Elevated
उच्छ्रायम्	ucchrāyam	Raised, Elevated
उच्छ्रिताक्ष:	ucchritākṣaḥ	उच्छ्रिताक्षं ऊर्ध्वदृक् (Arun.Ah.N.4.9) उच्छ्रिताक्ष: उच्छून नेत्र: (Vij.M.N.12.33) - Protrusion of the eye
उच्छ्वास	ucchvāsa	Expiration
उच्छ्वास आरोध	ucchvāsa ārodha	उच्छ्वासस्य आसमन्तात् रोधकं उच्छ्वा आरोधकम् (Dal.S.U.42.132) - Suppressed expiration
उच्छ्वास निरोध	ucchvāsa nirodha	Suppressed expiration
उच्छ्वास रोध	ucchvāsa rodha	Suppressed expiration
उच्छ्वास संरोध	ucchvāsa saṃrodha	Suppressed expiration
उत्कम्प	utkampa	Tremor
उत्क्षेप निग्रह	utkṣepa nigraha	क्षेपं प्रसारणं त निगृहण्यात् अवरुद्धयात इत्यर्थ: (Dal.S.N.1.7.4), चरणोद्धारण अवसरे य: सक्थ्युत्क्षेप: ऊर्ध्वं प्रेरणं तं निगृहणति अवमृद्राति सक्थनो: निश्चलत्वं इव उत्पादयति (Arun.Ah.N.15.54) - Restricted forward movement

उत्क्लिष्ट	utkliṣṭa	Wet
उत्क्लेश	utkleśa	उत्क्लेश: हृल्लास: (Vac.M.N. 35.11), उत्क्लेश: वमनोन्मुखत्वं इव (Hem.Ah.Su.8.25), उत्क्लेश: श्लेष्मनिष्ठीवनम् (Dal.S.U.40.11), उत्क्लेश: थूत्करणम् (S.U.43.9), उत्क्लेश: दोषाणां स्थानात् चलनम् (Arun.Ah.Su.8.25), उत्क्लेश: स्वस्थान एव मूर्तस्य दोषस्य उदयो बुद्बुदवत् उत्थान (Arun.Ah.N.5.31) - Nausea
उत्क्षेपनिग्रह:सक्थि	utkṣepanigrahaḥ sakthi	चरणोद्धारण अवसरे य: सक्थुत्क्षेप: ऊर्ध्वं प्रेरणं तं निगृह्णति अवमृद्राति सक्थ्नो: निश्चलत्वं इव उत्पादयति (Arun.Ah.N.15.54) - Restricted foreward movement of lower limb
उत्क्षेपणं स्नायुजालस्य	utkṣepaṇam snāyujālasya	स्नायुजालोत्क्षेपणं स्नायुसमूहस्य ऊर्ध्वं नयनम् (Dal.S.Su.26.10) - Contraction of tendon
उत्तमाङ्ग	uttamāṅga	Head
उत्तुण्डितम्	uttuṇḍitam	उत्तुण्डितं उन्नमित त्वग्मांसं ईषत् दृष्टमुखं इव (Vac.M.N.43.11) - Elevated skin

उत्पाटनम्	utpāṭanam	उपतप्तं ऊर्ध्वं आकृष्यतं इव (Dal.S.Su.22.11) - Uprooting pain
उत्पाट्यत इव	utpāṭyata iva	Uprooting pain
उत्पिण्डिताक्षम्	utpiṇḍitākṣaṃ	उत्पिण्डिताक्षं ऊर्ध्वीभूतं पिण्डाकाराक्षम् (Yog.C.N.9.81) - Protrusion of the eye
उत्रस्तदृष्टि	utrastadṛṣṭi	उत्रस्तदृष्टि: चलितदृष्टि: (Chandra..Ah.U.4.37) - Rolling of the eye
उत्रास	utrāsa	Trembling
उत्शोष पुरीषम्	utśoṣa purīṣam	Dry stool
उत्सङ्गम्	utsaṅgam	Elevated
उत्सन्नम्	utsannam	Elevated
उत्साहक्षय	utsāhakṣaya	Loss of enthusiasm
उत्साहभ्रंश	utsāhabhraṃśa	Loss of enthusiasm
उत्साहहानि	utsāhahāni	उत्साहहानि: कर्माक्षमत्वं (Vac.M.N.25.9) - Loss of enthusiasm
उत्सेधम्	utsedham	उत्सेध उन्नतत्वम् (Chakra.C.Su.18.8), उत्सेध: उच्छ्रित: (Yog.C.Su.18.8) - Eleveted
उदकं इव पुरीषम्	udakam iva purīṣam	Watery stool
उदकसदृशं मूत्रम्	udaka sadṛśam mūtram	Watery urine
उदकोपमं मूत्रम्	udakopamam mūtram	Watery urine
उदञ्ची	udañcī	उदञ्ची ऊर्ध्वमुख: (Vij.M.N.20.16) - Habit of upward looking

उदद्वमनम्	udadvamanam	Vomiting
उदयन्तं आदित्य दर्शनम्	udayantam āditya darśanam	Sees the raising sun
उदरम्	udaram	Abdomen
उदर्द	udarda	शीतपानीयसंस्पर्शात् शीतकाले विशेषत: श्वयथु: शिशिरार्तानां उदर्द: कफसंभव: (Arun.Ah.N.2.22), उदर्द: उरोभिस्पन्दनम् (Hem.Ah.N.2.22), उदर्द: शीतवेपथु: (Chandra.Ah.N.2.22), उदर्द: उक्तो वक्षोभिस्यन्दनै: शीतवेपथु: शीताम्बुस्पर्शज: शोफो रागकण्डूयुतोपरै:, इत्यायुर्वेदप्रकाशोक्त त्रिविधोपि उदर्द: (Hem.Ah.Ci.1.19)- Shivering by cold or Urticaria
उदावर्त पुरीषप्रवर्तनम्	udāvarta purīṣa pravartanam	Constipated or upward movement of stool
उदीर्ण अक्षि	udīrṇa akṣi	उदीर्ण स्थानात् परिभ्रष्टं (Indu.Ah.U.26.16) - Protrustion of the eye
उदुम्बरफलसङ्काश	udumbaraphala saṅkāśa	Colour of ripened fig fruit
उदुम्बरफलाभास	udumbara phalābhāsa	Colour of ripened fig fruit
उद्गताक्षि	udgatākṣi	Protrusion of the eye
उद्गतम्	udgatam	Protruded or raised
उद्गार	udgāra	Belching
उद्गार अवरोधम्	udgāra avarodham	Suppression of belching
उद्गार प्राचुर्यम्	udgāra prācūryam	Excessive belching

उद्गार बाहुल्यम्	udgāra bāhulyam	Excessive belching
उद्गार भूरिता	udgāra bhūritā	Excessive belching
उद्गार रोध	udgāra rodha	Suppression of belching
उद्गार विघातनम्	udgāra vighā tanam	Suppression of belching
उद्गार विनिग्रह	udgāra vinigraha	Suppression of belching
उद्गार विबन्ध	udgāra vibandha	Suppression of belching
उद्गारसङ्ग	udgāra saṅga	Suppression of belching
उद्गार सङ्ग्रह	udgāra saṅgraha	Suppression of belching
उद्गारप्रबलं छर्दि	udgāra prabalam chardi	Vomiting with excessive belching
उद्धस्त दर्शन:	uddhasta darśanaḥ	विकृत दर्शन: (Dal.S.U.60.15), - Abnormal look
उद्धस्त बाहु	uddhasta bāhu	ऊर्ध्वबाहु (Vij.M.N.20.25) - Raised upper limb
उद्धूयमान	uddhūyamāna	उद्धूयमान: उत्कम्प्यमान: (Arun.Ah.N.4.14), उद्धूयमान: आन्तोल्यमान: (Hem.Ah.N. 4.14) - Tremor
उद्यानं इच्छा	udyānam icchā	Fond of garden
उद्वर्तनं चर्मस्य	udvartanam carmasya	Tortuous skin
उद्वस्त्र	udvastra	Nudity or Exhibitinalism
उद्वहन भ्रू	udvahana bhrū	उद्वहन्तं धारयन्तम् (Chandra.Ah.U.4.26) - Frowning of the eyebrow
उद्वेग	udvega	उद्वेग: उद्विग्नचित्तता (Dal S.U.39.80), उद्वेग: व्यग्रचित्त: (Vac.M.N.68.25) - Anxiety
उद्वेपन	udvepana	Tremor

उद्वेष्टन	udveṣṭana	अङ्ग उद्वेष्टनं अमोटनम् (Dal.S.K.2.7), दण्डविमर्दनवत् व्यथा (Vij.M.N.69.8), उद्वेष्टनं अङ्गादीनां मोटनं खल्ली इति लोके (Dal.S.U.56.6) - Cramps in the body
उद्क्लेद	udkleda	Wet
उद्ध्वंस कण्ठ	uddhvaṃsa kaṇṭha	कण्ठोध्वंस: कण्ठभेद:, उत्क्लेशिका इति कार्तिक: (Vij.M.N.10.6), कण्ठोध्वंस: शुष्ककास: (Arun.Ah.N.5.15), उध्वंस्यते कण्डूयते (Vij.M.N.12.31) - Irritation in the throat
उद्वृत्त	udvṛtt	Raised or elevated
उन्नत	unnata	Raised or elevated
उन्निद्रता	unnidratā	उन्निद्रता जागरणं निद्रानाश: (Tod.Ah.N.2.24) - Sleeplessness
उन्मुख	unmukha	उन्मुख: ऊर्ध्वमुख: (Dal.S.Su.33.25) - Upward looking face
उन्मत्तचित्तत्वं	unmattacittatvam	उन्मत्तचित्तं उद्भ्रान्तचित्तत्वम् (Chakra. C.N.7.6) - Perplexed mind
उन्मत्तलीलाकृति	unmattalīlākṛti	उन्मत्तस्यलीलाकृतिभ्यांसहवर्तत इतिसोन्मत्तलीलाकृति:, उन्मत्तप्राय: इत्यर्थ: (Vij.M.N.18.8) - Intoxicated disposition

उन्मीलनाक्षम	unmīlanākṣama	न वर्त्म चलनपटु (Vij.M.N.68.9) - Restricted movement of eyelid
उपक्लेद	upakleda	Wet
उपघात	upaghāta	अपघात: रुजा (Yoga.C.N.6.6), उपघात: विनाश: (Chakra. C.Su.28.20) - Pain or loss of function
उपचय	upacaya	Enlargement or hypertrophy
उपताप	upatāpa	उपताप: किञ्चित् वैकल्यम् (Chakra.C.Su.28.20) - Weakness
उपदेह	upadeha	उपदेह: लिप्तं इव (Dal.S.Su.22.11) - Feeling of coating
उपरम	uparama	Weakness or Loss
उपरोध	uparodha	Suppression, Diminished
उपलेप	upalepa	Coating
उपशोष	upaśoṣa	Wasting
उपसंरोध	upasaṃrodha	Suppression, Diminished
उपसरण	upasaraṇa	Melting like feeling
उपस्तम्भ	upastambha	Supression, Diminished
उपस्थ:	upasthaḥ	Penis
उपस्नेह	upasneha	Coating
उपहति	upahati	Diminished function

उर:	uraḥ	Chest
उर्व्यां प्रसारणं सर्पवत्	urvyām prasāraṇam sarpavat	प्रसरति सर्पवत् इति उरसा गच्छति (Vij.M.N.20.22) - Crawling
उष्ण	uṣṇa	Heat
उष्णासह	uṣṇāsaha	Intolerance to heat

ऊ

ऊरु	ūru	Thigh
ऊर्ध्वदृष्टि	ūrdhvadṛṣṭi	Looking upwards
ऊष्ण	ūṣṇa	Pungent taste
ऊषा	ūṣā	ऊषा प्रादेशिक: दाह: (Arun.Ah.Su.7.19), क्षारेण दह्यमानस्य इव (Hem.Ah.Su.7.19), अरतिमान् दाह: ऊषा (Hem.Ah.Sa.29.4), उष्यते समीपस्थेन इव वह्निना तप्यते (Vij.M.N.19.2), ऊष्मानिर्गमवत् व्यथा (Vij.MN.43.14), ऊषा सर्षपलिप्तस्य इव चिमिचिमा वेदनाविशेष: (Tod.Ah.N.16.10). ऊष: पाश्र्वस्थितेन इव वह्निना पीडा (Chakra.C.Su.20.14) - Burning sensation with restlessness
ऊष्मा	ūṣmā	ऊष्मा उष्णत्वं अङ्गानाम् (Yog.C.Ci.12.10) - Hotness

ऊष्मायनम्	ūṣmā yanam	Hotness
ऊष्मोपहतिः	ūṣmopahatiḥ	अग्नेः उपहतिः उपघातः (Arun.Ah.N.16.44)

ओ

ओजस्विन्	ojasvin	Enthusiastic
ओष	oṣa	सर्वाङ्गीणः तीव्रदाहः स्वेदारतिमान् ओषः (Yog.C.Su.20.14), ओषः एकदेशिकः दाहः (Dal.S.Su.17.5) - Burning sensation with sweating and restlessness or burning sensation locally
ओष्ठः	oṣṭhaḥ	Lips
ओष्ठ क्षेप	oṣṭha kṣepa	क्षिपति खादति (Vij.M.N.68.18) - Biting lips
ओष्ठसन्दंशनम्	oṣṭhasandaṃśanam	Biting of lips

औ

औष्ण्य	auṣṇya	Hotness
औत्सुक्य	autsukya	औत्सुक्यं हर्षोद्रेकः (Chakra.C.Ci.21.38), विषयोत्कण्ठातो अभिलाषः (Arun.Ah. Su. 1.1), अविचार्यकार्यप्रवृत्तिः (Hem.Ah.Su.1.1) - Excitement

क

कंसनीलम्	kaṃsanīlam	Bluish colour like in dirt of bronze

कङ्कुष्ठवर्ण	kaikuṣṭha varṇa	Colour of Garcinia morella
कच्छपसंस्थान	kacchapasaṃsthāna	कूर्मपृष्ठवत् उन्नतः (Yog.C.Ci.13.38) - Elevated like the shape of tortoise
कटकटायनत्व	kaṭakaṭāyanatva	कटकटायन कटत कटत इति कारयन (Hem.Ah.K.3.18) - Gnashing of the teeth
कटि	kaṭi	Pelvis
कटुरसता	kaṭurasatā	Pungent taste or taste of Chillies
कठिन	kaṭhina	Hard
कण्टक	kaṇṭaka	Thorny eruption
कण्ठः	kaṇṭhaḥ	Throat
कण्ठकूजनम्	kaṇṭhakūjanam	Voice resembles the sound of pigeon
कण्ठोध्वंसः	kaṇṭhodhvaṃsaḥ	कण्ठोध्वंसः कण्ठभेदः, उत्क्लेशिका इति कार्तिकः (Vij.M.N.10.6), कण्ठोध्वंसः शुष्ककासः (Arun.Ah.N.5.15), उध्वंस्यते कण्डूयते (Vij.M.N.12.31) - Irritation in the throat
कण्ठोपलेप	kaṇṭhopalepa	कण्ठोपलेपः कण्ठमलवृद्धिः (Dal.S.U.48.11) - Mucus coating in throat
कण्डराभा	kaṇḍarābhā	कण्डरा स्थूल स्नायु आकारा। (Charka.C.Su.17.90) - Colour of tendon
कण्डू	kaṇḍū	Itching
कथा इच्छा	kathā icchā	कथा जल्पनम् (Yog.C.Ci.9.20) - Fond of gossip
कन्धरः	kandharaḥ	Neck

कपाल:	kapālaḥ	Scalp
कपिल	kapila	Tawny colour
कपोत इव कूजनम्	kapota iva kūjanam	कपोत इव कूजेत् अव्यक्तं शब्दं विदह्यत् (Arun.Ah.N.15.19) - Voice resembles the sound of pigeon
कपोतवर्णप्रतिम	kapotavarṇapratima	Colour of pigeon
कपोताभ	kapotābh	Colour of pigeon
कपोल:	kapolaḥ	Check
कफ	kapha	Phlegm, Sputum
कफप्रसेक	kaphapraseka	Salivation
कफदिग्ध शिर:	kapha digdha śiraḥ	Feels as head filled with mucus
कफनिष्ठीव	kaphaniṣṭhīva	Mucus spitting
·कफपरिस्राव	kaphaparisrāva	Mucus discharge through mouth
कफप्रसेक:	kapha prasekaḥ	कफप्रसेक: श्लेष्मस्राव: (Dal.S.Su.42.9) - Mucus discharge through mouth.
कफरुद्ध कण्ठ	kapharuddha kaṇṭha	mucus discharge through mouth
कफसंस्राव	kaphasaṃsrāva	कफसंस्राव: कफष्ठीवनम् (Vij.M.N.10.3), कफसंस्राव: श्लेष्मस्रुति (Dal.S.U.57.5)
कफस्रुति	kaphasruti	Mucus discharge through mouth
कफाधिकम्	kaphādhikam	Mucus in excess
कफानुगतम्	kaphānugatam	Mucus followed by stool
कफानुविद्धं छर्दि	kaphānuviddham chardi	Mucus along with Vomit

कफेन सम्पूर्णं इव	kaphena sampūrṇam iva	Feels as chest filled with mucus
कफोद्क्लेश	kaphodkleśa	Mucus discharge through mouth
कफोपदिग्ध कण्ठ	kaphopadigdha kaṇṭha	उपदिग्धं उपलिप्तम् (Dal.S.U.25.7) - Mucus coating in throat
कमलपत्रवर्ण	kamalapatra varṇa	Colour of lotus leaf
कम्प	kampa	कम्प: वेपथु (Arun.Ah.N.2.42), कम्प: अतिवेपनम् (Arun.Ah.Su.12.50), कम्प: चलनम् (Hem.Ah.Su.37.26), कम्पनं महता वेगेन वेपनम् (Vij.M.N.68.20) - Tremor
कर:	karaḥ	Hand
करभकपिल	karabhakapila	Tawny colour like camel
कराल दन्त	karāla danta	करालं विषम् (Vij.M.N.56.20) - Uneven teeth
करीर	karīra	Fleshy growth
कर्कश	karkaśa	Rough
कर्कशता	karkaśatā	Roughness
कर्ण:	karṇaḥ	Ear
कर्णक्ष्वेड:	karṇakṣveḍaḥ	क्ष्वेड: शब्द:, कर्णनाद: केवलवातारब्धो नानाविध शब्दान्वित: कर्णक्ष्वेड अस्ति दोषसंस्थित वातारब्धो वंश घोषानुकारी शब्दान्वित (Dal.S.U.20.9). कर्णक्ष्वेड: कर्णयो: महानस्वन: (Chandra. Ah.N.8.20), कर्णक्ष्वेड: कर्णनादवान (Chakra.C.Ci.16.13), अनेकविध हुयारादि शब्दश्रवणं कर्णक्ष्वेड: (Dal.S.U.40.173). Tinnitus

कर्णनादम्	karṇanādam	Flute like sound in the ear
कर्णनासाक्षि हीन दर्शनम्	karṇānāsākṣi darśanam	Sees objects with defective organs before eyes
कर्णमर्दन	karṇamardana	Rubbing of ear
कर्णिका	karṇikā	कर्णिकान् इति कर्णिकाकारान् ग्रन्थि: (Chakra.C.Ci.30.27), कर्णिका मांसकन्द (Dal.S.U.38.15) कर्णिका पद्मकर्णिका तुल्यं मांसाङ्कुर इत्यर्थ: (Indu.Ah.U.33.50) - Spike like projection
कर्तनम्	kartanam	क्रियते छिद्यते (Dal.S.N.11.4) - Cutting pain
कर्दम इव	kardama iva	Resembles with wet mud
कर्दमाभम्	kardamābham	Colour of wet mud
कर्दमाम्भोनिभम्	kardamāmbhonibham	Colour of wet mud
कर्दमोपम	kardamopama	Resembles with wet mud
कर्ण शब्द	karṇa śabda	Flute like sound in the ear.
कर्बुर	karbura	कर्बुर: नानावर्ण: (Arun.Ah.Sa.5.82) - Multiple colours
कर्म उपरति	karma uparati	Loss of motor function
कर्मक्षय	karmakṣaya	Loss of motor function
कर्मोपरम:	karmoparamaḥ	Loss of motor function
काल वाक्	kāla vāk	कल अव्यक्त (Chakra.C.Ci.28.41) - Indistinct speech
कलह इच्छा	kalaha icchā	Fond of quarelling
कलि इच्छा	kali icchā	कलि: कलहम् (Yog.C.Ci.24.31) - Fond of quarelling

कलुष	kaluṣa	कलुषं मलिन: (Dal.S.U.39.37), कलुष: आविलवर्ण: (Vij.M.N.2.18) - Turbid
कलुष दर्शनम्	kaluṣa darśanam	कलुषं विवर्णम् (Gang.C.Ci.3.104), कलुषं आविलम् (Yog.C.Ci.3.104. Hazy vision
कषण कण्ठ	kaṣaṇa kaṇṭha	कषणं विलेखनम् (Hem.Ah.K.2.4) - Irritation in throat
कषायम्	kaṣāyam	Taste of decoction or Astringent taste
कषायवर्णम्	kaṣāyavarṇam	Colour of decoction
कषायानुरसम्	kaṣāyānurasam	Astringent taste in lesser grade
कांक्षा	kāṅkṣā	कांक्षा अभिलाष: (Arun.Ah.Sa.3.87) - Desire
कांक्षाविनाश	kāṅkṣāvināśa	Lack of interest
कांस्यसमच्छाय दृष्टिमण्डल	kāṃsya samachāya drṣṭi maṇḍcala	Bronze coloured pupil
कांस्याभ दृष्टिमण्डल	kāṃsyābha dṛiṣṭimaṇḍala	कांस्याभं आपाण्डुपीतम् (Dal.S.U.7.30) - Bronze coloured pupil
काकणन्तिकावर्ण	kākaṇantikāvarṇa	- Colour of Abrus precatorius
काकतुल्यगन्ध	kākatulyagandha	Smell of crow
काकवत् पूर्ति	kākavat pūti	Smell of crow
काकलम्	kākalam	Palate
काचनीलाभ	kācanīlābha	Blueish glass coloured
काञ्चिकाभ	kāccikābha	Colour of gruel
काठिन्यम्	kāṭhinyam	Hardness

काठिन्यचर्मकोश	kāṭhinya carmakośa	Hardness of the foreskin of the penis
काण्डेक्षु इव	kāṇḍekṣu iva	काण्डेक्षु इक्षुवालिका (Yog.C.N.4.14) - Resembling cane sugar juice
काण्डेक्षु सङ्काशम्	kāṇḍekṣu saṅkāśa	Resembling cane sugar juice
काण्डेक्षुतुल्यम्	kāṇḍekṣutulyam	Resembling cane sugar juice
काम	kāma	कामः अभिलाषः (Arun.Ah.Sa.1.21.) - Desire
कामता	kāmatā	Desire
कामिता	kāmitā	Desire
कामुकत्व	kāmukatva	Desire
कार्कश्य	kārkaśya	कार्कश्यं खरस्पर्शत्वम् (Vac.M.N.49.13) - Rough
कार्याकार्यविभागज्ञः	kāryākāryavibhāgajña	कार्याकार्यविभागयोः अज्ञः कार्याकार्यविभागज्ञः (Vij.M.N.18.10), मूढः कार्याकार्य अनभिज्ञः (Arun.Ah.N.6.4) - Loss of knowledge
कार्श्यः	kārśyaḥ	कार्श्यः दुर्बलः (Dal.S.U.60.15) निर्मांसः (Vij.M.N.20.25) - Emaciation
कालवर्ण	kāla varṇa	Black colour
कास	kāsa	Cough
किंशुकोदकसङ्काशम्	kiṃśukodakasaṅkāśam	किंशुकप्रक्षालन सलिल सदृशः (Dal.S.Ci.1.7) - Colour of washing of Erethrina indica
किंशुकोदकाभम्	kiṃśukodakābham	किंशुकप्रक्षालन सलिल सदृशः (Dal.S.Ci.1.7) - Colour of washing of Erethrina indica

किणखरस्पर्शम्	kiṇakharasparśam	किणवत् खरस्पर्श यस्त तत् किणखरस्पर्शं, किणः व्रणस्थानम् (Chakra.C.Ci.7.22)
किणः अघर्षणग्रन्थिः	kiṇaḥ agharṣaṇagranthi	(Tod.Ah.N.14.21) - Rough skin resembles callous or cicatrix
कीटका सर्पन्ति इव	kīṭakā sarpanti iva	Formication
कीलम्	kīlam	कीलं गुदवलिजं मांसकीलम् (Yog.C.Su.28.14) - Fleshy growth, Piles in rectum
कुक्षि	kukṣi	Abdomen
कुक्षिग्रह	kukṣigraha	Gripping pain in abdomen
कुङ्कुमवर्ण	kuṅkumavarṇa	Colour of saffron flower
कुचः	kucaḥ	Breast
कुञ्चनम्	kuñcanam	Gurgling sound
कुटिलम्	kuṭilam	Asymmetrical, blended, Curled
कुटिलोपस्थम्	kuṭilopastham	कुटिलोपस्थं वक्रोपस्थम् (Chakra.C.Ci.13.52), उपस्थ वस्ति मेढ्र वृषणादि रूप (Arun.Ah.Sa.5.90) - Bended penis
कुणपम्	kuṇapam	Dead body
कुणपगन्ध	kuṇapagandha	कुणपं शवगन्धि (Vij.M.N.61.4) - Cadaverous smell
कुणपप्रकाशम्	kuṇapaprakāśam	Cadaverous smell
कुणित्व	kuṇitva	कुणित्वं इति निमीलितम् (Dal.S.U.6.26) - Opened eyelid

कुण्डल दर्शनम्	kuṇḍala darśanam	कुण्डलानि कर्णकुण्डलानि (Dal.S.U.7.8) - Sees ear ring like objects before eyes
कुथित कफ	kuthita kapha	कुथितं पूति (Arun.Ah.N.3.29, Vij.M.N.3.16) - Sputum with octid smell
कुन्थता	kunthatā	कुन्थता करस्य अकर्मण्यत्वम् (Dal.S.Sa.6.24) - Loss of motor function of hand
कुन्दकुसुमैः आचितं इव दर्शनम्	kunda kusumaiḥ ācitam iva darśanam	Sees objects covered by the colour of Jasmine
कुन्दपाण्डुर दृष्टिमण्डल	kundapāṇḍura dṛṣṭimaṇḍala	Jasmine like pale coloured pupil
कुन्दाकृति अवभास	kundākṛti avabhāsa	Colour of Jasmine bud
कुपित उच्छ्वास	kupita ucchvāsa	Laboured breathING
कुमुदैः आचितं इव दर्शनम्	kumudaiḥ ācitam iva darśanam	Sees objects covered by the colour of white water lily
कुष्णतां मांस	kuṣṇatām māṃsa	कुष्णाति मिर्कर्षति (Yog.C.Su.26.43-3), कुष्णाति हिंसति (Gang.C.Su.26.43-3) Putrifaction of flesh
कूजनम्	kūjanam	कूजः अव्यक्तवचनम् (Dal.S.U.55.13), कूजति कपोत इव शब्दं करोति (Dal.S.N.1.65).
कूजति	kūjati	आर्तनादं करोति (Vij.M.N.68.18), कूजनं कुन्थनम् (Vac.M.N.2.74), कूजः अस्पष्टध्वनिः (Vij.M.N.2.74) - Voice resembles the sound of pigeon
कूर्परः	kūrparaḥ	Elbow

कूर्मपृष्ठवत् कठिन	kūrma pṛṣṭhavat kaṭhina	Hardness like the outer side of tortoise
कूर्मोन्नता जिह्वा	kūrmonnatā jihvā	Elevated like the shape of tortoise
कृच्छ्रोन्मीलनम्	kṛcchronmīlanam	कृच्छ्रात् दुःखेन उन्मीलनम् (Chandra.Ah.U.8.4) Difficulty in opening eye
कृच्छ्र	kṛcchra	Difficult functioning
कृच्छ्रपाकः	kṛcchrapākaḥ	Delayed digestion
कृच्छ्रलक्ष्याक्षरम्	kṛcchra lakṣyākṣaram	Indistinguishable voice
कृमि रोग	kṛmi roga	Worm infestation
कृशता	kṛśatā	Wasting, Leanness
कृष्ण	kṛṣṇa	Black colour
कृष्णारुणकपालवर्ण	kṛṣṇāruṇa kapālavarṇa	Colour of blackish red
कोच	koca	कोचः सङ्कोच (Dal.S.N.5.9) - Contraction
कोठ	koṭha	वरटीदष्टसङ्काशः कण्डूमान् लोहितास्रकफपित्तात्, क्षणिकोत्पाद विनाशः कोठ इति निगद्यते (Chakra.C.Ci.3.108), निर्मुखपिडकप्रायः कोठः (Yog.C.Ci.3.108) - Wheels on the skin
कोथ	kotha	कोथः क्लेदस्य अतिशयः अविच्छिन्नत्वम् (Yog. C.Su.20.15) कोथः पूतीभावः (Dal.S.U.22.9), प्रक्कथितं शटितं इव (Vac.M.N.49.24), अवतरणं कोथनम् (Tod.Ah.N.14.16), बाह्यत्वक्संहतिः कोथः (Indu.As.Su.20.12) - Putrification of the skin

कोपन	kopana	Anger
कोविदारपुष्पवर्णम्	kovidārapuṣpav	Colour of Bauhinia flower
कौण्य	kauṇya	कौण्यं। पाणि पाण्यङ्गलि कुब्जत्वं (Arun.Ah.Sa.4.9), कौण्यं कुणित करभङ्गः (Tod.Ah.N.14.34), कौण्यं नष्टकरता (Dal.S.N.27), कौण्यं विकलपाणित्वं (Chandra.Ah.N.14.34), कुणिः कुन्थ बाहुः (Indu.As.23.25), कुणिः सयुचित बाहुमध्यः (Dal.S.Sa.6.24) - Loss of motor function of hand
कौब्ज्य	kaubjya	कौब्ज्यं अन्तर्बहिरायामजं व्याधि (Dal.S.Su.25.37) hunchback
क्रथनम्	krathanam	क्रथनं क्वणनम् (Arun.Ah.N.4.13), क्रथन् कूजन् (Hem.Ah.N.4.13), क्रथन् नासया अद्धुतं शब्द कुर्वन् (Tod.Ah.N.4.13), क्रथनं स्वस्थाने खुर्खुरायवः अन्ये तु अकस्मात् श्वासरोधं क्रथनं कथयति (Dal.S.Su.15.32) - Snoring sound
क्रन्तनं इच्छा	krantanam icchā	क्रान्तुं गन्तुम् (Chakra.C.Ci.21.36) - Fond of walking
क्रियाक्षयम्	kriyākṣayam	क्रियाक्षयं क्रियाणां अप्राचुर्यम् (Yog.C.Su.17.60) - Loss of motor function
क्रियानिवर्तनम्	kriyānivartanam	Loss of motor function

क्रियासन्निरोधः	kriyāsannirodhaḥ	क्रियाणां कायवाक्मानसानां सन्निरोधः (Dal.S.Su.26.10) - Loss of motor and sensory function
क्रियासु अशक्ति	kriyāsu aśakti	क्रियासु अशक्ति इति सामान्येन शरीरस्य क्रियाश्चात्र उत्क्षेपण आक्षेपण प्रसारण आकुञ्चन लक्षणः (Dal.S.Su.25.37) - Loss of motor function
क्रियास्तम्भः	kriyāstambhaḥ	Loss of motor function
क्रियाहरत्वं बाहु	kriyāharatvam bāhu	Loss of motor function of upper limb
क्रियाहीनः	kriyāhīnaḥ	उचितस्य अभ्यस्तस्य कर्मणः हानिः कायिक मानस चेष्टाहीनः क्रियाहीनः स्वकीय कायादि व्यापार रहितः (Vac.M.N.69.61) - Loss of motor function
क्रुद्धशूरं अक्रुद्धभीरु	kruddhaśuram akruddhabhīru	क्रुद्धशूरं अक्रुद्धभीरुं इति क्रोधे सति शूरं, क्रोधे असति भीरुम् (Chakra.C.Sa.5.38-4) - Violent on angry and fearful on not angry
क्रोध	krodha	क्रोधः प्रद्वेषो येन प्रज्वलितं इव आत्मानं मन्यते (Chakra.C.Su.7.27), पैत्तिक काले सोतिमानसः प्रज्वलितभावः (Yog.C.Su.7.27), आत्मानं प्रदीप्तं इव मन्यते येन तत् क्रोधः (Gang.C.Su.7.27), प्रभिद्रोहलक्षणः क्रोधः (Dal.S.Su.1.25-3) - Anger
क्रोधेन भासा अक्षि	krodhen bhāsā akṣi	Wrathful eye

क्रोशनं श्ववत्	krośanam śvavat	Making sound of dog
क्लोम:	kloma	Pancreas, Gall bladder, Throat
क्लैब्यं	klaibyam	क्लैब्यं मैथुने असामर्थ्यम् (Yog.C.Su.17.69) क्लैब्यं ध्वज अनुछ्राय: (Yog.C.Su.28.18) क्लैब्यं स्त्री अनुत्साह: (Vij.M.N.5.22) क्लैब्यं षण्ढता (Dal.S.Su.24.9) क्लैब्यं रत्यनभिमुखता (Indu.As.Su.19.6) - Inability to perform sexual act
क्वणनम्	kvaṇanam	क्वणनं नानाविध दु:खोद्‌भावकं शब्दं विदहत् (Arun.Ah.N.9.11) क्वणन् आर्तनादं कुर्वन् (Vij.M.N.22.7) क्वणन् क्रन्दन् (Vac.M.N.22.7) - Snoring sound

क्ष

क्षणात् छर्दि	kṣaṇāt chardi	Sudden vomiting
क्षत	kṣata	Ulceration
क्षतजम्	kṣatajam	Blood
क्षतजाभ:	kṣatajābhaḥ	क्षतजाभ: रक्तछाया (Dal.S.N.16.9) - Reddish
क्षय:	kṣayaḥ	क्षय: धातुक्षय: (Chakra.C.Su.7.33) क्षय: उत्साहोपचय बलरहितम् (Dal. S.U.40.21) - Emaciation, Less quantity, Weak
क्षव:	kṣavaḥ	क्षव: चिक्का (Arun.Ah.Su.4.1) - Sneezing

क्षवथु	kṣavathu	Sneezing
क्षाम:	kṣāmaḥ	क्षामानन: क्षाममुखक्रिया (Dal.S.U.52.8). क्षामास्यता शुष्कदीनमुखत्वं, वक्तु चर्वितं वा असामर्थ्यं इत्येके (Vac.M.N.16.3). क्षाम: क्षीण: (Dal.S.K.11.21) निस्नेहा: (Hem.Ah.Su.11.40) क्रियासु असमर्थ: (Tod.Ah.N.7.23) निर्द्रव: (Chakra.C.Su.10.6) कृशत्वम् (Tod.Ah.N.5.50) Exhaustion
क्षारतोयवत्	kṣāratoyavat	Resembling alkaline water
क्षारोक्षितक्षत अक्षि	kṣārokṣita akṣi	क्षारोक्षितक्षताक्षित्वं क्षरेणोक्षितो य: क्षतो व्रण: तस्य तुल्यं च स्यात् (Chandra.Ah.U.15.9) - Eye resembling colour or ulcer produced by alkali
क्षिपन् इव अक्षि	kṣipan iva akṣi	अक्षिणी क्षिपन् इव बहिरिव शरीरात् प्रेरयन् (Arun.Ah.N.3.20) - Feeling of protrusion of eye
क्षिप्रम्	kṣipram	Spontaneous, Sudden
क्षिप्रमोक्ष	kṣipramokṣa	Premature ejaculation
क्षीण	kṣīṇa	Weak, Feeble
क्षीरतुल्यम्	kṣīratulya	Milky
क्षीररूपम्	kṣīra rūpam	Milky
क्षीराभम्	ksīrābham	Milky
क्षुति	kṣuti	Sneezing

क्षुत्	kṣut	Hunger
क्षुत् असहत्व	kṣut asahatva	Irritation to hunger
क्षुत् नाशः (क्षुन्नाशः)	kṣut nāśaḥ (kṣunnāśaḥ)	क्षुत् नाशः क्षुधाया अभावः (Yog.C.Ci.13.16) क्षुत् नाशः बुभुक्षाभावः (Chakra.C.Ci.3.135) - Loss of Appetite
क्षुत् प्रणाश	kṣut praṇāśa	Loss of Appetite
क्षुधाभावः	kṣudhā bhāvaḥ	Loss of Appetite
क्षेपः भ्रू	kṣepaḥ bhrū	भ्रुवः क्षेपणं चलनम् (Chandra.Ah.U.3.4) क्षिपति इति भ्रू भङ्गं रचयति (Vij.M.N.68.18) - Spasmodic movement of the eyebrow
क्षेपनिग्रह सक्थि	kṣepanigraha sakthi	क्षेपं प्रसारणं त निगृह्ण्यात् अवरुद्ध्यात् इत्यर्थः (Dal.S.N.1.74), चरणोद्धारण अवसरे यः सक्थ्युत्क्षेपः ऊर्ध्वं प्रेरणं त निगृह्णाति अवमृद्राति सक्थ्नोः निश्चलत्वं इव उत्पादयति (Arun..Ah.N. 15.54) - Restricted foreward movement of lower limb
क्षोदं इव पृष्ठ	kṣodam iva pṛṣṭha	पृष्ठं क्षोदं इव संक्षुण्णत्वं इव संक्षुण्णसस्यादिवत् (Arun.Ah.N.2.12), क्षोदः विशीर्णावयवत्वम् (Hem.Ah.N.2.12)- Powdering like pain
क्षोभः	kṣobhaḥ	Fluid thrill

क्षौद्रनिभम्	kṣaudranibham	Honey coloured
क्षौद्र रूप	kṣaudra rūpa	Honey coloured
क्षौद्र वर्ण	kṣaudra varṇa	Honey coloured
क्षौद्रवर्णरसम्	kṣaudravarṇarasam	Honey coloured and taste
क्लम	klama	हृदयाकुलत्वं ग्लानिः इति यावत् - "यो अनायासः श्रमो देहे प्रवृद्धः श्वासवर्जितः क्लमः स इति विज्ञेयः इन्द्रियार्थप्रबोधकः" (S.Sa. 4.51), क्लमः ग्लानिः (Dal.S.Su.11.26), अनायास श्रमः (Dal.S.N.35), परं निद्रायां प्रबोधितस्य क्लमाभावः तन्द्रायां तु प्रबोधितो अपि क्लमयति अत एव अत्र क्लमग्रहण (Dal.S.Sa.4.49), क्लमो बुद्धिन्द्रियाणां स्वव्यापाराक्षमत्वम् (Hem.Ah.Su.2.13), निर्व्यायामात् एव उपश्रान्तत्वं क्लमः (Arun.Ah.Su.5.79) - Exhaustion with out exertion or Feeling of weakness in heart
क्लिन्नम्	klinnam	Moistened, Wet
क्लिप्तीभाव		क्लिप्तीभावः अप्रवृत्तिः मूत्रपुरीषयोः किं वा क्लिप्तीभावः भेदः स्फुटनं इति यावत् स च नखादीनाम् (Chakra.C.N. 1.21) - Retention
क्लेद	kleda	Moistened, Wet

क्लैब्यम्	klaibyam	क्लैब्यं मैथुने असामर्थ्यम् (Yog.C.Su.17.69) क्लैब्यं ध्वज अनुछ्राय: (Yog.C.Su.28.18) क्लैब्यं स्त्रीषु अनुत्साह: (Vij.M.N.5.22), क्लैब्यं षण्ढता (Dal.S.Su.24.9) - Lack of interest in sex or disability in sex

ख

खञ्जता	khañjatā	कुन्थ पाद: (Indu. Ah.Ci.21.40) विकृत पाद: (Indu. Ah.Sa.7.3)- Limping
खञ्जत्वम्	khañjatvam	Limping
खट्वाखादी	khaṭvākhādī	खट्वाखाती य: शय्यादि उत्थाय्य वातवेगवत् पादेन शय्यां आहन्ति (Indu.Ah.Ci.21.25) - Striking in bed by limbs
खद्योतगुण दर्शनम्	khadyotaguṇadarśanam	खद्योतो ज्योतितिरिङ्गण: गुणन रूपं (Vij.M.N.59.42) - Sees fire fly before eye
खर	khara	खर: अमृदु: (Arun.Ah.N.2.30), खरत्वं रौक्ष्यम् (Vij.M.N.4.6) - Rough
खरस्पर्शत्व	kharasparśatva	खरस्पर्शा गोजिह्वत् (Chakra.C.Ci.3.105), खरस्पर्शा कण्टकिनी (Vac.M.N.2.20) - Rough in touch
खर्जूरसदृश	kharjūrasadṛśa	Resembles as Date (Phoenix sylvestris)
खाञ्ज्यम्	khāñjyam	Limping

खालित्यम्	khālityam	खलति केशानां प्रच्युति: (Yog.C.V.1.17) खालित्यं खल्वटनं चाण्डित्यं इति लोके (Dal.S.N.35.29) खालित्यं इह रोम्णां प्रच्युतीभाव:, इन्द्रलुप्तं श्मश्रूणां भवति, खालित्यं तु शिरसि इति केचित् (Yog.C.Su.26.43.3) खालित्यं इन्द्रलुप्तरोग: केशस्य च्यवन: अपुनर्भाव: (Gang.C.V.1.17) - Baldness
खुरखुर स्वर:	khurakhura svaraḥ	Voice resembles the sound of Khur Khur
खेभ्य: रक्त	khebhyaḥ raktam	Bleeding from hair follicles
खै अधोवायु	khai adhovāyu	खै: छिद्रै: (Arun.Ah.U.28.5) - Passing flatus through ulcer
खै: पुरीषप्रवर्तनम्	khaiḥ purīṣapravartanam	Passing stool through ulcer

ग

गण्ड	gaṇḍa	Pimple
गण्डूपदमुखसदृश करीर	gandū padamukhasadṛśa karīra	गण्डूपदस्यरूपाणि किञ्जुल्क मुखसदृशानि (Vij.M.N.5.42) - Sprout like projection resembling the mouth of earth worm
गतिक्षय	gatikṣya	गतिक्षय: गमनाशक्तता (Chandra.Ah.N.14.25) - Inability to walk
गतिनिवारण आहार	gatinivārana āhāra	Difficulty in deglutition, or dysphagia
गतिसङ्ग	gatisaṅga	RestRIcted gait

गद्गदः	gadgadaḥ	गद्गदः जर्जरितः (Arun.Ah.Sa.5.38) गद्गदो लुप्तपद व्यञ्जनाभिध्यायी (Vij.M.N.22.26) गद्गदो अव्यक्तवाक् (Dal.S.N.1.85) गद्गदः अस्फुटवाक् (Arun.Ah.U.35.35) अस्पष्टवचनः (Dal.S.K.2.27) स्मबद्धवाक् गद्गदोक्तिः (Chandra.Ah.N.6.28) अनवस्थितम् (Dal.S.U.53.4), Stuttering
गन्ध	gandha	Smell
गन्ध अज्ञानम्	gandha ajñānam	Anosmia or loss of the sense of smell
गन्ध इच्छा	gandha icchā	Fond of scents
गन्धरहितं पुरीषम्	gandharahitam purīṣam	Stool without smell
गन्धविज्ञानहरम्	gandhavijñānaharam	Anosmia or loss of the sense of smell
गमनारम्भे कम्प	gamanārambhe kampa	Tremor while starting walk
गमने अनीशता	gamane anīśatā	Inability to walk
गम्भीर	gambhīra	गम्भीरः अनाकुलितान्तःकरणः (Vac.M.N.20.21), गम्भीरशीलः प्रचुरसत्वः (Dal.S.U.60.11) - Peaceful disposition
गम्भीर रोम	gambhīra roma	Deep rooted hair
गलः	galaḥ	Neck
गलज्जलघटीध्वनि	galajjalghaṭīdhvani	Abnormal sound like the shaking water in a pot
गलनम्	galanam	गलति विदीर्यति (Vij.M.N.49.20) - Crack on skin

गाढं पुरीषम्	gāḍham purīṣam	Hard stool
गाढविट्कता	gāḍhaviṭkatā	गाढविट्कता बद्धमलः (Vac.M.N.2.9) - Hard stool
गाढमुष्टि	gāḍhamusṭi	Closed fist
गात्रः	gātraḥ	Body
गीत इच्छा	gīta icchā	Fond of singing
गीतकरणं अस्थाने	gītakaraṇam asthāne	अस्थाने अविषये (Chakra.C.N.7.7.1) - Singing at inappropriate place
गीतप्रवृत्ति अस्थाने	gītapravṛtti asthāne	अस्थाने अविषये (Chakra.C.N.7.7-1) - Singing at inappropriate place
गुञ्जाफलसदृशं रक्तम्	guñjāphalasadṛśam raktam	Blood with the colour of Abrus seed
गुड इच्छा	guḍa icchā	Fond of jaggeary
गुडगुडायन	guḍaguḍāyana	गुडगुडायते गुड गुड सदृशं अव्यक्तं शब्दं आचरति (Arun.Ah.N.12.10), गुडगुडायनं अत्र अव्यक्तशब्दः (Dal.S.U. 42.18) - 'Gudaguda' like sound or indistinct sounds
गुणक्षय ओजः	guṇakṣaya ojaḥ	– Diminished resistance
गुण्ठनम्	gunṭhanam	Hiding of head
गुदः	gudaḥ	Rectum
गुद अधिमांस	guda adhimāṃsa	Piles in Rectum
गुद कील	guda kīla	गुदकीलः कीलवत् कीलः अर्शः (Vij.M.N.5.25) - Piles in Rectum
गुदङ्कुरः	gudāṅkuraḥ	Piles in Rectum
गुदनिस्सारणम्	gudanissāraṇam	Prolapsed rectum

गुद भ्रंश	guda bhraṃśa	गुदस्य भ्रंश: स्वस्थानात् च्युति: (Yog.C.Su.20.11) - Prolapsed rectum
गुदमांसकील	gudamāṃsakīla	Piles in Rectum
गुदमांसाङ्कुर	gudamāṃsāṅkura	Piles in Rectum
गुदशोफ	gudaśopha	गुदशोथ: अर्श: (Chakra.C.Su.25.40) - Piles in Rectum
गुदात् रक्तम्	gudāt raktam	Bleeding per rectum
गुरु	guru	Heavy
गुरुत्व	gurutva	Heaviness
गुल्फ:	gulphaḥ	Ankle
गूढ उच्छ्वास	gūḍha ucchvāsa	गूढ उच्छ्वास: अपास्त श्वास: (Dal.S.U.46.12) Shallow expiration
गृध्रगन्ध	gṛdhragandha	Smell of Vulture
गृद्धि:	gṛdhiḥ	गृद्धि: अभिलाष: (Chandra.Ah.N.8.23) - Desire, Greediness
गृद्धिहानि	gṛddhihāni	Diminished interest to take more food
गृहधूमवणम्	gṛhadhūmavarṇam	Smoky colour
गृहधूमाभम्	gṛhadhūmābham	Resembles the colour of soot
गैरिकप्रतीकाशम्	gairikapratīkāśam	गैरिकोदकप्रतीकाशं पाण्डुलोहितम् (Dal.S.Su.14.21) - Blood with the colour of Gairika i.e. pale red
गैरिकोदक पाण्डु	gairikodaka pāṇḍu	Colour of Gairika water i.e. pale red

गोपुच्छाकृति	gopucchākṛti	गोपुच्छ अभिनिर्वर्तते नाभ्युपरि इति (Yog.C.Ci.13.4, - projection resembles the tail of cow
गोमूत्रसमगन्ध	gomūtrasamagandha	Smell of cow's urine
गोमूत्राभम्	gomūtrābham	Colour of cow's urine
गोमूत्राभं पीतक्तम्	gomūtrā bham pītaraktam	Yellowish red, like the colour of cow's urine
गोमेदक प्रतीकाशम्	gomedaka pratīkāśam	गोमेदक मणि पीत: (Dal.S.N.3.7) - Urine in the colour of Gomedaka (Topaz)
गोमेदकोपमं मूत्रम्	gomedakopamam mūtram	गोमेदकोपमं लोहितमणिसदृश (Tod.Ah.N.9.10), गोमेदकं अङ्कलकम् (Indu.Ah.N.9.10) - Urine in the colour of Gomedaka (Topaz)
गौर	gaura	White, whitish
गौरचामरगौर दर्शनम्	gauracāmara gaur darśanam	श्वेतचामरवत् शुक्लानि (Dal.S.U.7.20) - Sees objects white, resembles the bunch of tail of chamari deer
गौरव	gaurava	Heaviness
गौरवर्ण	gauravarṇa	White
ग्रथितम्	grathitam	ग्रथितं ग्रन्थिलं पाषाणवत् (Vij.M.N.5.14) - Hard
ग्रथितत्वम्	grathitatvam	जालकवत् किञ्चित् ग्रथित: (Arun.Ah.U.36.18) - Nodular skin
ग्रन्थि	granthi	Knot like projection
ग्रन्थिप्रकाशम्	granthiprakāśam	Nodular
ग्रन्थिभूतम्	granthibhūtam	ग्रन्थिभूतं ग्रन्थिसदृशं ग्रन्थिलं भवति इत्यर्थ: (Dal.S.Sa.2.4) - Nodular

ग्रह	graha	ग्रहो अप्रवृत्तिः (Vac.MN.22.12) - Stiffness, Retention, Chocked
ग्रीवा	grīvā	Neck
ग्लपनम्	glapanam	ग्लपनं ग्लानिकरम् (Hem.Ah.Su. 6.34), ग्लपयति हर्षं नाशयति (Yog.C.Su.26.43.5) - fatigue of mind or body, or loss of enthusiasm
ग्लानि	glāni	ग्लानिः शरीरस्य म्लानता (Arun.Ah.Su.8.30), ग्लानिः क्लमः (Hem.Ah.Su. 4.11), ग्लानिः हर्षक्षयः (Arun.Ah.Sa.1.36), ग्लानिः बलक्षयः (Vij.M.N.43.18), - Fatigue of mind or body, or loss of enthusiasm

घ

घट्टन हृदयम्	ghaṭṭana hṛdayam	घट्टनं चलनम् (Yog. C.Su.17.101), हृदयं घट्यत अङ्गुल्या इव चाल्यते (Yog.C.Su.17.64), घट्यते विलोड्यते (Gang.C.Su.17.64) - Pressing pain in heart
घनम्	ghanam	Thick
घनता	ghanatā	घनता स्थूलशरीरत्वम् (Chandra.Ah.N.10.38) - Obesity

घनवती	ghanavatī	Thick
घर्म इच्छा	gharma icchā	Desire to warm atmosphere and warm things
घस्मरः	ghasmaraḥ	घस्मरः बहुभक्षकः (Dal.S.U.60.15), Intake of more quantity of food
घुर्घुरकं कण्ठ	ghurghurakam kaṇṭha	घुर्घुरकं इति कण्ठे घुर्घुर शब्दम् (Chakra.C.Ci.17.56) घुर्घुरको मार्जारशब्दानुकारी अव्यक्तो ध्वनि विशेषः (Dal.S.K.4.37) - Making Ghurghur sound from throat
घुर्घुरश्वासम्	ghurghuraśvāsam	Breathing with 'Ghurghur' sound
घुर्घुरायन कण्ठ	ghurghurāyana kaṇṭha	Making Ghurghur sound from throat
घूर्णता	ghūrṇatā	Shivering of body
घूर्णति इव	ghūrṇati iva	घूर्णति इव भ्रमति इव (Chandra.Ah.U.23.5) प्रचलायनम् घूर्णनम् (Chakra.C.Ci. - Feeling as head is rolling
घृतगन्धि	ghṛtagandhi	Smell of Ghee
घृतमण्डाभ	ghṛtamaṇḍābha	घृतमण्डो घृतस्य उपर्यच्छो भागः (Dal.S.N.16.11) Looks as the colour of the upper part of ghee
घृताभम्	ghṛtābham	Colour of Ghee
घृष्टं रजः किरेत्	ghṛṣṭam rajaḥ kiret	Gives out fine dust if rubbed
घोर दर्शनम्	ghora darśanam	Bizzare look
घोषवत् उच्छ्वास	ghoṣavat ucchvāsa	Expiration with loud sound
घ्राणनाशम्	ghrāṇa nāśam	Anosmia or loss of the sense of smell

घ्राणविप्लव	ghrāṇaviplava	घ्राणविप्लव: घ्राण् अवघात: गन्धाघ्रादि रूप: (Yog.C.Ci.8.49) - Anosmia or loss of the sense of smell

च

चक्षुः	cakṣuḥ	Eye
चङ्क्रमणम्	caṅkramaṇam	चङ्मणं परिभ्रमणम् (Yog.C.N.7.7-3) - Wandering
चञ्चला	cañcalā	Unsteady
चञ्चुमालकसंयुक्तम्	cañcumālaka saṃyuktam	Compact beak like ring mark on skin
चटचटायनत्वम्	caṭacaṭāyatvam	Cracking sound
चटितत्वं इव	caṭitatvam iva	चटितत्वं भिन्नत्वम् (Yog.C.N.1.21) उत्पाटितत्वं इव वेदना (Gang.C.N.1.21) - Cracking pain
चन्द्रक:	candrakaḥ	चन्द्रकं मयूरपिच्छाचन्द्रकाभम् (Yog. C. Su. 15.13) - Colour of Peacock feather
चन्द्रकै: सन्ततं पुरीषम्	candrakaiḥ santatam purīṣam	चन्द्रकै: मयूरपिच्छाभि: सन्ततं व्याप्तम् (Dal.S.U.40.20) - Stool as the colour of peacock feather
चन्द्रकोपम्	candrakopamam	Stool as the colour of feather of peacock
चन्द्रकोपगतम्	candrakopagatam	चन्द्रकोपगतं मयूरपिच्छाचन्द्रकै: इव धातुस्नेहै: उपगतम् (Vij.M.N.3.15) - Stool as the colour of peacock feather

चन्द्राकृति दृष्टिमण्डल	candrākṛti dṛṣṭimaṇḍala	Moon shaped pupil
चपलचेष्टा	capala ceṣṭā	Unsteady activities
चूर्णावकीर्णाभ	cūrṇāvakīrṇābha	Dusty appearance
चलचेष्टा	calaceṣṭā	चलं अस्थिरम् (Chandra.Ah.U.4.19) - Unsteady activities
चलदर्शनम्	caladarśanam	चलं अस्थिरम् (Chandra.Ah.U.12.9) - Unsteady sight
चल स्वर:	cala svaraḥ	चल: उच्चार्यवर्णत्यागी (Tod.Ah.N.5.24) - Unsteady voice
चलित भ्रू	calita bhrū	Trembling of eyebrow
चलित एक कपोल	calita ekakapola	Trembling of one cheek
चलित अग्र हस्त	calita agra hasta	कम्पित प्रान्तहस्तम् (Chandra.Ah.U.4.23) tremor of hand
चाटालत्वं योन्या	cāṭālatvam yonyā	चाटालत्वं विस्तृतत्वम् (Yog.C.N.3.14) Dilatation of vagina
चाल दन्त	cāla danta	Loosesness of teeth
चाषपक्षनिभं मूत्रम्	cāṣapakṣanibham mūtram	नीलाभं इति चाषपक्षप्रभं चाष: सुवर्णचूड: इति लोके ख्यात: क्वचित्, तक्षण चाष: इति गदाधर: तत्पक्षश्च स्निग्धनीलो भवति (Vij.M.N.33.13) - Bluish coloured urine
चिक्कण	cikkaṇa	सचिक्कण: सिक्थकोपम: (Chandra.Ah.U.19.13) - Unctuous

चित्तभ्रंश	cittabhraṃśa	Perplexed mind
चित्तविप्लव	cittaviplava	चित्तविप्लवं चित्तविक्षोभम् (Chandra. Ah.U.5.51) - perplexed mind
चित्तविभ्रंश	cittavibhraṃśa	चित्तविभ्रंशता किंकर्तव्यतामूढत्वम् (Dal.S.U.39.78), चित्तविभ्रंशो भ्रमादि: (Vij.M.N.2.28), Perplexed mind
चित्तविभ्रम	cittavibhrama	Perplexed mind
चित्तोपप्लव	cittopaplava	चित्तोपप्लाविन: चित्तविभ्रंशकारिण: (Arun.Ah.N.6.2) - Perplexed mind
चित्ररूप दर्शनम्	citrarūpa darśanam	चित्रं नानावर्णम् (Dal.S.U.7.23) - Seeing objectives in multi colour
चित्रं मनोनुगतम्	citram manonugatam	चित्रं विबद्धं मनोनुगतं गोप्यं अपि (Vij.M.N.20.15) चित्रं नानाप्रकारं मनोनुगतं इति यदेवस्य मनसि स्थितं तदद्बुदपूर्वकं यत् किञ्चित् एव जल्पति (Yog.S.U.62.13) Reveals secrets
चित्रा राग दृष्टिमण्डल	citrā rāga dṛṣṭimaṇḍala	Multicoloured pupil
चिन्तानुरूप	cintānurūpa	Imitation of thinking
चिन्तापर	cintāpara	Thinking excessively
चिबुक:	cibukaḥ	Chin
चिमिचिमायन	cimicimāyan	Formication
चिरपाक	cirapāka	Delayed digestion

चिरात्	cirāt	Delayed
चिरात् निमेषम्	cirāt nimeṣam	Closing of eye with difficulty
चिरात् निषेक	cirāt niṣeka	Delayed ejaculation
चिरात् वदनम्	cirāt vadanam	Delayed speech
चीरवासस	cīra vāsasa	चीरवाससं रथ्याचैलपरिधानम् (Chandra.Ah.U.4.36) - Wearing rags from road sides
चुच्छुन्दरगन्ध	cucchundaragandha	Smell of Rat
चूष्यत इव वस्ति	cūṣyata iva vasti	चूष्यत इव आकृष्यत इव (Dal.S.N.3.9) - Sucking pain in urinary bladder
चेतनाच्युति	cetanācyuti	Loss of consciousness
चेष्टानुरूप:	ceṣṭānurūpaḥ	Imitation of actions of others
चेष्टापहरत्वं हस्त	ceṣṭāpaharatvam hasta	Loss of motor function of hand
चेष्टापहरत्वं बाहु	ceṣṭāpaharatvam bāhu	बाहुचेष्टा भुजव्यापार: अपहरति इति बाहुचेष्टापहारिणी (Arun.Ah.N.15.55) - Loss of motor function of upper limb
चेष्टाभङ्ग:	ceṣṭābhaṅgaḥ	चेष्टाभङ्ग: शरीरचेष्टाव्यापारनाश: (Tod.Ah.N.16.44) - Loss of motor function
चेष्टाविभ्रम	ceṣṭāvibhrama	चेष्टाविभ्रमात् अनुचितचेष्टो भवति (Chakra.C.N.7.5) - Improper activities.

चोषः	coṣaḥ	साक्षात् अग्निसंम्बन्धेन इव उपतापः चोषः (Vac.M.N.56.32), चोषं आकर्षण (Dal.S.Su.42.9), चोषः आचूषणं इव (Dal.S.N.5.10), चूष्यत इव वेदनाविशेषः (Dal.S.Su.17.5), चोषः पार्श्वस्थ अग्निसन्तापवत् व्यथा (Vij.MN.41.7), स्वेदारतिमान् दाहः चोषः (Ind. A.Su. 17.4), चोषः चूष्यत इव वेदनाविशेषः, पिपासेत्यन्ये - Sucking type of sensation
च्यवनम्	cyavanam	Falling or dislocation
च्युतं स्थानात् हृदयम्	cyutam sthānāt hṛdayam	Dislocated feeling of heart
च्युतिः	cyutiḥ	Falling or dislocation

छ

छत्राभ दृष्टिमण्डल	chatrābha dṛṣṭimaṇḍala	Umbrella shaped pupil
छर्दि	chardi	vomiting
छाया इच्छा	chāya icchā	Fond of shade
छायाविघात	chāyā vighāta	Diminished complexion
छिद्यते इव	chidyate iva	छेदः छेदनवत् पीडा (Yog.C.Su.17.96), द्विधा क्रियत इव शस्त्रादिभिः (Dal.S.Su) Cutting pain
छिद्यन्त इव	chidyanta iva	Cutting pain
छिद्र	chidra	Multiple openings

छिद्र दन्त	chidra danta	Carries in teeth छिद्रप्रहारिणं सनिमित्तं प्रहरणशीलम् prahāri (Chandra.Ah.U.4.24)
छिद्रप्रहारी	chidra	Attacking,on other's weak points
छिद्रैः अधोवायु	chidraih adhovāyu	Passing of flatus through ulcer
छिद्रैः शुक्रम्	chidraiḥ śukram	Passing semen through ulcer
छिद्रैः पुरीषप्रवर्तनम्	chidraiḥ purīṣapravartanam	Passing stool through ulcer
छिनत्ति इव	chinatti iva	Cutting pain
छिन्नं निशेषतः अस्थि	chinnam niśśeṣataḥ asthi	Complete cutting of broken bone
छिन्ना दृष्टिमण्डल	chinnā dṛṣṭimaṇḍala	Splitted pupil
छेद	cheda	Cutting pain

ज

जङ्घा	jaṅghā	Foreleg, leg
जठरम्	jaṭharam	Abdomen
जडता	jaḍatā	जडता निष्पन्दता (Dal.S.K.4.37) अकर्मण्यत्वम् (Vij.M.N.25.10) जाड्यं ज्ञानभ्रंशः (Hem. Ah.Su.7.64) जाड्यः जडतां देह वाक्कायमन चेष्टार्थानां असामर्थ्यम् (Chandra. Ah.N.2.21) जडता प्रज्ञाहीनत्वम् (Hem.Ah.Su.5.28) - Less activity of body, speech and mind
जागरणम्	jāgaraṇam	Sleeplessness

जानु	jānu	Knee
जाल	jāla	Clear manifestation of tendon network
जिह्वा	jihvā	Tongue
जिह्मम्	jihmam	Tortuous, Curved, Distorted
जिह्माक्ष:	jihmākṣaḥ	जिह्माक्ष: कुटिलदृष्टि: (Vac.M.N.20.19) - Distorted eye
जिह्मा दृष्टि:	jihmā dṛṣṭiḥ	जिह्मा दृष्टि: कुटिलदर्शन: (Chandra.Ah.U.4.16) - Distorted eye
जिह्वाखादनम्	jihvā khādanam	Biting own tongue
जिह्वादंशनम्	jihvādaṃśanam	जिह्वाया दन्तै: दशनम् (Chandra.Ah.U.3.15) - Biting own tongue
जिह्वापसरणम्	jihvāpasaraṇam	जिह्वापसरणं जिह्वाया बहिर्निर्गमनम् बहिर्गति: अन्त: अप्रवेश: इत्यर्थ: (Dal.S.Ci.34.14) Protrusion of tongue
जिह्वासन्दंशनम्	ji hvāsandaṃśanam	Biting own tongue
ज्वलन्ति इव	jvalanti iva	Colour of burnt scar
ज्ञानप्रणाश:	jñāna praṇāśaḥ	Loss of knowledge

त

तडित् गुण दर्शनम्	taḍit guṇa darśanam	तडित् विद्युत् लता (Dal.S.U.7.19) - Sees lightening before eyes
ततता लघ्वल्पा भोजनैरपि	tatatā laghvalpā bhojanairapi	लघ्वल्पाभोजनै: अल्पभोजनै: अभोजने: अपि च वस्तिसन्धौ ततता विस्तीर्णता आध्मातता इत्यर्थ: (Arun.Ah.N.12.7) आतन्यते इति विस्तीर्यते (Chakra.C.Ci.13.19) - Fullness of abdomen even after taking less food

तद्गुणबहुमान	tadguṇabahumāna	तत् गुणान् नष्टधनकान्तादि गुणान् (Chandra.Ah.U.6.16) - Excessive anxiety for lost things
तनु:	tanuḥ	see तनु
तनु	tanu	तनुं अघनम् (Vac.M.N.49.15), तनु अघनम् (Vij.M.N.9.5), तनु अच्छम् (Dal.S.N.14.21) तनु स्वच्छम् (Vij.M.N.3.14), तनु असान्द्रम् (Yog.C.Ci.7.14) तनु अबहलम् (Chakra.C.Ci. 12.12) तनु अल्पम् (Vij.M.N.4.10) - Scanty, Thin, Transparent, Diluted, Delicate
तनु सिरा राजी	tanu sirā rāji	तनु सूक्ष्म: (Yog.C.Ci.13.25) - Thin lines of veins
तनुकम्	tanukam	तनुकं अघनम् (Vij.M.N.15.6) - Watery and clear
तनुचैलावृतोपम दर्शनम्	tanucailāvṛtopama darśanam	तनु वस्त्र छत्र सदृशम् (Arun.Ah.U.12.6) Sees objects covered by nice cloth
तनुत्वम्	tanutvam	Thinness
तनूरुह:	tanūruha	Hair
तन्तुजालगवाक्षितम्	tantujālagavākṣitam	Network of veins
तन्तुबद्धं इव	tantubaddham iva	Threadlike appearance
तन्त्रिवत् कर्णपाली	tantrivat karṇapālī	Narrow helix
तन्द्रा	tandrā	निद्रार्तस्येव विषयाग्रहणं तन्द्रा (Arun.Ah.N.2.22), तन्द्रा आलस्यम् (Ah.N.12.8), मन: कर्मेन्द्रियव्यापारे बुद्धिन्द्रियोपरम: तन्द्रा (Hem.Ah.Su.2.16) - Lassitude, exhaustion, laziness

तपनीयाभं रक्तम्	tapanīyābham raktam	तपनीयं लोहितसुवर्णम् (Chakra.C.Su.24.22), तपनीयं वह्निना द्रवत सुवर्णः (Gang.C.Su.24.22) - Blood in golden colour
तम	tama	तमो अन्धकारप्रवेशमात्रम् (Gang.C.Su.20.11). तमः अन्धकारप्रविष्टस्य इव विषयस्य अग्रहणम् (Yog.C.Su.28.39), तमः अज्ञानम् (Hem.Ah.Su.18.26). तमः तिमिरदर्शनम् (Arun.Ah.Su. 26), तमः अन्धकारप्रविष्टस्य इव असंवित्तिः (Vij.M.N.2.5), तमो मोहम् (Arun.Ah.U. 7.3) - Blackout
तमः हृदि	tamaḥ hṛdi	हृदि तमः मोहः (Yog.C.Su.22.37), तमो हृदि इति अन्धकारप्रवेशवत् (Gang.C.Su. 22.37), ताम्यति श्राम्यति (Yog.Ah.Su.17.64), ताम्यति ग्लायति (Gang.Ah.Su.17.64) - Feeling of darkness
तमः प्रवेश	tamaḥ praveśa	Black out
तमकः	tamakaḥ	Black out
तमस मज्जति इव	tamasa majjati iva	तमसि अन्धकारे मज्जति इव (Vac.M.N.12.36) - Blackout
तमो दर्शनम्	tamo darśanam	Black out
तमोवृद्धिः	tamovṛddhiḥ	तमोवृद्धिः पुनः पुनः तमो दर्शनम् (Dal.S.K.8.124) - Blackout

तर्षः	tarṣaḥ	Thirst
ताड्ययत इव	tāḍyayata iva	Beating like pain
तान्तं अक्षि	tāntam akṣi	तान्तं सूक्ष्मभासुरादिदर्शनात् अभिघातात् वा ग्लानि (Arun.Ah.Su. 23.23) तान्तं उष्णादिना ग्लानं अक्षि (Hem.N.Ah.Su.23.23) - Fatigue of the eye
ताप	tāpa	Hotness
ताम्यतः	tāmyataḥ	ताम्यतः ग्लायतो मुह्यतः (Vij.M.N.12.23), ताम्यति मुहुः मुहुः मूर्छन्तं गच्छति (Dal.S.Su.33.15), ताम्यमानः अत्यर्थं तमः प्रविशन् (Dal.S.U.59.7) - Black out
ताम्रः	tāmraḥ	Copper colour
ताम्रवर्ण	tāmra varṇa	Copper colour
ताम्रसिराराजी	tāmra sirārājī	Copper coloured lines of veins
ताम्रावभासम्	tāmravabhāsam	Coppery colour
तालफलोपमम्	tālaphalopamam	पक्वतालफलं इव नीलवर्तुलः (Vij.M.N.37.5) - Colour of Palmyra fruit
तालु	tālu	Palate
तालुपातः	tālupātaḥ	तालुपातः इति अभ्यन्तरे तालुनः अधः पातः (Vij.M.N.68.13) - Drooping of palate
तिक्तम्	tiktam	Bitter taste
तिक्तमुखरसत्वम्	tiktamukharasatvam	तिक्तमुखरसत्वं निम्बादि भक्षण इव (Dal.S.U. 52.9) - Bitter taste in mouth

तिक्तरसता	tiktarasatā	Bitter taste in mouth
तिक्तास्यता	tiktāsyatā	Bitter taste in mouth
तिमिरदर्शन	timira darśana	तिमिदर्शनम् सर्वस्येव वस्तुन: तमो रूपत्वेन अवभास: (Hem.Ah.Su.11.19), तिमिरं पश्येत् इति तमो व्याप्तं सर्वं पश्येत् इत्यर्थ: (Chakra.C.Si.1.52) - Black out
तिर्यक् दर्शनम्	tiryak darśanam	तिर्यक् वामदक्षिण नेत्रप्रान्तस्य अवलोकनम् (Vac.M.N.68.25) - Looks sideways
तिल इच्छा	tila icchā	Fond of gingelli
तिलपिष्टनिभम्	tilapiṣṭanibham	Resembles the colour of grinded sesame
तिलाभ	tilābha	Colour of sesame
तीक्ष्ण	tīkṣṇa	Pungent
तीक्ष्णग्नि	tīkṣṇāgni	Excessive digestive power
तीक्ष्णासह	tīkṣṇāsaha	Intolerance to pungent things
तीव्र	tīvra	Severe, Excessive, Acute
तीव्रवेग श्वास	tīvravega śvāsa	Paroxysmal type of breathlessness
तुरङ्गस्थानगन्ध	turaṅgasthānagandha	तीक्ष्णक्षार गन्धि: (Dal.S.Ci.1.7) - Pungent alkaline smell
तूष्णीभाव	tūṣṇībhāva	तूष्णीभाव: अल्पवाक्त्वं (Yog.C.N.7.7-3) - Less talking

तृट्	tṛṭ	Thirst
तृणच्छेद	tṛṇaccheda	Cutting grass by nail
तृप्ति	tṛpti	तृप्ति: येन तृप्तान् इव आत्मानं सर्वदा मन्यते (Chakra.C.Su.20.17), तृप्ति कोष्ठ गौरवात् आहार स्पृहा अन्नानभिनन्दन तृप्ति: इव तृप्ति: अरोचक इति केचित् (Yog.C.Su.15.7) - Early satisfaction
तृप्त्यक्षमत्व	tṛptyakṣamatva	Intolerance to take proper satiation
तृष्णा	tṛṣṇā	Thirst
तेजोभि इव दर्शनम्	tejobhi iva darśanam	Sees objects as fire
तैक्ष्ण्य	taikṣṇya	Pungent
तैलगन्धि	tailagandhi	Smell of oil
तैलतुल्यं पुरीषम्	tailatulyam purīṣam	Stool resembles oil
तैलप्रभ मुखम्	tailaprabha mukham	तैलप्रभास्यं तैलाक्तं मुखं इव (Vij.M.N.18.21) - Face looks as applied with oil
तैलरूप पुरीषम्	tailarūpa purīṣam	Stool resembles oil
तैलानिभम्	tailānibham	Oil coloured
तैलाभं पुरीषम्	tailābham purīṣam	तैलं इव आभ: प्रतिभासो यस्य तत् तथा (Vij.M.N.3.14) - Stool resembles oil

तोद	toda	तोद सूचिभि: इव (Dal.S.Ci.1.7), तोद विच्छिन्नं शूलम् (Arun.Ah.Su.12.49), तोत्रेण इव व्यथा तोद:, तोत्र: अङ्कुश: (Hem.Ah.Su.12.49), तोद: सूचिव्यथनवत् व्यथा (Yog.C.Ci.1.14), तोद: सूचीव्यथनं इव वेदना (Dal.S.U.6.12), तुद्यते प्राजनेन इव तोद: विच्छिन्नो अतिशयेन रुक् उद्भव: (Arun.Ah.N.5.39). - Needling pain
तोयपूर्णदृतिवत्	toyapūrṇadṛtivat	Abdomen resembles like a bladder filled with water
त्रस्तं अक्षि	trastam akṣi	Frightened eye
त्रस्त: अद्भ्य:	trastaḥ adbhyaḥ	Trembling on seeing water
त्रस्तलोहितं अक्षि	trāsta lohitam akṣi	Frightened eye
त्रास	trasa	त्रास: चित्तस्य उद्वेगकृत् कर्म तमसा गुणोद्भाव: (Arun.Ah.Ci.4.56) - Trembling
त्रास: आतपत्रत:	trāsaḥ ātapatrataḥ	आतपत्रत: त्रस्यन्तं छत्रात् त्रासं गच्छन्तम् (Chandra.Ah.U.4.20) - Trembling on seeing umbrella
त्रास: सुप्तस्य	trāsaḥ suptasya	Trembling in sleep
त्रिक	trika	Low back

त्वक् कोच	tvak koca	त्वक् कोच: त्वक् सङ्कोच: (Dal.S.N.5.9) - Contraction of skin
त्वक् स्फुटन	tvak sphuṭana	Cracking of the skin
त्वरितगति	tvarita gati	Brisk walk

द

दंश	daṃśa	Biting
दग्धगुडाभासम्	dagdhaguḍābhāsam	Colour of burned Jaggery
दग्धाग्निना इव	dagdhāgninā iva	Colour of burnt scar
दग्धाभा दृष्टिमण्डल	dagdhābhā dṛṣṭi maṇḍala	Pupil looks as burned
दध्याभं पुरीषम्	dadhyābham purīṣam	Burnt like stool
दन्त:	dantaḥ	Tooth
दन्तक्षेप	dantakṣepa	Gnashing of teeth
दन्तखादन	dantakhādana	दन्तेन खादति परस्परं दन्तपीडनं करोति (Dal.S.N.3.10), दन्तखादी सुप्त:सन् दन्तान किटकिटायते (Dal.S.Sa.4.64) - Gnashing of the teeth
दन्तदशन	dantadaśana	Gnashing of the teeth
दन्तप्रदशन	dantapradaśana	Gnashing of the teeth
दन्तमूलात् रक्तम्	dantamūlat raktam	Bleeding from gums
दन्तवेष्टेभ्य: रक्तम्	dantaveṣṭebhyaḥ raktam	Bleeding from gums
दन्तशोफ	dantasopha	Swelling of gums
दन्तसदनम्	dantasadanam	Falling of teeth

दन्तहर्षः	dantaharṣaḥ	Gnashing of teeth
दम्भ दर्शनम्	dambha darśanam	दम्भान् स्तब्धाक्षावलोकी किं वा संरम्भवान (Chakra.C.1.6.19) - Fixed gaze
दयित	dayita	Desire
दरः	daraḥ	दरः दरदरिका (Chakra.C.Su.17.31) - Cardiac murmur
दरण	daraṇa	Cracks, Fissure
दरण हृदयम्	daraṇa hṛdayam	Cracking pain in heart
दर्शन अपघात	darśana apaghāta	Blurred vision
दर्शन अशक्ति	darśana aśakti	Blurred vision
दर्शन असामर्थ्यम्	darśana asāmarthyam	Blurred vision
दर्शन उपघात	darśana upaghāta	Blurred vision
दर्शन उपरोध	darśana uparodha	Blurred vision
दर्शन कृशता	darśana kṛśatā	Blurred vision
दर्शन क्षय	darśana kṣaya	Blurred vision
दर्शन ग्रहणम्	darśana grahaṇam	Blurred vision
दर्शन नाश	darśana nāśa	Blurred vision
दर्शन रोध	darśana rodha	Blurred vision
दर्शन रोधनम्	darśana rodhanam	Blurred vision
दर्शन वध	darśana vadha	दृष्टिवधः दृष्टिनाशः (Arun.Ah.Su.4.2) - Blurred vision
दर्शन विभ्रम्	darśana vibhrama	Blurred vision.
दर्शनविनाशः	darśana vināśaḥ	Restricted vision or Blurred vision

दर्शन हानि	darśana hāni	Blurred vision
दलन	dalana	Cracks, Strea
दवन	davana	दवनं सन्तापः (Dal.S.U.45.9) - Hot touch
दशनच्छदः	daśanacchadaḥ	Lips
दंश्यत इव वृश्चिकैः	daṃśyata iva vṛścikaiḥ	Pain resembles to the bite of scorpion.
दहत् मूत्रम्	dahat mūtram	दहत् दाहं कुर्वन् (Tod.Ah.N.10.15) - Burning micturition
दहत् इव	dahat iva	Burning sensation
दहत् इव आर्तव	dahat iva ārtava	Menstruation with burning sensation
दहत् इव उच्छ्वास	dahat iva ucchvāsa	Expiration with burning sensation
दहत् लिङ्गम्	dahat liṅgam	Ejaculation with burning in penis
दारणम्	dāraṇam	Cracks, Fissure
दारुण	dāruṇa	दारुणं कठिन (Dal.S.N.13.25) - Hard
दालन दन्त	dālana danta	Breaking tooth
दाल्यत इव	dālyata iva	दाल्यत विशीर्यत इव स्फुटतो इव इत्यर्थः (Dal.S.N.3.9) - Cracking pain

दाह	dāha	दाह सर्वाङ्गीण: ताप: दाह: (Arun.Ah.Su.3.29), दाह: सन्ताप: (Arun.Ah.Su.11.7), दाह: सर्षपलिप्तस्य इव ऊषा (Tod.Ah.N.5.3.340), अग्निना इव दु:खम् (Hem.Ah.N.6.32), दाह: सर्वाङ्गीण: तीव्रोष्मा सदा अरतिमान् (Arun.Ah.U.17.4) सर्वा: अन्तर्बहिश्च दाह: (Arun.Ah.N.16.43), दाह: परितो देहं सन्तापेन व्याप्ताखिलदेहम् (Vac.M.N.28.14) - Burning sensation.
दाहवत् पुरीषप्रवर्तनम्	dāhavat purīṣapravartanam	Defecation with burning sensation
दिक् दर्शनम्	dik darśanam	Looking in all directions
दिग्ध	digdha	Coating
दिग्धगल	digdhagala	दिग्धगल इति श्लेष्मणा मेदसा वा लिप्तगल इत्यर्थ: (Vij.M.N.13.4) - Mucus coating in throat
दीन मुखम्	dinamukham	Exhausted face
दीप्तापकसन्निभ:	dīptāpakasannibhaḥ	Colour of burnt scar
दीर्घ उच्छ्वास	dīrgha ucchvāsa	दीर्घं श्वासिति बहु श्वासं मुञ्चति (Arun.Ah.Su.5.55) - Very prolonged expiration

दोषदर्शनं अदोषेषु	doṣadarśanam adoṣeṣu	Finds fault in unfaultable things
दोषवक्ता	doṣa vaktā	दोषवक्ता निन्दक: (Vac.M.N.20.19) - Abusing others
दोषविनिग्रह	doṣavinigraha	विनिग्रहता अप्रवृत्ति: दोषस्य वायो: (Vac.M.N.2.59) - Retention of flatus
दोहृद इच्छा	dohṛda icchā	दोहृद: सर्वरस आहारादिषु कांक्षा (Gang.C.N.3.14) - Desire to take all types of food
दौग्धिकपुष्पवत्	daugdhikapuṣpavat	Colour of the flower of Daugdhika (Oxystelma esculantum)
दौर्गन्ध्यम्	daurgandhyam	Foul smell
दौर्बल्य	daurbalya	दौर्बल्यं हीनबल: (Hem.Ah.Su.11.14), दौर्बल्यं बलहानि: (Chakra.C.Ci.15.62), दौर्बल्यं हीनशक्तिता (Vij.M.N.5.31), दौर्बल्यं असामर्थ्यम् (Vij.M.N.4.16), दौर्बल्यं शक्त्युपचङ्गो अभाव: (Vij.M.N.8.18) - Loss of strength.
द्योतनं नकुलस्य इव दृष्टिमण्डल	dyotanam nakulasya iva dṛṣṭimaṇḍala	द्योत्यते देदीप्यते (Arun.Ah.U.12.23) - Pupil shining like the mongoose eye
द्रव	drava	Liquid

द्राक्षाफलोपमा	drākṣāphalopamā	Colour of grape fruit
द्रुतगति	drutagati	द्रुतगतिः शीघ्रगतिः (Dal.S.Sa.4.65) द्रुतगतिः उत्तालगतिः (Vac.M.N.20.21) द्रुतं अटनो द्रुतगतिः अत एव त्वरितगतिः इति (Vij.M.N.26.20) - Brisk walking
द्रुतबुद्धि	drutabuddhi	द्रुतबुद्धिः उद्भ्रान्तमनः (Dal.S.U.60.11) - Perverted intelligence
द्रुतभाषणम्	drutabhāṣaṇam	द्रुतं शीघ्रम् (Yog.C.Su.24.30) - Speedy talk
द्विज द्वेष	dvija dveṣa	Aversion to Brahmins
द्विधा ओष्ठ	dvidhā oṣṭha	Bifurcated lips
द्विधा दर्शनम्	dvidhā darśanam	एकमेव वस्तु द्विप्रकारम् पश्यति (Arun.Ah.U.12.4) - Double vision
द्वेष	dveṣa	द्वेषः असहिष्णुत्वम् (Arun.Ah.N.16.13), द्वेषो वैरम् (Arun.Ah.Su.42), द्वेषः परापकारेच्छा (Hem.Ah.SuA.24)- Aversion, Irritation

ध

धमनीजालसंवृतः	dhamanijālasaṃvṛtaḥ	Prominent network of arteries
धमनीजालसन्ततः	dhamanījāl santataḥ	Prominent network of arteries
धमनीततः	dhamanītataḥ	धमनीततः सिराव्याप्तः (Dal.S.U.62.8) - Prominent network of arteryies

धमनीप्रतिचयः	dhamanī praticayaḥ	धमनीप्रतिचयः धमन्युपलेपः (Chakra.C.Su. 20.17) धमनीनां प्रतिचयः अति पूरणम् (Yog.C.Su.20.17) - Hardening of artery
धमनी हर्ष	dhamanī harṣa	धमन्यः उच्छूनत्वम् (Chakra.C.Si.12.13-3) - Enlargement of artery
धातुस्राव पुरीषम्	dhātusrāva purīṣam	Stool with tissue elements
धारण अशक्ति पुरीषप्रवर्तनम्	dhāraṇa aśakti purīṣapravartanam	Inability to bear urge of defecation
धावन	dhāvana	Fleeing, running
धीविभ्रम	dhīvibhrama	Perverted intelligence
धुन्वन	dhunvana	Convulsion
धूप इच्छा	dhūpa icchā	Fond of incense
धूपन	dhūpana	धूपनं धूमायन (Arun.Ah.Su.30.48), धूप्यति धूम्यते धूमपूरणं इव भवति (Vij.M.N.60.3) - Smoky sensation धूप्यते मुखात् धूम इव उद्गमति ब्रुवन् इति वाक्यशेषः (Dal.S.U.53.6) - Feeling of emiting fumes while speaking, Smoky sensation
धूमक	dhūmaka	धूमकः धूमोद्गमनं इव (Chakra.C.Su.20.14), धूमको धूमस्य उद्गिरणम् (Indu.As.N.3.6) शिरो ग्रीव कण्ठ तालुषु धूमायनं धूमकः (Arun.Ah.Su.20.12) - Smoky sensation

धूमगन्ध	dhūmagandha	Smell of Smoke
धूमगन्धिकम्	dhūmagandhikam	Smell of Smoke
धूमधूम्र दर्शनम्	dhūmadhūmra darśanam	धूमधूम्रानि धूमावेष्टितानि इव (Dal.S.U.7.23) - Smoky vision
धूमनम्	dhūmanam	धूमनं शिरो ग्रीवं तालुषु धूमायनम् (Yog.C.Su.17.58) - Smoky sensation
धूमायति इव	dhūmāyati iva	धूमायति इति धूम निस्सरण इव नासिकादि देशेषु अनुभवति (Arun.Ah.N.5.26) - Smoky sensation
धूमायन	dhūmāyana	Smoky sensation
धूमायन इव मुखम्	dhūmāyana iva mukham	Feeling of emiting fumes from mouth
धूमाविल दृष्टिमण्डल	dhūmāvila drstimandala	Smoke colour Pupil
धूमावृतं इव दृष्टिमण्डल	dhūmāvṛtam iva drstimandala	Smoke colour Pupil
धूमोपमं उच्छ्वास	dhūmopamam ucchvāsa	Smoky sensation while breathing
धूम्रदर्शनम्	dhūmra darśanam	smoky vision
धूसर:	dhūsaraḥ	Ash colour, Grey colour
धृतिक्षय	dhṛtikṣaya	धृति: धैर्यं क्षय: विघात: (Arun.Ah.N.2.42) - Lack of courage
धैर्यनाश	dhairya nāśa	Lack of courage
ध्माता मुखम्	dhmātā mukham	Puffy face
ध्मान	dhmāna	ध्मातं दृतिवत् वातपूरितम् (Arun.Ah.Sa.2.23), ध्मातं इव वातेन उदरापूर्णम् (Vac.M.N.26.17) - Distention due to flatus

ध्मान नासिका	dhmāna nāsikā	Obstruction of nostils
ध्यानम्	dhyānam	ध्यानं चिन्ताव्याप्त: (Arun.Ah.N.7.26) - Thinking excessively
ध्यामवर्ण	dhyāma varṇa	दग्धेष्टकादिवर्ण: (Dal.S.K.122) ध्याम, कृष्णश्याम: (Dal.S.Ci.6.6) - Dark colour
ध्वजभङ्ग	dhvajabhaṅga	Loss of erection of penis
ध्वंसनं रोम	dhvaṃsanam roma	Falling of hair
ध्वस्त	dhvasta	ध्वस्त: स्तब्ध: (Chandra.Ah.U.4.31) - Chocked

न

नक्षत्र दर्शनम्	nakṣatra darśanam	Sees star like objects
नखच्युति:	nakhacyutiḥ	नखच्युति: नखशात: (Arun.Ah.Su.7.19) - Falling of nail
नखप्रभ	nakhaprabha	Colour of Nail
नखभेद:	nakha bhedaḥ	नखभेद: कुनख: नखभेद: नखभङ्गर: (Gang.C.Su.20.11) - Decaying of nails
नखशातनम्	nakhaśātanam	शतनं शात: पतति इत्यर्थ: (Arun.Ah.Su.11.19) - Falling of nails
नखसदनम्	nakhasadanam	Falling of nails
नग्नत्व	nagnatva	नग्नं विवस्त्रम् (Yog.C.Ci.20) - Nudity or exhibitionism
नत ग्रीवा	nata grīvā	Forward bending of the neck
नदन कर्ण	nadana karṇa	Flute like sound in the ear

नद्धत्वं इव नासिका	naddhatvam iva nāsikā	नद्धत्वं आपूर्णं इव (Arun.Ah.U.19.17) - Feeling of fullness
नमन	namana	नम्यते आकुञ्चते देह: (Vij.M.N.12.11) - Bending of the body
नयन:	nayanaḥ	Eye
नयनप्लव	nayanaplava	नयनप्लव: नयनयो: अश्रुपूर्णता (Dal.S.U.39.25) Larimation
नर अति इच्छा	nara ati icchā	Fond to mate with male
नर द्वेष	nara dveṣa	Aversion to male
नर्तन भ्रू	nartana bhrū	Trembling of eyebrow
नष्टच्छाया	naṣṭacchāyā	नष्टच्छाय: नष्टकान्ति: (Arun.Ah.N.4.13) - Diminished complexion
नष्टमानस:	naṣṭa mānasaḥ	नष्टमानस: अपस्मार: (Dal.S.U. 46.12), नष्टं स्मृतिरहितं मानसं चित्तम् (Vac.M.N.11.17) - Confusion or absence of mind
नानारुजावत् पुरीषप्रवर्तनम्	nānārujāvat purīṣapravartanam	Defecation with various types of pain
नानावर्णम्	nānāvarṇam	नानावर्णं इति घृतमेदोवसा वर्णम् (Vij.M.N.55.24) - Multi colour
नानाविधं पुरीषम्	nānāvidham purīṣam	Stool in different forms
नाभि	nābhi	Umbilicus
नारी अति इच्छा	nārī ati icchā	Fond of Female sex
नाशम्	nāśam	Absense, Loss
नासा	nāsā	Nose
नासिका	nāsikā	Nose

नासिकाभ्यां रक्तम्	nāsikābhyām raktam	Bleeding through nose
नासिकाविषय अज्ञानम्	nāsikā viṣaya ajñānam	Anosmia or loss of the sense of smell
नाह नासिका	nāha nāsikā	Feeling of fullness in nose
निकुञ्चनम्	nikuñcanam	Contraction of skin
निकोचन भ्रू	nikocana bhrū	निकोचन: सङ्कोच: (Arun.Ah.Su.10.3) - Frowning of the eyebrow
निकोचनं अक्षि	nicocanam akṣi	निकोचन: सङ्कोचन: (Hem.Ah.Su.10.3) - Contraction of the eye
निर्गमन जिह्वा	nirgamana jihvā	Protrusion of the tongue
निग्रह	nigraha	निग्रह: ग्रह: (Yog.C.Su.16.8), निग्रहो न अनुलोमता (Gang. C.Su.16.8) - Retention, Stiffness, Restriction
निचय पुरीषप्रवर्तनम्	nicaya purīṣapravartanam	Retention of stool
नितान्तं आर्तव	nitānam ārtava	नितान्तं निरन्तरम् (Gang.C.Ci.30.215) - Continuous menses
निद्रा अभाव	nidrā abhāva	Sleeplessness
निद्राक्षय:	nidrākṣayaḥ	निद्रा स्वप्न: क्षय: विघात: (Arun.Ah.N.2.42) - Sleeplessness
निद्रानाश	nidrānāśa	निद्राया: तु नाशो भ्रंश: (Arun.Ah.Su.11.6) - Sleeplessness
निद्राभ्रंश	nidrā bhraṃśa	Sleeplessness
निद्राविपर्यय	nidrāviparyaya	Sleeplessness
निद्राहानि	nidrāhāni	Sleeplessness

निपतन	nipatana	Falling down
निपीडनम्	nipīḍanam	निपीडनं वेदना (Dal.S.U.58.10) - Pain
निमज्जनम्	nimajjanam	Sinking in water
निमीलनं अक्षि	nimīlanam akṣi	निमीलिक: मीलिताक्ष: (Vij.M.N.22.30) - Closing of the eye or Nictation
निमेष अक्षि	nimeṣa akṣi	Closing of the eye or Nictation
निमेष एकाक्षि	nimeṣa ekākṣi	Closing of one of the eye or Nictation
निमेष कृच्छ्रात् अक्षि	nimeṣa kṛcchrāt akṣi	Closing of the eye with difficulty
निमेषोन्मेषणं अक्षि	nimeṣonmeṣaṇam akṣi	निमिषोन्मेषणं पीडारहितं पुन: पुन: (Arun. Ah. U.8.5) - Frequent closing and opening of eye
निम्नता	nimnatā	निम्नता गर्ताकारता (Vij.M.N.68.12) - Depressed, Depression
निम्नता मध्ये जिह्वा	nimnatā madhye jihvā	निम्नता गर्ताकारता (Vij.M.N.68.12) - Depressed in the middle of tongue
निरपत्रता	nirapatratā	निरपत्रता लज्जाशून्य: (Vij.M.N.64.7) - Shamelessness
निर्भुग्न	nirbhugna	निर्भुग्न: कुटिल: (Dal.S.U.39.37) - Distorted, Tortuous
निरालोका दृष्टिमण्डल	nirālokā dṛṣṭimaṇḍala	Opacity in pupil
निरुच्छ्वास	nirucchvāsa	Breathlessness
निरुद्धवाक्	niruddhavāk	निरुद्धवाक् अन्त:प्रविष्टवाक् (Arun.Ah.N.4.17) - Choked voice

निरोध	nirodha	Stiffness, Retention
निरोध हृदय	nirodha hṛdaya	निरुध्यत इति हृदयस्य एव अतिस्तम्भित: स्यात् (Vij.M.N. 12.13) - Stiffness of precordial region
निर्गन्धं रक्तम्	nirgandham raktam	Blood with out smell
निर्गन्धं मूत्रम्	nirgandham mūtram	Urine without smell
निर्घृणित्व	nirghṛṇitva	निर्घृणित्वं घृणाशून्यता (Gang.C.N.6.13) - Mercilessness or cruel disposition
निर्बीजम्	nirbījam	Futility of semen
निर्भय	nirbhaya	निर्भयं भयरहितम् (Chandra.Ah.U.4.16) - Fearlessness
निर्भुग्न अक्षि	nirbhugna akṣi	निर्भुग्न: कुटिल: (Dal.S.U.39.37) - Distorted eye or vision
निर्भुग्न दर्शनम्	nirbhugna darśanam	निर्भुग्न: अतिकुटिल: (Yog. C.Ci.3.104), भुग्नत्वात निर्गतविस्फारित अन्त: प्रविष्ट इति अन्ये कातरस्को वा अति कुटिले इति केचित (Gang.C.Ci.3.104) - Sees objects in distorted form
निर्भुग्न हृदय	nirbhugna hṛdaya	निर्भुग्नहृदय: कुटिलहृदय: (Dal.S.U.39.40) - Twisting like feeling in heart
निर्भेद अक्षि	nirbheda akṣi	निर्भेद: शस्त्रेण विदारणं इव (Dal.S.U.6.12) - Breaking pain in the the eye

निर्मथन	nirmathana	Churning pain
निर्मथन हृदयम्	nirmathana hṛdayam	निर्मथ्यत विलोड्यत इव (Vij.M.N.29.3) - Stirring like feeling in heart
निर्मथनं अक्षि अरणिवत्	nirmathanam akṣi araṇivat	Pain in the eye as being churned with Arani (Fire producing stick)
निर्मलानि तेजांसि दर्शनम्	nirmalāni tejāṃsi darśanam	निर्मलानि तेजांसि अग्न्यादीनि (Dal.S.U.7.17) - Sees objects glowing
निशाचर	niśācara	Walking in night
निशाविहार	niśāvihāra	निशाविहारी निशायां एव भ्रमणशीलम् (Vac.M.N.20.24) - Walking in night
निश्चेष्ट	niśceṣṭa	Loss of motor function
निश्वास दौर्गन्ध्यम्	niśvāsa daurgandhyama	Bad smell on breathing
निश्वास वैगन्ध्यम्	niśvāsa vaigandhyama	Bad smell on breathing
निश्वास संङ्ग्रह	niśvāsa saṅgraha	Laboured breathing
निश्वास संरोध	niśvāśa saṃrodha	Laboured breathing
निष्क्रमण जिह्वा	niṣkramaṇa jihvā	Protrusion of tongue
निष्कृष्यत इव अक्षि	niṣkṛṣyata iva akṣi	निष्कृष्यत इव अक्षिणी द्वे चक्षुषी स्थानात् निर्गत इव भाव: (Gang. C.Su.17.20) निष्कृष्यते बहि: सार्यत इव (Yog.C.Su.17.20) - Feeling of displacement of eye
निष्ठनम्	niṣṭhanam	निष्ठनम् प्रवाहिकं कुर्वन् आक्रन्दनपूर्वं सशूलं उपवेशनं निष्ठनं उच्यते (Arun.Ah.Ci.9.47) - Defecation with bearing and gripping pain

निष्ठीव	niṣṭhīva	निष्ठीव: मुखस्राव: (Arun.Ah.Su.13.24) - Spitting
निष्ठीवन	niṣṭhīvana	निष्ठीवनं मुखेन थुक थुक इति लोके (Vac.M.N.8.3) - Spitting
निष्ठीविका	niṣṭhīvikā	निष्ठीविका प्रसेक: (Yog.C.Sa.2.23) - Spitting
निष्पिच्छं आर्तव	niṣpiccham ārtava	Non slimy menstrual blood
निष्पीड्यत इव	niṣpīḍyata iva	निष्पीड्यत इव उदरं पिण्याकादिवत् (Arun.Ah.N.2.12) - Compressing type of sensation
निष्प्रभ	niṣprabha	Lack of complexion
निष्प्रेक्ष्यम्	niṣprekṣyam	निष्प्रेक्ष्यं हतदर्शनम् (Chandra.Ah.Su.14.1) - Blurred vision
निष्फलता	niṣphalatā	निष्फलता अपि स्यात् तस्मात् शुक्रात् गर्भो न भवति इत्यर्थ: (Tod.Ah.N.16.38) - Futility of semen
निस्तन्द्री	nistandrī	निस्तन्द्री अनिद्रता (Vij.M.N.20.18) - Sleeplessness
निस्तोद	nistoda	निस्तुद्यते शूल्यते व्यथात् इत्यर्थ: (Dal.S.U.25.10) - निस्तोद: व्यथ: (Arun.Ah.Su.23.5) Needling pain
निस्पन्दन	nispandana	The twitching in the head
निस्वनं पुरीषप्रवर्तनम्	nisvanam purīṣapravartanam	Defecation with out sound

निस्संज्ञा	nissañjñā	निस्संज्ञ: चेतनारहित: (Vij.M.N.22.30) - Loss of consciousness
निस्सरणं गुद	nissaraṇam guda	Prolapsed Rectum
निस्सार	nissāra	निस्सार: अपगतधातुसार: (Chakra.C.Ci.16.6) - Ill nourishment
निस्सारण जिह्वा	nissāraṇa jihvā	जिह्वाया निस्सारणं अपसर्पणं निसर्पणम् (Dal.S.Ci.34.14) - Indrawing of tongue
निस्सारणं गुद	nissāraṇam guda	Prolapsed rectum
नील	nīla	Blue colour
नीलाभं मूत्रम्	nīlābham mūtram	नीलाभं इति चाषपक्षप्रभं चाष: सुवर्णचूड: इति लोके ख्यात: क्वचित, तक्षण, चाष: इति गदाधर: तत्पक्षश्च स्निग्धनीलो भवति (Vij.M.N. 33.13) - bluish urine
नीलारुणाभं पुरीषम्	nīlāruṇābham purīṣam	नीलारुणाभं चाषपक्षवर्णम् (Vij.M.N.3.15) - Reddish blue colured stool
नृत्य इच्छा	nṛtya icchā.	Fond of dancing
नृशंस इच्छा	nṛśaṃsa icchā	नृशंसाभिप्रायता परापकारचित्वं (Chakra. C.N.7.11) नृशंसायां सतां निन्दने अभिप्रायो यस्य तस्य भाव: तथा (Gang.C.N.7.11) - Fond of cruel activities
नेत्र:	netraḥ	Eye
नेत्र उपदेह	netra upadeha	उपदेह: दूषिका (Chakra.C.Ci.26.129), उपदेह: पिच्चत बाहुल्यम् (Vij.M.N.59.7) - Excreta of eye

नेत्र दूषिका	netra dūṣikā	दूषिका नेत्रमल: (Chandra.Ah.U.15.2) - Excreta of eye
नेत्र मल	netra mala	Excreta of the eye
नेत्रप्लव	netraplava	Lacrimation
नेत्रविरेचन	netra virecana	Lacrimation
नेत्राभ्यां रक्तम्	netrābhyām raktam	Bleeding through eye
नैक वर्ण दृष्टिमण्डल	naika varṇa dṛṣṭimaṇḍala	Multicoloured pupil
नैकमूल रोम	naikamūla roma	नैकमूल: पृथुमूल: (Dal.S.N.13.35) - Deep rooted hair
नैर्लज्ज्य	nairljjya	जुगुप्सितगोपनेच्छा लज्जा तद्भावो नैर्लज्यम् (Chakra.C.Su.7.27), लज्जा मन:सङ्कोच: तद्भावो नैर्लज्यम् (Yog.C.Su.7.27) - Shamelessness
न्यास	nyāsa	Indrawing

प

पक्तिनाश	paktināśa	Indigestion
पक्वं पुरीषम्	pakvam purīṣam	Digested stool
पक्वजम्बूफलाभं रक्तम्	pakva jambūphalābham raktam	पक्वजम्बूफलाभं स्निग्धकृष्णम् (Vij.M.N.9.12) - Blood with the colour of the fruit of ripe rose apple
पक्वजम्बूसङ्काशं पुरीषम्	pakvajambū saṅkāśam purīṣam	पक्वजम्बूफलसदृशं वर्णं स्निग्धकृष्णम् (Vij.M.N.3.14) - Black coloured stool like the riped fruit of Zyzygium jambolanum

पक्वजाम्बव नख	pakvajāmbava nakha	Nail with the colour of ripe rose apple
पक्वपीलुफलप्रख्या	pakvapīluphala prakhyā	Pale colour
पक्वशोणिताभं पुरीषम्	pakvaśoṇitābham purīṣam	Blood coloured stool
पक्वामं अनियत पुरीषम्	pakvāmam aniyata purīṣam	Stool of both digested and undigested forms
पक्वाम् अन्तरान्तरा पुरीषम्	pakvāmam antarāntarā purīśam	Stool of both digested and undigested forms
पक्वाशय:	pakvāśayaḥ	Large intestine
पक्वोदुम्बरसन्निभ:	pakvodumbarasannibhaḥ	पक्वोदुम्बरसन्निभ: इति लोहित: (Vij.M.N.59.14) - Colour of ripened fig fruit
पक्ष्म	pakṣma	Eyelashes
पङ्कगन्ध	paṅkagandha	Smell of wet mud
पच्यत इव	pacyata iva	पच्यत इव क्षारेण इव उत्क्वाथ्यत इत्येके (Dal.S.N.3.9) - Cauterization like sensation
पटु इच्छा	paṭu icchā	-Fond of Salt
पतति इव हृदयम्	patati iva hṛdayam	Dislocated feeling of heart
पतन	patana	Fall
पताका दर्शन	patākā darśanam	पताकान् ध्वजान् (Dal.S.U.7.8) - Flag like objects appear before eyes
पद्म पत्र वर्ण	padma patra varṇa	Colour of red lotus petal
पद्मपत्राभं दृष्टिमण्डल	padmapatrābham dṛṣṭimaṇḍala	पद्मपत्राभं रक्त पद्मपुष्पदलाभम् (Vij.M.N.59.54) - Pupil with the colour of red lotus petal
पद्मवर्ण	padma varṇa	Lotus colour

पद्मसन्निभम्	padma sannibham	पद्मं अनेकप्रकारवर्णं अत्र तु रक्तमेव बोध्यम् (Yog.C.Su.24.22) - Blood with the colour of red lotus
पयोधर:	payodharaḥ	Breast
पयो आभ पुरीषम्	payo ābha purīṣam	Water like stool
परम्	param	परं अभिलाष: (Dal.S.U.41.29) - Desire, Fond of
परिकर्तनम्	parikartanam	परिकर्तनं परिकर्तिका छेदनं इव अनुभव: (Arun.Ah.N.7.48) - Cutting pain
परिकर्तिका	parikartikā	Cutting pain
परिकूजनम्	parikūjanam	परिकूजति आर्तनादं करोति (Yog.C.1.7.24) - Wailing or voice resembles the sound of pigeon
परिकृन्तनम्	parikṛntanam	परि सर्वतो भावेन कृन्तति इव छिनत्ति इव वस्त्यादौ इति परिकर्तिका (Dal.S.Ci.34.16) गुदकर्तनवत् पीडा (Yog.C.Ci.14.17) - Cutting pain
परिक्षयम्	parikṣayam	Diminished
परिक्लेद	parikleda	Wet
परिक्लेशन	parikleśana	Aversion to anything
परिग्रह	parigraha	Stiffness, Restricted movement
परिणुदन	pariṇudana	Harassment (trouble and annoy continually or repeatedly) towards others

परितम	paritama	Impairment of orientation
परिताप	paritāpā	Hotness
परिदग्ध जिह्वा	paridagdha jihva	परिदग्धा दग्धवत् कृष्णवर्णा (Yog.C.Ci.3.105) - Tongue looks like as burned
परिदाह	paridāha	Burning sensation
परिदेवन	paridevana	परिदेवी रोदनं (Hem.Ah.N.4.17) - Crying
परिधावन	paridhāvana	Fleeing
परिधूपन	paridhūpana	परिधूपनं धूमोद्गमनं इव (Dal.Su.48.9) - Smoky sensation
परिधूमन	paridhūmana	परिधूमनं अन्तःक्षोभः धूम निर्गम इव वा (Vij.M.N.16.4) - Smoky sensation
परिध्वंसी	paridhvaṃsī	परिध्वंसी इति घृष्टं सत् रजो विमुञ्चति (Dal.S.N.5.17) - Gives out fine dust if rubbed
परिपाटन	paripāṭana	परिपाट्यते पुटपुटायते (Dal.S.N.16.5), परिपाट्यत इति किञ्चित् अवदीर्ण त्वचा (Vij.M.N.56.2) - Cracks or fissure
परिपीडन	paripīdana	Pain
परिपुटनम्	pariputanam	Cracks
परिपूर्णत्व शिरः	paripūrṇatva śiraḥ	परिपूर्णत्वं कफस्य इति शेषः (Dal.S.U.41.13) - Feels as head filled with mucus
परिपोटन	paripoṭana	परिपोटवान् मनाक् त्वक् अवदरणम् (Vij.M.N.57.16) - Cracks or fissure

परिप्लोष	pariploṣa	सन्तापात् स्वल्पः त्वक् दाहः (Indu.As.Su.19.5) - Diminished burning sensation
परिभाव	paribhāva	Humiliation to respected persons
परिमण्डलम्	parimaṇḍalam	परिमण्डलानि परिपूर्णमण्डलानि वर्तुलम् (Yog.C.N.5.7-3) - Circular patch
परिमर्दन	parimardana	Rubbing
परिमर्शन	parimarśana	Rubbing
परिम्लान	parimlāna	Languor
परिम्लायित्व	parimlāyitva	परिम्लायित्वं शुष्कता (Dal.S.Su.32.4) - Languor
परिम्लायी दृष्टिमण्डल	parimlāyī dṛṣṭimaṇḍala	Bluish yellow pupil
परिवर्तन	parivartana	परिवर्तिका इति सर्वतो विवर्तक (Vij.M.N.55.42) - Eversion
परिवाद	parivāda	Humiliation to respected persons
परिवृत्त नाभि	parivṛtta nābhi	परिवृत्तनाभिः उच्चलित नाभिः (Dal.S.N.7.23) - Tortuous
परिवृद्धि	parivṛddhi	Enlargement
परिवेपन	parivepana	परिवेपनं सकम्प (Chandra.Ah.U.4.40), प्रवेपते कम्पते (Yog.C.Ci.11.9) - Tremor
परिवेष्टन	pariveṣṭana	परिवेष्टनं रज्वादिभिः अबद्धं इव (Tod.Ah.N.16.37) - Cramps
परिशोष	pariśoṣa	Muscular wasting

परिसरण	parisaraṇa	परिसरणं भ्रमण (Chakra.C.N.7.7-1), परिसरणम् पर्यटनम् (Yog.C.N.7.7-1) - Wandering
परिस्फुटन	parisphuṭana	Cracks
परिस्राव	parisrāva	Exudation, Discharge
परिहर्ष रोम	pariharṣa roma	परिहर्षणं रोमाञ्च: (Gang.C.N.3.15), परिहर्षणं झिँझिणिका (Chakra.C.N.5.7) - Horripilation
परुष	paruṣa	परुष: कर्कश: (Yog.C.Su.17.65) - Rough
पर्याकुल दर्शन	paryākula darśana	नेत्रयो: व्याकुलतया इतस्तत: प्रेरणम् (Yog.C.Ci.19.6), पर्याकुला दृष्टि: इति आकुल अवलोकनम् (Vac.M.N.20.6) - Frightened look
पलितं रोम	palitam roma	Greying of hair
पांसुपूर्ण इव अक्षि	pāṃsupūrṇam iva akṣi	Feels as eyes filled with dust
पांसुपूर्णाभं अक्षि	pāṃsupūrṇābham akṣi	Feels as eyes filled with dust
पाक:	pākaḥ	Suppuration
पाक: ओष्ठे	pākaḥ oṣṭhe	पाक: क्षत: पिडकाभिनिर्वृत्ति: (Gang.C.N.1.24) - Rashes on lip or cheilitis
पाक: मुखे	pākaḥ mukhe	मुखे वदने पाक: क्षत: पिडकाभिनिर्वृत्ति: (Gang.C.N.1.24) - Stomatitis
पाके छर्दि	pāke chardi	Vomitting in the time of digestion

पाल्ङ्गुल्हयम्	Pāṅgulyam	पाङ्गुल्यं पङ्गुलता (Arun.Ah.Ci.22.51) - Paraplegia or limping
पाटनम्	pāṭanam	पाट्यत द्विधा भवत इव (Dal.S.N.16.12), खण्डीक्रियते (Vac.M.N.56.9), भिद्यते (Arun.Ah.U.21.9) - Cracks or breaking pain
पाठ इच्छा	pāṭha icchā	पाठ: पठनम् (Yog.C.Ci.9.20) - Fond of recitation.
पाणि	pāṇi	Hand, Arm
पाण्डु	pāṇḍu	पाण्डुशब्देन श्वेतत्वं अभिधीयते, दन्तस्य पाण्डुता अस्थिगतदोषेण (Dal.S.Su.33.23) - Pale colour
पाण्डुत्वम्	pāṇḍutvam	Pale colour
पाण्डुर	pāṇḍura	Pale colour
पाण्डुरक्तम्	pāṇḍurakta	Pale red
पात:	pātaḥ	1. Falling 2. Drooping
पाद:	pādaḥ	Foot
पादनर्तन	pādanartana	Dancing movement of foot
पादसदनम्	pādasadanam	Fatigue of leg
पान इच्छा	pāna icchā	Desire to take alcohol
पान द्वेष	pāna dveṣa	Aversion to take alchohol
पायस इच्छा	pāyasa icchā	पायस: क्षीरसिद्ध: तण्डुल: (Dal.S.U.60.12) - Desire to take Paayasa (a sweet made from rice, milk and sugar)
पायु:	pāyuḥ	Rectum

पारावत इव आकूजन्	pārāvata iva ākūjana	पारावत इव आकूजन् अव्यक्तशब्दं कुर्वन् (Arun.Ah.N.3.31) - Voice resembles the sound of pigeon
पार्श्व	pārsva	Sides of the Chest, Flanks
पिङ्गलवर्ण	piṅgala varṇa	Reddish brown colour
पिच्चटिका	piccaṭikā	पिच्चटिका नेत्रमल: (Yog.C.N.2.6) - Excreta of eye
पिच्छ:	picchaḥ	पिच्छ पिच्छिलो द्रवभाग: (Vij.M.N.5.14) - Slimy
पिच्छानुगतं पुरीषम्	picchānugatam puriṣam	Slimy stool
पिच्छावत् अश्रु	picchāvat asru	Mucoid lacrimation
पिच्छिल	picchila	पिच्छिल: आर्द्र: (Vac.M.N.5.30) - Slimy touch, gummy, Sticky, Sliminess
पिच्छिलं किञ्चित्	picchilam kiñcit	किञ्चित् ईषत् पिच्छिलं अविशदम् (Tod.Ah.N.10.9) - Slight slimy urine
पिञ्जरवर्ण	piñjara varṇa	पिञ्जरत्वं कपिल: (Yog.C.Ci.7.15) - Tawny colour
पिटका	piṭakā	Papule
पिटिका	piṭikā	Papule
पिडका	piḍakā	पिडिका व्रणोष्ठ अणु मांसाङ्कुर (Dal.S.Su.23.18) Papule
पिडकोलिका	piḍakolikā	पिडकोलिका नेत्रमलम् (Chakra.C.N.2.6) - Excreta of eye

पिडिका	piḍikā	Papule
पिण्डदिशनं प्रेतानाम्	piṇḍadiśanam pretānām	प्रेतानां मृत पितॄनां दिशति ददाति (Vij.M.N.20.22), पिण्डान् अन्नमयान् (Vac.M.N.20.22) - Offer food to forefathers
पिण्डिका	piṇḍikā	Calf muscle
पिण्डितम्	piṇḍitam	पिण्डितं सङ्कुचितम् (Indu.Ah.U.33.18) - Contraction
पितृभक्ति	pitṛbhakti	Too much devotion to father or forefathers
पित्तंछर्दि	pittamchardi	पित्तं छर्दनं इति कफं विना केवल पित्त वान्ति: (Gang.C.N.1.24) - Vomit in the form of mere pitta
पित्ताक्तं रक्तम्	pittāktam raktam	Blood mixed with pitta
पित्तोत्क्लेश मुखम्	pittotkleśa mukham	Salivation of pitta
पित्तोपहितं पुरीषम्	pittopahitam purīṣam	Stool mixed with Pitta
पिपासा	pipāsā	पुन: पुन: पिबति (Vij.M.N.16.7) - Drinking frequently or Thirst
पिपासा असहत्व	pipāsā asahatva	Intolerence to thirst
पिपीलिकानां सञ्चार इव	pipīlikānām sañcāra iva	Formication
पिपीलिकभि: धावनं मूत्रम्	pipīlikābhiḥ dhāvanam mūtram	Ants crawling in urine
पिपीलिकाभि: सर्पणम्	pipīlikābhiḥ sarpaṇam	Formication

पिपीलिकासृप्ति इव	pipīlikā sṛpti iva	पिपीलिका परिसर्पणाकारं वेदना (Chakra.C.Ci.30.10) - Formication
पिशितोदकाभं आर्तव	piśitodakābham ārtava	मांसप्रक्षालनसदृशम् (Vij.M.N.61.4) - Menstrual blood resembles the washings of flesh
पिष्टरसतुल्यं मूत्रम्	piṣṭarasatulyam mūtram	Urine resembles to flour paste.
पिष्टवत् मूत्रम्	piṣṭavat mūtram	Urine resembles flour paste
पिष्टनिभं मूत्रम्	piṣṭanibham mūtram	पिष्टनिभं आलेपन पिष्टतुल्यम् (Yog.C.N.4.17) - Urine resembles flour paste
पिहितरज नासिका	pihitaraja nāsikā	पिहितरज: शूकपूर्ण इव (Dal.S.U.24.6) - Feels as if nose filled with bristles
पीठसर्पि	pīṭha sarpi	पीठसर्पि पङ्गु: (Chankra.C.Si.2.21) - Paraplegia
पीडन	pīḍana	Pain
पीडन असहत्व	pīḍana asahatva	Intolerance to be pressed
पीडनं इच्छा	pīḍanam icchā	Desire to be pressed
पीडयन् इव	pīḍayan iva	Pressing type of pain
पीडा	pīḍā	Pain
पीड्यत इव	pīdyatḍa iva	Pressing type of pain
पीड्यत इव उत्घट्टनं हृदयम्	pīḍyata iva utghaṭṭanam hṛdayam	Pressing pain in heart
पीत	pīta	पीतं हरितालाभम् (Vij.M.N.5.18) - Yellow colour
पीतरक्त	pītarakta	Yellowish red

पीतरक्त गोमूत्राभं मूत्रम्	pitarakta gomūtrābham mūtram	Yellowish red urine like cow's urine
पीतराजिमत् अप्सु	pītarājimat apsu	पीतराजिमत् इति रेखायुक्तं, तत्रापि नीललोहितश्च राज्यो ज्ञेय: (Vij.M.N. 67.2) - Drops of Breast milk make yellow lines in water
पीतलोहितम्	pītalohitam	Yellowish red
पीतवर्ण	pītavarṇa	Yellow colour
पीतसिराराजि	pītasirārāji	Yellowish lines of veins
पीताभ दर्शनम्	pītābha darśanam	Sees objects in yellow colour
पीन वदन	pīna vadana	Puffy face
पीनस	pīnasa	पीनस: नासास्राव (Arun.Ah.Su.4.16) - Nasal discharge
पुण्डरीकदलोपम	puṇḍarīka dalopama	Colour of white lotus
पुन:पुन:	punaḥ punaḥ	Frequently
पुरीषगन्ध	purīṣagandha	Smell of fecal matter
पुरीषगन्धी	purīṣagandhī	Smell of fecal matter
पुरीषं प्रकाशं आर्तव	purīṣam prakāśam ārtava	Menstrual blood resembles fecal matter
पुरीषमार्गेण रक्तम्	purīṣa mārgṇa raktam	Bleeding per rectum
पुलाकोदकप्रतिमं रक्तम्	pulākodaka pratimam raktam	प्रक्षालित पलल तोय सदृश (Vij.M.N.61.3) - Blood with the colour of washing of flesh

पुलालिका	pulālikā	पुलालिका रोमाञ्च: (Dal.S.K.8.86) - Horripilation.
पुलिनवनान्तरोपसेवी	pulina vanāntaropasevi	पुलिनवनमध्ये क्रीडनशील:, पुलिनं जलमध्योत्थित भूतप्रवेश: (Dal.S.U.60.10) पुलिनं नद्यादितटं, वनं उद्यानं तयो: अन्तरं मध्यं तत् विशेषात् सेवते इति (Vac.M.N.20.20) - Habit of playing in river banks
पुष्प सहसा नख	puṣpa sahasā nakha	Sudden appearance of flower like spots on nail
पूति	pūti	पूति दुर्गन्धि (Vij.M.N.4.2) - Foul smell
पूतिगन्ध	pūtigandha	Foetid smell
पूतिता	pūtitā	Suppuration
पूतिपूयप्रकाशं आर्तव	pūtipūyaprakāśam ārtava	Menstrual blood resembles pus
पूतिमुखता	pūtimukhatā	Foetid smell from the mouth
पूतिस्राव	pūtisrāva	पूति पूयम् (Dal.S.U.20.16) - Purulent discharge
पूय पूर्णता	pūya pūrṇatā	Abdomen filled with pus
पूयं रक्तम्	pūyam raktam	Blood with pus
पूयकल्पं रक्तम्	pūyakalpam raktam	पूयकल्पं पूयसदृशम् (Dal.S.U.45.10) - Blood resembles pus
पूयगन्ध	pūyagandha	Smell of pus
पूयगन्धि	pūyagandhi	Smell of pus
पूयनिभम्	pūyanibham	Colour of Pus
पूयप्रख्यम्	pūyaprakhyam	Smell of pus
पूयरक्तम्	pūyaraktam	Purulent

पूयवत्	pūyavat	Filled with pus
पूयस्राव	pūyasrāva	Purulent discharge
पूयोपम	pūyopama	Resemblance with pus or Purulent
पूर्णता	pūrṇatā	Feeling of fullness
पूर्णत्वं शिर:	pūrṇatvam śiraḥ	Feels as head filled with mucus
पूर्णत्व कण्ठ	pūrṇatva kaṇṭha	Feels as throat filled with mucus
पूर्णास्यता मुखं	pūrṇāsyatā mukham	Mouth filled with mucus
पैच्छिल्य	paicchilya	Sliminess
पृथुता अस्थि	pṛthutā asthi	पृथुता विस्तीर्णता (Dal.S.N.15.10) - Widening of bone
पृष्ठ:	pṛṣṭhaḥ	Back
पृष्ठत: नयन	pṛṣṭhataḥ nayana	पृष्ठत: नीयते इति पृष्ठं प्रति आकृष्यते (Chakra.C.Ci.28.47) - the backward bending of the head
प्रकम्प:	prakampaḥ	Tremor
प्रकम्पमानं वेल्लते अस्थि	prakampanānam vellate asthi	वेल्लते चलति (Dal.S.N.15.10) - tremor of bone
प्रकाश असहत्व	prakāśa asahatva	intolerance to light
प्रकूजनम्	prakūjanam	Voice resembles the sound of pigeon
प्रक्वथनम्	prakvathanam	प्रक्वथिम् शटितं इव (Vac.M.N.49.24) - Putrification of the skin
प्रक्षरण ओज:	prakṣaraṇa ojaḥ	Diminished resistance
प्रक्षीण मांस	prakṣīṇa māṃsa	Muscular wasting
प्रक्लिन्न:	praklinnaḥ	Wet

प्रक्लेद	prakleda	प्रक्लिद्यते आर्द्रीभवति (Dal.S.U.22.6) - Wet
प्रगाढं रक्तम्	pragāḍham raktam	प्रगाढं इति अतिशयम् (Vij.M.N.59.21) - profuse bleeding
प्रग्रह	pragraha	Restricted movement of the body
प्रचल पक्ष्म	pracala pakṣma	Wavering of eyelashes
प्रचलायन	pracalāyana	Shaking
प्रचलित भ्रू	pracalita bhrū	Trembling of eyebrow
प्रचाल	pracāla	Shaking, Movement
प्रचुरम्	pracuram	Excessive
प्रचुरप्रवर्तनं अधोवायु	pracurapravartanam adhovāyu	Excessive passing of flatus
प्रच्छर्दनम्	pracchardanam	Excessive vomiting
प्रच्छाय इच्छा	pracchāya icchā	Fond of shade
प्रच्यवनं रोम	pracyavanam roma	Falling of hair
प्रजागरणम्	prajāgaraṇam	प्रजागरो निद्राविच्छेद (Vij.M.N.18.16) - Sleeplessness
प्रणाश	praṇāśa	Loss
प्रततम्	pratatam	Continuous
प्रतिलोम् अधोवायु	praatilomam adhovāyu	Retention of flatus
प्रतिक्षेप दर्शनम्	pratikṣepa darśanam	Impairement of vision
प्रतिपत्तिहानि	pratipattihāni	Lack of interest

प्रतिबोधनं कृच्छ्रेण	pratibodhanam kṛcchreṇa	Difficulty in opening eye
प्रतिश्याय	pratiśyāya	प्रतिश्याय: नासास्राव: (Gang.C.N.1.27), प्रतिश्याय: पीनस: (Arun.Ah.Su.4.3) - Nasal discharge
प्रतिस्तब्ध	pratistabdha	प्रतिस्तब्धं अप्रचलितरूपं इव (Dal.S.U.25.17) प्रतिस्तब्धं बद्धं इव (Vij.M.N.60.4) - Stiffness
प्रतिस्तब्ध कण्ठ	pratistabdha kaṇṭha	प्रतिस्तम्भ: अप्रचलितरूपं इव (Dal.S.U.25.17) - Obstruction in throat
प्रतिहत वाक्	pratihata vāk	प्रतिहतं निरुद्धवाक् यस्य तम् (Yog.C.Ci.9.20) - Restricted speech
प्रतोद	pratoda	Needling pain
प्रदाह	pradāha	Burning sensation
प्रदीप्त इव नासिका	pradīpta iva nāsikā	प्रदीप्त इव प्रज्वरित इव (Vij.M.N.58.8) - feels as if glowing of nose
प्रदुष्टं रक्तम्	praduṣṭam raktam	Defective blood
प्रदूयन	pradūyana	प्रदूयते उपतप्यते (Arun.Ah.N.12.17) - Parching
प्रद्वेष	pradveṣa	Aversion
प्रधानम्	pradhānam	Desire
प्रधान मर्म	pradhāna marma	Head
प्रधावन	pradhāvana	Fleeing
प्रध्मानम्	pradhmānam	Distention
प्रध्यानतत्पर	pradhyāna tatpara	प्रध्यानं ध्यानम् (Yog.C.Su.24.32) - Thinking excessively

प्रनष्टचेत	pranaṣṭa ceta	Confusion or absence of mind
प्रपतन	prapatana	Falling of
प्रपाक	prapāka	Suppuration
प्रपाण्डुरं मूत्रं	prapāṇḍuram mūtram	Urine resembles with the powder of conch
प्रपीडा	prapīḍā	Pain
प्रभाहानि	prabhāhāni	प्रभाहानि: कान्तिनाश: (Hem.Ah.Su.11.16) - Diminished complexion
प्रभूत	prabhūta	प्रभूतं बहु (Dal.S.U.49.11) - Excessive quantity
प्रभेद	prabheda	Cracks
प्रमाणजिज्ञासा बाह्वो	pramāṇajijñāsā bāhvo	Measuring frequently his arms
प्रमीलक	pramīlaka	प्रमीलक: स्तैमित्यम् (Arun.Ah.U.23.14) - Dullness
प्रमूढ संज्ञा	pramūḍha sañjñā	Loss of consciousness
प्रमूढता	pramūḍhatā	प्रमूढता प्रकर्षेण अचैतन्यम् (Dal.S.K.2.16), प्रमूढता अतिशयेन विचेतनत्वम् (Dal.S.U.61.7), प्रमूढता इन्द्रियमोह: (Vij.M.N.21.2), प्रमोहको मूर्च्छा इन्द्रिय अपटुत्वम् (Chakra.C.Su.2.6) - Impairment of orientation
प्रमोह	pramoha	प्रमोह: नैव अत्यन्तं चित्तनाश: (Dal.S.Su.25.34), प्रमोह: मनोमोह: (Vac.M.N.43.18) प्रमोहो अत्र इन्द्रियमात्रमोह: (Gang.C.Su.17.101), स्मृते: प्रमोह: भ्रंश: (Yog.S.U.21.48) Impairment of orientation

प्ररोदन	prarodana	Crying
प्रलम्ब चर्मकोश	pralamba carmakośa	Drooping of the prepuce
प्रलय	pralaya	प्रलय: मूर्च्छा (Arun.Ah.Su.8.9) - Fainting
प्रलाप	pralāpa	प्रलाप: असम्बद्धवचनयो: उक्तत: (Arun.Ah.N.2.18), प्रलाप: असम्बद्ध भाषणम् (Dal.S.Su. 25.34) - Incoherent speech
प्रलेप:	pralepaḥ	प्रलेप: इति श्लेष्मणालिप्त इव (Vac.M.N.38.5), प्रलेप: उपलेप: (Yog.C.Su.21.46), प्रतिप्यमानेन मुखेन श्लेष्मणा लिप्यमानेन मुखेन (Dal.S.U.52.10) - Coating by mucus
प्रलेप कण्ठ	pralepa kaṇṭha	लेप: श्लेष्मलिप्त (Tod.Ah.N.3.26) प्रलेप: इति श्लेष्मणा लिप्त इव (Vac.M.N.38.5) - Mucus coating in throat
प्रलेप मुखम्	pralepa mukham	प्रलिप्यमानेन मुखेन श्लेष्मणा लिप्यमानेन मुखेन (Dal.S.U.52.10) - Coating in mouth
प्रलेप हृदयम्	pralepa hṛdayam	Feeling of coating in cardiac region
प्रवालदलनिचयप्रकाशम्	pravāladalanicaya prakāśam	प्रवालखण्ड समूहसदृश:, प्रवालो विद्रुम: स च समुद्रजातो अत्यन्तरक्त वल्लीविशेष: (Dal.S.Ci.1.7) - Colour of coral red
प्रवालाभ दृष्टिमण्डल	pravālābha dṛṣṭimaṇḍala	Pearl coloured pupil

प्रवाहणम्	pravāhaṇam	प्रवाहणं निकुन्थनं निकुहनम् (Dal.S.Su.35.24) कुन्थनम् (Yog.C.Ci.14.11) - Defecation with bearing and gripping pain
प्रवाहिकावत्	pravāhikāvat	प्रवाहिका निश्चारिका
पुरीषप्रवर्तनम्	purīṣapravartanam	(Arun.Ah.Ci.1.113) - Defecation with bearing and gripping pain
प्रवितता	pravitatā	प्रविततं विस्तार्यमाणं इव, प्रवितता विस्तीर्ण वेदना शिरस: यस्य स तथा इति कार्तिक: (Vij.M.N.9.11) - Stretching pain in head
प्रविलम्बितगति	pravilambitagati	प्रविलम्बं कृत्वा यायिनं गमनशील (Chandra.Ah.U.4.35) - Delayed walking
प्रवृद्धं रक्तम्	pravṛddham raktam	प्रगाढं इति अतिशयम् (Vij.M.N.59.21) - Profuse bleeding
प्रवेपन	pravepana	प्रवेपते कम्पते (Yog.C.Ci.11.9) - Tremor
प्रशस्तवर्ण	praśastavarṇa	Pleasant colour
प्रशात	praśāta	प्रशात: शतनम् (Dal.S.N.10.6) - Putrifaction
प्रशातम:	praśātamaḥ	Putrifaction
प्रशातनम्	praśātanam	Decaying
प्रशोथ:	praśothaḥ	Swelling
प्रशोथनम्	praśothanam	Swelling

प्रशोष	praśoṣa	प्रशोष: शुष्कता (Dal.S.N.1.45) - Wasting, Dryness
प्रसक्तम्	prasaktam	प्रसङ्ग: सातत्यं (Yog.C.N.6.4) प्रसक्त निरन्तरम् (Dal.S.U.52.8) - Continuous
प्रसक्तं सक्त भाषणम्	prasaktam sakta bhāṣaṇam	प्रसक्तं प्रकर्षेण सक्तं लग्नं कण्ठे ताल्वादि वर्णोच्चारणस्थानेषु (Gang.S.N.1.73), प्रसक्तं सततं सक्तभाषिण: पीडित अव्यक्तपद भाषिण: (Dal.S.N.1.73) - Indistinct and restricted voice
प्रसन्न मुखम्	prasanna mukham	प्रसन्नं निर्मलम् (Arun.Ah.Sa.1.20) - Pleasant face
प्रसन्नम्	prasannam	Clear
प्रसुप्तम्	prasuptam	Numbness
प्रसून नाभि	prasūna nābhi	प्रशूननाभि श्वयथुयुक्त नाभि (Vac.M.N.32.17) - Swelling in umbilicus
प्रसेक मुखम्	praseka mukham	प्रसेक: लालास्राव: (Hem.Ah.Su.11.7), प्रसेक: पानीयस्य इव निष्ठीवनम् (Arun.Ah.Ci.1.4), प्रसेक: कफोद्गिरणम् (Yog.C.Su.24.40), प्रसेक: थूत्करणम् (Dal.S.Sa.3.15), प्रसेक: प्रसक्तं निष्ठवनम् (Dal.S.Sa.3.15), प्रसेको थूत्किरणम् (Chandra.Ah.Sa.3.15), प्रसेको मुखप्रसेक: (Vij.M.N.15.5) - Salivation

प्रस्तब्ध	prastabdha	प्रस्तब्धः अत्यर्थं स्तब्धाः (Dal.S.U.27.17) - Stiffness of the body
प्रस्तम्भ	prastambha	Stiffness of the body
प्रस्पन्दनम्	praspandanam	प्रस्पन्दनं शरीरस्य चलनं इदं व्यानस्य कर्म प्रस्पन्दनं श्वासप्रश्वासादिभावेन चलनम् (Dal.S.Su.15.3-1) - Throbbing sensation
प्रस्पन्दितहरत्वं बाहु	praspanditaharatvam bāhu	बाहुप्रस्पन्दितहरत्वं बाहुचेष्टापहारिणम् (Chandra.Ah.15.43) - Loss of motor function of upper limb
प्रस्फुरण	prasphuraṇa	Throbbing sensation
प्रस्रवणम्	prasravaṇam	Discharge
प्रस्राव नासिका	prasrāva nāsikā	Nasal discharge
प्रस्वाप	prasvāpa	Numbness
प्रहरण	praharaṇa	Harassment (trouble and annoy continually or repeatedly towards others)
प्रहर्षणं रोम	praharṣaṇam roma	Horripilation
प्रहसनं अस्थाने	prahasanam asthāne	Laughing at inappropriate occasion.
प्रहसितं सकृत् मुखम्	prahasitam sakṛt mukham	सकृत् एकवारम् (Yog.C.1.5.20) - Grinning face प्राजनेन तोत्रेण (Hem.Ah.N.2.13)
प्राचनेन इव	prācanena iva	प्राजनेन इव प्रतिदिन इव तोदोव्यथनं तोदो निरवनेन व्यथा (Arun. Ah.N.2.13) - Pain resembles pricking with arrows
प्राचुर्यम्	prācuryam	Excess

प्राज्याणुदारी अस्थि	prājyā ṇudārī asthi	प्राज्यश्च ते अणवश्च प्राज्याणवः प्रभूतसूक्ष्मः तैः दरः दरणनि विद्यन्ते यत्रास्थिन तत् प्रभूताणुदारिगतास्थि (Arun.Ah.U.27.4) - multiple fracture with tiny bone pieces
प्राणक्षय	prāṇa kṣaya	प्राणक्षयः शक्तिलक्षण बलक्षयः (Dal.S.Su.28.20) - Loss of physical strength or weakness
प्राणोपताप	prāṇopatāpa	Loss of mental strength
प्राणोपरोध	prāṇoparodha	Loss of mental strength
प्राय पुरीषम्	prāya purīṣam	Excessive stool
प्रार्थना	prārthanā	प्रार्थना इच्छा (Dal.S.Su.15.9) - Desire
प्रिय	priya	Desire
प्रियता	priyatā	Desire
प्रीति	prīti	प्रीति भक्तिः (Arun.Ah.N.2.8), प्रीतिः अभिलाषः (Hem.Ah.Su.11.17) - Desire
प्रेतगन्ध	pretagandha	Smell of dead body
प्रेतचेष्टा	preta ceṣṭā	Ghost like activites, Unprecedented activites
प्रेतरूप	pretarūpa	प्रेतरूपः मृतप्रायः (Tod.Ah.N.12.5) - Appearance of dead body (facies hippocratica)

प्रेताकृति	pretākṛti	Appearance of dead body (facies hippocration).
प्लीहा	plīhā	Spleen

फ

फरफरायनं कर्ण	pharapharāyanam karṇna	Sensation like moving insects in the ear
फलद्भिः इव मूत्रम्	phaladbhiḥ iva mūtram	फलद्भिः इव स्फुटद्भिः इव (Dal.S.U.59.4) - Micturition with splitting pain
फुल्लपद्मोपम मुखम्	phullapadmopama mukham	विकसित कमलसमान कान्तिवक्त्रम् (Chandra.Ah.U.4.13) - Face with colour of blossomed lotus
फेनम्	phenam	Frothy
फेनयुक्तम्	phenayuktam	Frothy
फेनवत्	phenavat	Frothy
फेनानुगतम्	phenānugatam	Frothy
फेनिलम्	phenilam	Frothy

ब

बद्ध अधोवायु	baddha adhovāyu	Suppressed
बद्ध दर्शनम्	baddha darśanam	Blurred vision
बद्धमुष्टि	baddha muṣṭi	Closed fist
बद्धाबद्धम्	baddhā baddham	Suppressed or loose motion irregularly
बन्ध	bandha	Suppressed

बन्धजीवकप्रतीकाशम्	bandhajīvaka pratīkāśam	बन्धूकपुष्पतुल्य रागम् (Arun.Ah.U.15.14) बन्धुजीवो मध्याह्नपुष्पकः (Dal.S.U.6.12) - Bright red eye, like the flower of Pentapetes phoenicae
बन्धनाश आर्तव	bandhanāśa ārtava	Loss of menstrual blood
बन्धुजीवकनिभम्	bandhujīv vakanibham	बन्धूकपुष्पतुल्य रागम् (Arun.Ah.U.15.14) बन्धुजीवो मध्याह्नपुष्पकः (Dal.S.U.6.12) - Bright red eye, like the flower of Pentapetes phoenicae
बलक्षय	balakṣaya	Loss of physical strength or weakness
बलनाश	balanāśa	Loss of physical strength or weakness
बलपरिक्षय	balaparikṣaya	Loss of physical strength or weakness
बलपरिहानि	balaparihāni	Loss of physical strength or weakness
बलप्रणाश	balapraṇāśa	Loss of physical strength or weakness
बलभ्रंश	balabhraṃśa	Loss of physical strength or weakness
बलविघात	balavighāta	Loss of physical strength or weakness
बलविनाश	balavināśa	Loss of physical strength or weakness
बलसङ्क्षय	balasaṅkṣaya	Loss of physical strength or weakness
बलह्रास	balahrāsa	Loss of physical strength or weakness

बलापकर्षण	balāpakarṣaṇa	Loss of physical strength or weakness
बलापहरण	balāpaharaṇa	Loss of physical strength or weakness
बलाभाव	balābhāva	Loss of physical strength or weakness
बलादान	balādāna	Loss of physical strength or weakness
बलिकर्म इच्छा	balikarma icchā	Likes to do oblation
बलोपघात	balopaghāta	Loss of physical strength or weakness
बलोपतप्ति	balopatapti	Loss of physical strength or weakness
बस्तगन्ध मूत्रम्	bastagandha mūtram	बस्तगन्धित्वं बृहत्तम छागलगन्धित्वम् (Dal.S.N.3.5) - Urine resembling the smell of goat
बस्ताभगन्ध	bastābhagandha	Resembling the smell of goat
बहलम्	bahalam	बहलं घनम् (Yog.C.N.5.7-2) - Thick
बहिर्जिह्वा	bahirjihvā	Protrusión of tongue
बहिर्निर्गमनं गुद	bahirnirgamanam guda	Prolapsed rectum
बहु	bahu	Excessive
बहुनिद्रता	bahunidratā	बहुनिद्रां प्रभूतस्वप्नम् (Chandra.Ah.U.4.40) - Excessive sleep
बहुधा दर्शनम्	bahudhā darśanam	Multiple visions
बहुला	bahulā	बहुला स्थूला (Vac.M.N.56.30) - Excessive, Thick
बहुशः	bahuśaḥ	बहुशः बहुवारान (Dal.S.U.40.17) - Frequently

बहुनिद्रा	bahunidrā	Excessive sleep
बहु प्रतान स्नायु	bahu pratāna snāyu	Clear manifestation of tendon network
बहु प्रतान	ahbu pratāna	Multiple network
बहुभुक्	bahubhuk	intake of more quantity of food
बह्वाशी	bahvāśī	बह्वाशी प्रचुरभोक्ता (Chakra.C.Su.13.50) - Intake of more quantity of food
बाधा	bādhā	Pain
बाधिर्यम्	bādhiryam	बाधिर्यं शब्दमात्रस्य एव अश्रवणम् (Chakra.C.Su.20.11) - Loss of hearing
बाल इच्छा	bāla icchā	Fond of Children
बाष्प अक्षि	bāṣpa akṣi	Lacrimation
बाहुः	bāhuḥ	Upper limb
बाहुल्यम्	bāhulyam	Excess
बाहुकर्मक्षयः	bāhukarmakṣaya	बाह्वो कर्मग्रहणाकुञ्चनादि (Tod.Ah.N.15.44) - Loss of motor function of upper limb
बाहुचेष्टापहारी	bāhuceṣṭāpahārī	बाहुचेष्टा भुजव्यापारः अपहरित इति बाहुचेष्टपहारिणी (Arun.Ah.N.15.55), बाह्वोः कर्मग्रहणाकुञ्चनादि (Tod.Ah.N.15.44), बाहुप्रस्पन्दितहरत्वं बाहुचेष्टापहारिणम् (Chandra.Ah.N.15.43) - loss of motor function of upper limb

बिन्दु	bindu	A spot
बिन्दुभिः आचय	bindubhiḥ ācaya	बिन्दुः बिन्द्वाकारः त्वक् विकृतिः (Chakra.C.Ci.23.114) - Multiple spots on skin
बिन्दुशः मूत्रम्	binduśaḥ mūtram	बिन्दुशः बिन्दुः बिन्दु प्रवर्तते (Arun.Ah.N.9.22) - Passing urine drop by drop
बिम्बिसी	bimbisī	बिम्बिसी प्रवाहिका (Arun.Ah.Ci.9.28)- defecation with bearing and gripping pain
बीभत्सत्वम्	bībhatsatvam	बीभत्सत्वं विकृतरूपत्वं देहस्य (Yog.C.N.7.7-3), देहस्य निन्दनीय भावः (Gang.C.N.7.7-3) - Fierce appearance
बुद्धि	buddhi	Intelligence
बुद्धि उपघात	buddhi upaghāta	Lack of intelligence
बुद्धि उपरोध	buddhi uparodha	Lack of intelligence
बुद्धिक्षय	buddhi kṣaya	Lack of intelligence
बुद्धिनाश	buddhi nāśa	Loss of intelligence
बुद्धिभ्रम	buddhi bhrama	Perverted intelligence
बुद्धिमोह	buddhi moha	Perverted intelligence
बुद्धिविपर्यय	buddhi viparyaya	Perverted intelligence
बुद्धिविभ्रम	buddhi vibhrama	बुद्धिविभ्रमात् तु नित्यं अनित्यं इति प्रियं अप्रियं इति पश्यति (Chakra.C.N.7.5) - Perverted intelligence
बुद्बुद तुल्यमांसः	budbuda tulya māṃsaḥ	Skin covered with bubble like flesh
बुभुक्षा	bubhukṣā	भोक्तुं इच्छा बुभुक्षा (S.Su.15.32) - Desire to take food

बैभत्स्यम्	baibhatsyam	बीभत्सत्वं विकृतरूपत्वं देहस्य (Yog.C.N.7.7-3), देहस्य निन्दनीय भावः (Gang.C.N.7.7-3) छर्दिते वमिते बैभत्स्यं जुगुप्सता (Arun.Ah.N.3.5), छर्दितस्य बीभत्सता वैवर्ण्यं वैगन्ध्यादि योगात् (Chakra.C.N.2.6) - Fierce appearance
ब्रघ्नः	braghnaḥ	Rectum

भ

भक्ति	bhakti	भक्तिः इच्छा (Chakra.C.N.7.5) - Desire
भक्तितविभ्रमः	bhaktivibhramaḥ	भक्तिः इच्छा तत् विभ्रमात् च यत्र इच्छा पूर्वं आसीत् तत्र अनिच्छा भवेत् (Chakra.C.N.7.5) - Perverted desire or there will not be desire on things which were desired previously
भग्नत्वं इव	bhagnatvam iva	भग्नत्वं किञ्चित् अवशेषेण छिन्नम् (Chakra.C.N.1.21) - Breaking pain
भग्नवत् मूत्रम्	bhagnavat mūtram	Micturition with breaking pain
भङ्गः अङ्ग	bhaṅgaḥ aṅgaḥ	अङ्गानां भङ्गः स्फोटन इव (Arun.Ah.Su.44) भज्यमानेषु इव अङ्गेषु दुःखम् (Hem.Ah.Su.4.4) भङ्ग इव भङ्गः चूर्णनं इव (Arun.Ah.Su.12.50) अङ्गभङ्गः अङ्गभेदः (Yog.C.N.5.11) अङ्गभञ्जनं अङ्गव्यथा (Dal.Su.49.6) अङ्गानां संभेदः इति अङ्गानां भेदः (Vij.M.N.49.28) - Breaking pain in the body

भञ्जन	bhañjana	अङ्गभञ्जनं भङ्गवत् पीडा (Vac.M.N.22.11)- Breaking pain
भय	bhaya	Fear
भस्माभः	bhasmābhaḥ	भस्माभः धूसरः (Yog.C.Su. 17.108), भस्माभः श्यावानुश्वेतवर्णता (Gang.C.Su.17.108) - Ash colour
भस्मनिभः	bhasmanibhaḥ	Ash colour
भस्मोदकप्रतीकाशं मूत्रम्	bhasmodakapratīkāṣm mūtram	भस्ममिलित उदकसदृशम् (Vac.M.N.31.14) - Urine resembles the washings of ash
भारिकं हृदयं	bhārikam hṛdayam	भाराक्रान्तं इव भारिकम् (Chakra.C.Su.17.25) - Heaviness of the head
भिद्यत इव	bhidyata iva	भिद्यत इव शक्तिभिः (Yog.C.Su. 8.7-1) भिद्यत इति विदार्यत (Chakra.C.Ci.11.9) - Piercing pain, Breaking pain
भिन्दन् इव	bhindan iva	Breaking pain
भिन्नविट्क	bhinnaviṭka	भिन्नविट्क सद्रवमलः (Vac.M.N.8.5) - Loose motion
भिन्नस्वरः	bhinnasvaraḥ	भिन्नस्वरः द्विधाकृत स्वर इव भिन्नम् (Vac.M.N.11.5) - Hoarseness of voice
भिन्नकांस्यपत्रता	bhinnakāṃsyapatratā	भिन्नस्य स्फुटितस्य कांस्यपत्रस्य हतस्य दण्डिना इव स्वरो यस्य स तथा (Indu.As.N. 3.26) - Weak voice resembles the broken bell metal

भिन्नकांस्यस्वरतुल्यघोषः	bhinnakāṃsya svaratulyaghoṣaḥ	भिन्नकांस्यस्वरतुल्यघोषः इति जर्जरितकांस्य शब्दानुकारी स्वरः (Dal.S.U. 52.5) - Weak voice resembles the broken bell metal
भिन्नकांस्योपमध्वनिः	bhinnakāṃsyopama dhvaniḥ	Sound resembles the broken bell metal
भिषक् द्वेष	bhiṣak dveṣa	Aversion to physician
भीभत्सचेष्टा	bhībhatsa ceṣṭā	Bizzare activities
भुक्तोपघातः	bhuktopaghātaḥ	भुक्तोपघातः अरोचकः (Dal.S.U.57.3) - Loss of appetite
भुग्न	bhugna	Curved
भुजः	bhujah	Upper limb
भूरिता	bhūritā	Excessive
भूरि अन्नं	bhūri annam	Intake of more quantity of food
भूषण	bhūṣaṇa	Ornaments
भङ्गनील	bhaṅganīla	Bee like blue colour
भृश	bhṛśa	Excessive
भृशवेगी	bhṛśavegī	Excess flow
भेकाभ	bhekābha	Colour of frog
भेद	bheda	भेदः विदीर्णं इव (Arun.Ah.N.2.14), भिद्यत विदारणेन इव (Hem.Ah.N.5.40), भेदो अस्थ्नां इति भेद इव भेद भङ्गवत् पीडा इत्यर्थः (Vij.M.N.2.52)- Splitting pain, Breaking pain
भेदन	bhedana	Breaking pain

भैरव:	bhairavaḥ	Bizzare look
भोज्योपरोध	bhojyoparodha	आहारस्य उपरोध: प्रतिबन्ध: (Yog.C.N. 1.35), भोजनं अवरोध इति अरुचि: अभ्यवहार असामर्थ्यं वा (Chakra.C.Ci.18.5) भोज्योपरोध: ग्रासस्य गलसङ्ग: (Dal.S.U.52.7) - Difficulty in deglutition
भ्रंश	bhraṃśa	भ्रंश बहिर्गमनम् (Dal.S.N.8.6) - Prolapse
भ्रम	bhrama	भ्रम: चक्रारूढस्य इव भ्रम: (Hem.Ah.Su.4.10), अनवस्थिति: (Arun.Ah.Su.5.15), मोह: (Arun.Ah.Su. 8.31), अज्ञानम् (Arun.Ah.Su.17.16), भ्रम: चक्रारूढस्य इव भ्रमत् वस्तु दर्शनं स्वेद: भ्रमणं वा (Yog.C.Su.17.58) घूर्णवत् पीडा (Gang.C.Su.17.96) Giddiness, Dizziness or tremor
भ्रमण	bhramaṇa	भ्रमन्तं गच्छन्तम् (Chandra.Ah.U.4.36) - Wandering
भ्रमण पाद	bhramaṇa pāda	Unsteady foot
भ्रमन्ति इव दर्शनम्	bhramanti iva darśanam	Objects look as revolving
भ्राजिष्णु अक्षि	bhrājiṣṇu akṣi	Dazzling appearance of the eye
भ्राजिष्णुदर्शनम्	bhrājiṣṇu darśanam	भ्राजिष्णूनि दीप्तिमन्ति (Dal.S.U.7.17) - Objects look as dazzling

भ्रान्त दर्शनम्	bhrānta darśanam	Perplexed sight
भ्रान्तं अक्षि	bhrāntam akṣi	Frantic eye
भ्रान्तचेत	bhrānta ceta	भ्रान्तेन चेतस:, चित्तभ्रान्ति: (Dal.S.U.61.8) - Perplexed mind
भ्रान्तप्रेक्षी	bhrānta prekṣi	भ्रान्तपेक्षी सर्वपदार्थ अयथार्थ दर्शी (Dal.S.U.39.39) - Seeing things in faulty manner
भ्रूक्षेप	bhrūkṣepa	भ्रुव: क्षेपणं चलनम् (Chandra.Ah.U.3.4) क्षिपति इति भ्रू भङ्गं रचयति (Vij.M.N.68.18) - Spasmodic movement of the eyebrow
भ्रूव्युदास:	bhrūvyudāsa	व्युदास: स्वस्थानात् च्युति: (Yog.C.Su.20.11) भ्रूवो: स्वस्थानात् अधोनिपतनम् (Arun.Ah.Sa.7.6) भ्रू भङ्ग: (Gang.C.N.8.6) - Spasmodic movement of the eyebrow

म

मक्षिका दर्शनम्	makṣikā darśanam	Honey bee like objects appear before eyes
मक्षिकाक्रान्तं पुरीषम्	makṣikākrāntam purīṣam	मक्षिकाक्रान्तं इति मक्षिकाप्रियम् (Chakra.C.Ci.19.9) - Stool attracted by bees
मक्षिकातुल्यं पुरीषम्	makṣikātulyam purīṣam	Honey like stool
मक्षिकाभम्	makṣikābham	Colour of Honey
मज्जनं जले	majjanam jale	मज्जति अधोयाति (Arun.Ah.U.2.4) - Sinks in water

मज्जनि मज्जनं अस्थि	majjani majjanam asthi	Bone merges in marrow in the fracture
मज्जागन्धम्	majjā gandham	Smell of bone marrow
मज्जानम्	majjānam	Resembles bone marrow in colour and appearance
मज्जाप्रकाशम्	majjāprakāśam	Resembles bone marrow in colour and appearance
मज्जाभम्	majjābham	Resembles bone marrow in colour and appearance
मज्जामिश्रम्	majjāmiśram	Mixed with bone marrow
मज्जारूपम्	majjārūpam	Resembles bone marrow in colour and appearance
मज्जोपसंसृष्टम्	majjopasaṃsṛṣṭam	Mixed with bone marrow
मज्जोपसृष्टम्	majjopasṛṣṭam	Mixed with bone marrow
मञ्जिष्ठ उदकोपमम्	mañjiṣṭha udakopamam	Resembles the juice of Manjishtha i.e.dark red
मञ्जिष्ठ सङ्काशम्	mañjiṣṭha saṅkāśam	Resembles the juice of Manjishtha i.e.dark red
मञ्जिष्ठ सलिलसङ्काशम्	mañjiṣṭha salila saṅkāśam	Resembles the juice of Manjishtha i.e.dark red
मञ्जिष्ठाभम्	mañjiṣṭhābham	Resembles the juice of Manjishtha i.e.dark red
मणिबन्धः	maṇibandhaḥ	Wrist
मण्डल	maṇḍala	मण्डलं वर्तुलकमलादीनि (Chandra.Ah.U.31.32), मण्डलाकारः शोफविशेषः (Gang.C.Ci.3.108) मण्डलं वृत्तम् (Yog.C.Ci.13.48) - Circular patch, Round shaped
मण्डल दर्शनम्	maṇḍala darśanam	मण्डलानि वर्तुलरूपाणि (Dal.S.U.7.8) - Circular objects appear before eyes
मण्डल दृष्टिमण्डल	maṇḍala dṛṣṭimaṇḍala	Circular lesion in pupil

मत्कुणगन्ध	matkuṇagandha	मत्कुणः शय्यादिजः क्षुद्रकीटः (Dal.S.Su.28.12) - Bug like smell on body
मत्स्य इच्छा	matsya icchā	Fond of fish
मत्स्यगन्ध	matsyagandha	Smell of fish
मत्स्यशकलसन्निभम्	matsyaśakala sannibham	मत्स्यत्वक् मण्डलसदृशम् (Arun.Ah.n. 14.20) - Resembles the scale of fish
मथनम्	mathanam	मथनं अरणेः इव (Arun.Ah.N.2.14) - Churning pain
मथनं अरण्येव	mathanam araṇyeva	Pain as being churned with Arani (Fire producing stick)
मद	mada	पूगफलखदनेन इव मत्तत्वं मदः (Dal.S.K.4.37), मदो मत्तत्वं इव यथा पूगकोद्रवधत्तूरभक्षणादौ (Vij.M.N.2.11) - Intoxication
मद्य इच्छा	madya icchā	Fond of alcohol
मधु इच्छा	madhu icchā	Fond of honey
मधु इव मूत्रम्	madhu iva mūtram	Urine resembles honey in colour and appearance
मधुर	madhura	Sweet taste
मधुरभक्षण द्वेष	madhurabhakṣaṇa dveṣ	Aversion to sweet food
मधुररसता	madhurarasatā	Sweet taste
मधुरास्यता	madhurāsyatā	Sweet taste in mouth
मधुसमम्	madhusamam	Urine resembles honey in colour and appearance
मध्यभङ्ग अस्थि	madhyabhaṅga asthi	Fracture in the middle of the bone

मनो अवसाद	mano avasāda	मनसः सदनं अवसादः (Vij.M.N.4.8) - Loss of mental strength
मनोदैन्यम्	manodainyam	मनोदैन्यं मनोग्लानिः (Vac.M.N.10.27) - wretchedness, Pathetic
मनोनाश	manonāśa	मनोनाशः चित्तविस्मृतिः (Arun.Ah.Sa.4.36) - Confusion or absence of mind
मनोनुगतम्	manonugatam	चित्रं विबद्धं मनोनुगतं गोप्यं अपि (Vij.M.N.20.15) चित्रं नानाप्रकारं मनोनुगतं इति यदेवस्य मनसि स्थितं तदद्धदपूर्वकं यत् किञ्चित् एव जल्पति (Yog.S.U.62.13) - Reveals secrets
मनोन्मत्तविक्षोभण	manonmatta vikṣobhaṇa	उन्मत्तचितं उद्धान्तचित्तत्वम् (Chakra.C.N.7.6) - Perplexed mind
मनोपघात	manopaghāta	Confusion or absence of mind
मनोपहार	manopahāra	Disturbed mind
मनोसम्भ्रम	manosambhrama	मनोविभ्रमात् चिन्त्यान् अर्थान् न चिन्तयत् अचिन्त्यं च चिन्तयत् (Chandra.C.N.7.5) - Perplexed mind
मन्दम्	mandam	Slowly, Weakness, Fluentless, Slight
मन्दं मन्दम्	mandam mandam	मन्दं मन्दं अल्पं अल्पं कृत्वा (Tod.Ah.N.10.13) - Frequent and scanty
मन्द इन्द्रिय	manda indriya	Weakness of sensory faculty
मन्दरुजा	mandarujā	Slight pain

मन्दबल	mandabala	Diminished strength
मन्दबुद्धि	mandabuddhi	Lack of intelligence
मन्दवाक्	mandavāk	मन्दवाक् अल्पवाक्त्वम् (Yog.C.Ci.9.14) - less talking
मन्दोत्साह	mandotsāha	Lack of enthusiasm
मन्या	manyā	Sides of the neck
मरीचि दर्शनम्	marici darśanam	मरीचिः मृगतृष्णा (Dal.S.U.7.8) - Mirage appearance before eyes
मर्दः	mardaḥ	Pressing pain
मर्दनः	mardanaḥ	Frequent rubbing
मल	mala	Dirty appearance
मलच्छवि	malacchavi	Dirty appearance
मलीमस	malīmasa	Dirty appearance
मलोत्पत्ति कण्ठे	malotpatti kaṇthe	Mucus coating in throat
मशक दर्शनम्	maśaka darśanam	Flies appearing before eyes
मसितुल्यम्	masitulyam	Resembles the colour of ink
मसिवर्णम्	masivarṇam	Colour of ink
मस्तकः	mastakaḥ	Head
मस्तिष्क	mastiṣka	Head
मस्तुलुङ्गतुल्यम्	mastuluṅgatulyam	मस्तुलुङ्गो अर्धविलीन चतुस्नेहकरो मस्तकमज्जा तत् सदृशम् (Dal.S.U.40.19) - Resembles in colour and appearance of the brain matter
मस्तुलुङ्गाभम्	mastuluṅgābham	Resembles in colour and appearance of the brain matter
मस्तुलुङ्गोपम्	mastuluṅgopamam	Resembles in colour and appearance of the brain matter
महत्	mahat	Severe, enlargement

महानिद्रा	mahānidrā	Excessive sleep
महावेग कास	mahāvega kāsa	Cough with severe bout
महाशन	mahāśana	महाशनं बह्वाशनम् (Vac.M.N.10.11) - Intake of more quantity of food
महास्रोत:	mahāsrotaḥ	Rectum
महास्वन कास	mahāsvana kāsa	Cough with loud sound
मांस इच्छा	māṃsa icchā	Fond of meat
मांसकील	māṃsa kila	मांसकीलक: मांसाङ्कुर: (Tod.Ah.N.7.1) - Fleshy growth
मांसक्षय	māṃsa kṣaya	Muscular wasting
मांसगन्धि	māṃsagandhi	Smell of flesh
मांसचय	māṃsacaya	Fleshy growth
मांसतोयप्रख्यम्	māṃsatoyaprakhyam	Resembles the colour and appearance of the washings of meat
मांसदरणम्	māṃsadaraṇam	मांसदरणं मांसावदरणम् (Vac.M.N.52.26) - splitting of flesh
मांसदुष्टि	māṃsa duṣṭi	Decaying of flesh
मांसधावन तुल्यम्	māṃsadhāvana tulyam	मांसधावनं सार्द्र मांस क्षालनोदकं तत् प्रतीकाशं सदृशम् (Gaya.S.N.2.12) - Resembles the colour and appearance of the washings of meat
मांसधावन प्रकाशम्	māṃsadhāvana prakāśam	Resembles the colour and appearance of the washings of meat
मांसधावन सन्निभम्	māṃsadhāvana sannibham	Resembles the colour and appearance of the washings of meat

मांसधावनवत्	māṃsadhāvanavat	Resembles the colour and appearance of the washings of meat
मांसपिण्ड	māṃsapiṇḍa	Fleshy mass
मांसपिण्डोपम	māṃsapiṇḍopama	Resembles fleshy mass
मांसपेशीप्रभम्	māṃsapeśiprabham	Colour of muscles
मांसप्रक्षालनाभम्	māṃsaprakṣālanābhm	Resembles the colour and appearance of the washings of meat
मांसप्ररोह	māṃsapraroha	Polypus
मांसवृद्धि	māṃsavṛddhi	Fleshy mass
मांसशात जिह्वा	māṃsaśāta jihvā	Decaying of tongue
मांसशोणितगन्ध	māṃsa śoṇitagandha	Smell of flesh and blood
मांससंरम्भम्	māṃsasaṃrambham	Fleshy mass
मांसाङ्कु	māṃsāṅkura	मांसाङ्कुर मांसोद्गम: (Dal.S.N.16.37) - Sprout like growth
मांसाभिवृद्धि	māṃsābhivṛddhi	Fleshy mass
मांसोच्छ्राय	māṃsocchrāya	Fleshy mass
मांसोत्सन्ना	māṃsotsannā	Fleshy mass
मांसोदकसन्निकाशम्	māṃsodaka sannikāśam	Resembles the colour and appearance of the washings of meat
मांसोदकाभम्	māṃsodakābham	Resembles the colour and appearance of the washings of meat
मांसोदकोपम्	māṃsodakopamam	Resembles the colour and appearance of the washings of meat
मांसोद्गम	māṃsodgama	मांसाङ्कुर मांसोद्गम: (Dal.S.N.16.37) - Sprout like growth

मांसोन्नाह	māṃsonnāha	Fleshy mass
मांसोपचय	māṃsopacaya	Fleshy mass
माक्षिकाभम्	mākṣikābham	Honey coloured
मार्गरोध	mārgarodha	Obstruction of passage
मार्गात् मार्गं चरेत् रक्तम्	mārgāt mārgam caret raktam	मार्गात् मार्गं चरेत् इति ऊर्ध्वगं मुखं परित्यज्य नासां याति इत्यादि ज्ञेयम् (Chakra.C.Ci.4.21) - Bleeding changes from one channel to other
मार्गावरोध	mārgāvarodha	Obstruction of passage
मार्गे अधोवायु	mārgai adhovāyu	Passing flatus through ulcer
मार्गे पुरीषप्रवर्तनम्	mārgai purīṣapravartanam	Passing stool through ulcer
मार्गे मूत्रम्	mārgai mūtram	Passing urine through ulcer
मार्गे शुक्रम्	mārgai śukram	Passing semen through ulcer
मार्दवम्	mārdavam	मार्दवं स्वल्पत्वम् (Vij.M.N.2.60) - Mild
माला इच्छा	mālā icchā	Fond of garlands
माल्य इच्छा	mālya icchā	Fond of garlands
माल्य द्वेष	mālya dveṣa	Aversion of garlands
माल्यगन्ध	mālyagandha	Smell of garlands
मिन्मिन्य	minmiya	मिन्मिनः सानुनासिक सर्व वचनः (Yog.C.Su.26.84) - Nasal voice
मीनधावनतोयगन्धः	mīnadhāvana toyagandhaḥ	मत्स्यस्य प्रक्षालनोदक गन्धि (Dal.S.Ci.1.7) Smell of washing of fish
मीलनं अक्षि	mīlanam akṣi	Closing of the eye or nictation

मुक्तसन्धि	muktasandhi	Looseness of joints
मुक्तनालं गुद	muktanālam guda	मुक्तनालं मुक्तगुदम् (Chakra.C.Ci.19.9) मुक्तनालं असंवृतगुदम् (Chakra.C.Si.2.11) - Prolapsed rectum
मुक्तमांसता	muktamāṃsatā	मुक्तमांसता हीनमांसता (Gang.C.1.7.18) - Muscular wasting
मुखम्	mukham	Mouth, Face, Opening
मुखपिच्छिलत्वम्	mukhapicchilatvam	मुखपिच्छिलत्वं श्लेष्मणा लिप्तमुखत्वम् (Dal.S.U.48.11) - mucoidcoating in the mouth
मुखवाद्य इच्छा	mukhavādya icchā	मुखवाद्यं मुखवादनम् (Chakra. C.Ci.9.20) - fond of musical instruments played by mouth
मुखात् रक्तम्	mukhāt raktam	Bleeding from mouth
मुषित दर्शनम्	muṣit darśanam	Blurred vision
मुष्टिनिपीडन	muṣṭinipīḍana	Closed fist
मुहु मुहु	muhu muhu	Frequently
मुहुःबद्धं मुहुःद्रवं पुरीषप्रवर्तनम्	muhuḥ baddham muhuḥ dravam purīṣa pravartanam	Constipation and loose motion frequently
मुहुःबद्धं मुहुः शिथिलं पुरीषप्रवर्तनम्	muhuḥ baddham muhuḥ sīthilam puriṣa pravartanam	Constipation and loose motion frequently
मूकत्वम्	mūkatvam	मूकत्वं निर्वाक्त्वं अल्पवचनं वा (Yog.C.Ci.3.108) - Dumbness

मूढ उच्छ्वास	mūḍha ucchvāsa	Restricted expiration
मूढता अधोवायु	mūḍhatā adhovāyu	Suppression of flatus
मूढत्व	mūḍhatva	मूढ: अज्ञ: (Vac.M.N.18.10) - Loss of knowledge
मूढसंज्ञता	mūḍha sañjñatā	मूढसंज्ञता नष्टसम्यक् ज्ञानता (Dal.S.Su.15.7) - Loss of consciousness
मूत्रम्	mūtram	Urine
मूत्रगन्धि	mūtragandhi	Smell of urine
मूत्रतुल्यगन्ध	mūtratulyagandha	Smell of urine
मूत्र प्रकाशम्	mūtra prakāśam	Smell of urine
मूत्रमार्गेण रक्तम्	mūtramārgeṇa raktam	Bleeding through urinary tract
मूत्रस्रोतोरोध	mūtrasrotorodha	मूत्रमार्ग: मेढ्र: (Vac.M.N.31.4) - Obstruction of urinary passage
मूर्च्छा	mūrcchā	मूर्च्छा संज्ञानाश: (Arun.As.Su.21.4) मूर्च्छति अन्धकारं इव दर्शयन् चेतो हरति (Gang.C.Su.26.43-4) मूर्च्छा तमसो दर्शनम् (Yog.C.Su.28.17) मूर्च्छा भ्रम: (Arun.Ah.Su.12.52) मूर्च्छा मोह: (Hem.Ah.Su.12.52) मूर्च्छा चेतनाच्युति: (Dal.S.Su.25.34) मूर्च्छा इन्द्रियमोह: (Vij.M.N.43.18) - Fainting
मूर्च्छाय	mūrcchāya	Fainting
मूर्धा	mūrdhā	Head
मृत्स्नम्	mṛtsnam	Dusty
मृत् इच्छा	mṛt icchā	Fond of mud

मृदितत्वं इव	mṛditatvam iva	मृदितं पार्श्वावमोटितम् (Chakra.C.N.1.21) - Pressing pain
मृदितै इव	mṛditai iva	Pressing type of pain
मृदु	mṛdu	मृदु अकठिनम् (Arun.Ah.12.17) - Soft
मृदुपाक	mṛdu pāka	Diminished digestive power
मृदुस्पशर्म	mṛdu sparśam	Soft touch
मृद्यमान इव	mṛdyamāna iva	Pressing type of pain
मेचकाभ	mecakābha	मेचकाभं स्निग्धकृष्णम् (Chakra.C.Ci.19.9), मेचकं मर्दनाञ्जनपिण्डवत् ईषत् कृष्णरूक्षम् (Vij.M.N.3.15), मेचकाभ: मयूरकण्ठ सदृशवर्ण (Arun.Ah.N.13.63), नीलकृष्ण कपिलवर्ण: (Tod.Ah.N.13.63), अञ्जनाभ: (Vac.M.N.52.20), स्निग्धकृष्णवर्ण: (Chakra.C.Su.17.108), मेचकं स्निग्धकृष्णं मसृणीकृतं कृष्णमणिसदृशम् (Yog.C.Ci.4.12), मेचकं चिक्कणकृष्णम् (Vij.M.N.9.6) - Colour of oily back or deep black colour
मेचकासन्निभम्	mecakāsannibham	Deep black colour
मेढ्र:	meḍhraḥ	Penis
मेढ्रात् रक्तम्	meḍhrāt raktam	Bleeding from penis
मेद:कल्पं रक्तम्	medaḥkalpam raktam	मेद:कल्पं मेद सदृशम् (Dal.S.U.45.10) - Blood with the colour of fat

मेदुर इच्छा	medura icchā	मेदुरं स्निग्धतम् (Dal.S.Su.15.9) - Desire to take fatty items
मेदोदकसन्निभम्	medodaka sannibham	Resembles the colour of washings of fat
मेदोदकोपम्	medodakopaṁam	Resembles the colour of washings of fat
मेद्य इच्छा	medya icchā	Desire to take fatty items
मैथुन असहत्व	maithuna asahatva	Intolerance to intercourse
मोक्ष हनू	mokṣa hanū	Dislocation of jaw
मोक्ष पुरीषम्	mokṣa puriṣam	Loose motion
मोह	moha	मोहो कार्याकार्य अनभिज्ञत्वम् (Arun.Ah.Su.1.1) मोहो वैचित्यं चित्तनाशो अज्ञानम् (Arun.Ah.Su.1.33) विचाराशक्ति: (Hem.Ah.Su.1.1) भ्रम: (Arun.Ah.Ci.1.14), अत्यन्तचित्तनाश: (Yog.C.Su.26.43-3) मोह: मनो इन्द्रियमोह: (Gang.C.N.8.6) मूर्च्छा (Dal.S.U.39.35) मोहो विपरीतज्ञानम् (Vij.M.N.2.49) मुह्यत: तमसी मज्जत इव अथवा निश्चेष्टवत् (Vac.M.N.12.23) - Loss of consciousness, Delusion, Distraction
मोह हृदय	moha hṛdayam	Bradycardia or weak heart beat
मोहन	mohana	Loss of consciousness, Delusion, Distraction
म्लानम्	mlānam	Wretchedness, pathetic

म्लानता	mlānatā	म्लानतां इयात् सूक्ष्मं यावत् (Arun.Ah.U.8.16), म्लानगात्रं हीनगात्रम् (Dal.S.Sa.10.51) Languor, Lethargic, faded, flabby
म्लानलिङ्गम्	mlānaiṅgam	Loss of erection of penis
म्लायिनीलं दर्शनम्	mlāyinīlam darśanam	म्लायिनीलं पीतनीलम् (Dal.S.U.7.28) - Yellowish blue circular patch appearance before eyes
म्लायी दृष्टिमण्डल	mlāyī dṛṣṭimaṇḍala	म्लायी पीतनीलवर्ण: (Vij.M.N.59.49) - Bluish yellow pupil

य

यकृत्पिण्डसप्रभा	yakṛtpiṇḍasaprabhā	Resembling the colour of liver
यकृत् इव	yakṛt iva	Resembling the colour of liver
यकृत् खण्डतुल्य	yakṛt khaṇḍatulya	यकृत्पिण्डनिभं कालखण्डसदृशं कृष्णलोहितम् (Vac.M.N.3.14) - Reddish black similar to Liver
यकृत् खण्डनिभ	yakṛt khaṇḍanibha	Reddish black similar to Liver
यकृत् खण्डोपम	yakṛt khaṇḍopama	Reddish black similar to Liver
यानाशक्ति	yānāśakti	यानाशक्ति: यन्तुं असामर्थ्यम् (Arun.Ah.Sa.4.49) - Inability to walk
युक्तायुक्तवाक्	yuktāyukta vāk	Incoherent speech
योनि	yoni	Vagina

र

रक्तवर्ण	raktavarṇa	Colour of blood, Red

रक्तवस्त्र इच्छा	raktavastra icchā	Fond of red coloured garment
रक्तसिराजालम्	raktasirā jālam	Network of reddish vessels
रक्ताभ	raktābha	रक्ताभं अन्तर्लोहितम् (Vij.M.N.51.4) - Reddish
रक्ताभं मूत्रम्	raktābham mūtram	रक्तं रक्ततुल्यं मूत्रम् (Yog.C.N.4.32) - Urine with the colour of blood
रजो आवृतं इव दर्शनम्	rajo āvṛtam iva darśanam	Sees objects covered by dust
रतम्	ratam	Desire
रति:	ratiḥ	रति: हर्ष: (Dal.S.U.47.11), रति: अतिप्रसक्ति: (Yog.C.Ci.6.13) - Delightfulness, Desire
रथ्याचैलपरिधान	rathyā cail paridhāna	रथ्याचैलपरीधानं मार्गपतितवस्त्रखण्डवसन (Chandra.Ah.U.4.33) - Wearing rags from road sides
रथ्यैकद्रुमसेवी	rathyaikadrumasevī	Habit of sitting under tree on roadways
रमणीयता	ramaṇyiatā	रमणीयता शोभनत्वम् (Chandra.Ah.U.3.26) - delighted
रस अग्राहिता	rasa agrāhitā	loss of gustatory sensation
रस अज्ञानम्	rasa ajñānam	रसाज्ञानं जिह्वां रसं नाचत्यति इति (Arun.Ah.Su.7.21)- Loss of gustatory sensation
रस अपरिज्ञानम्	rasa aparijñānam	Loss of gustatory sensation
रस नाश	rasa nāśa	Loss of gustatory sensation
रह इच्छा	rasa icchā	रहो विजनम् (Chakra.C.N.7.7-3) - Fond of staying in solitude

रहस्कामता	rahaskāmatā	रहस्कामता गोप्यवस्थान अभिलाष: (Gang.C.N.7.7-3) - Fond of staying in solitude
रहस्य भाषणम्	rahasya bhāṣaṇam	रहस्यं गोपनीयं भाषितुं शीलम् (Gang.C.Ci.9.20) - Reveals
राग	rāga	राग: रक्तवर्णत्वम् (Yog.C.Ci.5.13) - Redness
राजिमत्	rājimat	Appearance of lines of veins
राजिमत् पुरीषम्	rājimat purīṣam	राजिमत् नीलपीतादि रेखायुक्तम् (Dal.S.U.40.20) - Stool with coloured lines
राजी	rājī	राजी व्यक्तसिरा (Chakra.C.Ci.13.19) राजी रेखा (Yog.C.Ci.13.19) - Appearance of lines of veins
राजी अवनद्धम्	rājī avanaddham	Appearance of lines
राजीसन्ततम्	rājī santatam	Appearance of lines
रिक्तता सिरा	riktatā sirā	Emptiness
रिरंसा	riraṃsā	रिरंसु रन्तुं इच्छु: (Dal.S.U.41.29) - Excessive desire to mate with female
रुक्	ruk	रुक् पीडा (Arun.Ah.Su.4.2), रुक् शूलम् (Hem.Ah.Su.12.49), रुक् व्यथा (Dal.S.Su. 19.36) रुक् वेदना (Chandra.Ah.8.10) - Pain
रुक् अनुगतं पुरीषप्रवर्तनम्	ruk anugatam puriṣapravartanam	Painful defecation
रुग्णत्व	rugṇatva	Pain, diseased
रुचि:	ruciḥ	रुचि: अभिलाष: (Arun.Ah.Ci.1.3) - Taste, Desire

रुजा	rujā	रुजा वेदना (Dal.S.N.5.13), रुजा पीडा (Vac.M.N.5.40) - Pain
रुधिरगन्धम्	rudhiragandham	Smell of blood
रुधिरष्ठीव	rudhiraṣṭhīva	Spitting of blood or haemoptysis
रुधिरान्वयम्	rudhirānvayam	Mixed with blood
रूक्ष	rūkṣa	Dryness
रूपदर्शन असहत्व	rūpadarśana asahatva	Intolerance to see the objects
रोग	roga	Discomfort, disease pain
रोचनाचूर्णवर्ण मूत्रम्	rocanācūrṇavarṇa mūtram	रोचना गोरोचना (Dal.S.U.58.24) रोचनाभं पिङ्गं पित्तेन (Tod.Ah.N.9.39) - Urine with the colour of bezoar
रोचनाचूर्णसन्निभं मूत्रम्	rocanācūrṇa sannibham mūtram	Urine with the colour of bezoar
रोदन	rodana	Crying
रोध:	rodhaḥ	Obstruction, Suppression, Stiffness
रोधनम्	rodhanam	रोधनं स्तम्भ: (Arun.Ah.Su.7.23) - Stiffness of precordial region
रोम असम्भवम्	roma asambhavam	Absence of hair
रोमकूपेभ्य रक्तम्	romakūpebhya raktam	Bleeding through hair follicles
रोमच्युति	romacyuti	रोमच्युति: रोमशात: (Arun.Ah.Su.7.19) - Falling of hair
रोमराजी	romarāji	Appearance of hairy lines
रोमविध्वंसनम्	romavidhvaṃsanam	रोमविध्वंसनं रोमशतनम् (Arum.Ah.N.14.38) - Falling of hair

रोमसंलुलनम्	roma saṃlulanam	संलुलनं चलनम् (Indu.As.Sa.2.4) - Wavering of the pubic hairs
रोमसंवेजनम्	romasaṃvejanam	रोमसंवेजनं रोमाञ्च: (Dal.S.Su.42.10-2) - Horripilation
रोमसदनम्	romasadanam	Falling of hair
रोमहर्ष:	romaharṣaḥ	रोमहर्ष: थूत्करणम् (Dal.S.U.49.11) रोमहर्ष हृषु अतिक अतिकारि उद्वेजक इत्यर्थ: (Arun.Ah.Su.7.23) - Horripilation
रोमाञ्च	romāñca	Horripilation
रोमोद्गम	romodgama	Horripilation
रोषणम्	roṣaṇam	रोषणं क्रोधनम् (Arun.Ah.U.4.28) - Anger
रौक्ष्य	raukṣya	Dryness
रौद्र चेष्टा	raudra ceṣṭā	रौद्रचेष्टं भैरवक्रियाकारिणम् (Chandra.Ah.U.4.24) - Terrifying activities

ल

लघु	laghu	Lightness
लङ्घन इच्छा	laṅghana icchā	Desire to fasting
लम्बन	lambana	Pendulous or drooping
लयन	layana	Loss of consciousness, Delusion, Distraction
ललाट:	lalāṭaḥ	Forehead
लवण इच्छा	lavaṇa icchā	Fond of salt
लवणम्	lavaṇam	Salt, Saline
लसीकवत् मूत्रम्	lasīkavat mūtram	Urine resembles serous fluid

लाक्षारसोपमं आर्तव	lākṣārasopamam ārtava	Menstrual blood in the colour of the juice of Lac
लाघव	lāghava	Lightness
लालन जिह्वा	lālana jihvā	Shaking of tongue
लाला छर्दि	lālā chardi	Vomiting of saliva
लालातन्तुयुतं मूत्रम्	lālātantuyutam mūtram	तन्तु गाढं तन्तुवत् दीर्घं इत्यर्थः, गलं इव अलालः सामन्तात् लाला रूपं इत्यर्थः (Chakra. C.N.4.22) - Saliva like urine
लालास्राव	lālāsrāva	लाला श्लेष्मतन्तुस्राव: (Hem.Ah.Su.7.21) - Salivation
लिङ्गनाशः	liṅganāśaḥ	लिंगनाशः दृष्टिनाशः (Arun.Ah.U.12.8) - Blurred vision
लिङ्ग	liṅga	1. Penis 2. symptom
लिङ्गशैथिल्य	liṅgaśaithilya	लिङ्गशैथिल्यं लिङ्ग अनुत्थानात् (Chakra.C.Ci.30.156) - Loss of erection of penis
लिप्सा	lipsā	लिप्सु आस्वादयितुं इच्छा: (Dal.S.U.60.14) - Desire
लील इच्छा	līla icchā	Fond of playing
लुच्येत इव पार्श्व	lucyeta iva pārśva	लुच्येत इव स्थानात प्रच्यव्यत इव (Arun.Ah.N.3.34) - Feeling of drooping of the flanks
लुप्तचित्त	luptacitta	Confusion or absence of mind
लुलित पक्ष्म	lulita pakṣma	Wavering of eyelashes
लेखनं गुद	lekhanam guda	Scrapping like feeling in anus

लेपः	lepaḥ	Coating
लेप मुखस्य	lepa mukhasya	मुखस्य लिप्तत्वं कफेन (Yog.C.Ci.3.89), आस्यस्य मुखस्यालेपः श्लेष्मलिप्तः (Tod.Ah.N.3.26), लेपः श्लेष्मलिप्तास्यता (Vij.M.N.51.10) - Coating in the mouth
लेहनं ओष्ठ	lehanam oṣṭha	Habit of licking lips
लोचनः	locanaḥ	Eye
लोठन	loṭhana	Nodding the head
लोलः	lolaḥ	लोलः तत् प्रियः (Arun.Ah.Sa.3.86) - Desire or Fond of
लोलम्	lolam	लोलं चपलम् (Chandra.Ah.U.4.32) - Unsteady activities
लोलता	lolatā	लोलता सर्वरसभक्षणेच्छा (Vij.M.N.33.20), लोलता सर्वस्मिन् अन्नपाने च सतृष्णा (Vij.M.N.20.25), अति लोलुः अशनलोलुपम् (Dal.S.U.60.15) - Greediness
लोलनम्	lolanam	लोलनं चलनम् (Arun.Ah.N.2.31), लोलनं इतस्तः नयनम् (Chakra.C.Ci.3.106), लोलनं सव्यापसव्यगमनम् (Hem.Ah.N.2.31) लोलनं शिरसो विधूयनम् (Dal.S.U.39.36) Nodding the head

लोहगन्ध	lohagandha	Smell of metal
लोहित दर्शनम्	lohita darśanam	Looks objects in blood colour
लोहितगन्धी	lohita gandhī	Smell of blood
लोहितवर्ण	lohita varṇa	Smell of metal
लौल्यम्	laulyam	लौल्यं सर्वरसेषु लोलुपत्वम् (Dal.S.U.40.174), लौल्यं गृध्रि: (Arun.Ah.N.12.12) - Greediness

व

वक्त्रम्	vaktram	Mouth
वक्र	vakra	Curved or Tortuous
वक्र दर्शनम्	vakra darśanam	Looks objects in curved shape
वक्र गति	vakra gati	वक्रगति: कुटिलगमनम् (Chandra.Ah.U.4.19) - Unsteady gait
वक्ष:	vakṣaḥ	Chest
वदनम्	vadanam	Mouth
वध	vadha	Defective, loss of function
वपु:	vapuḥ	Body
वमथु	vamathu	Vomiting
वमि:	vamiḥ	Vomiting
वरदायी	varadāyī	Acting as giving boons
वराहमेदसदृशम्	varāha medasadṛśam	Resembles the fat of the pig
वराहस्नेहसदृशं	varāha sneha sadṛśam	वराहस्नेह: सूकरस्य मेदो मज्जा वा तै: सदृशम् (Vij.M.N.3.8) - resembles the fat of the pig
वर्च:	varcaḥ	Stool

वर्णक्षय	varṇakṣaya	Diminished colour or complexion
वर्णनाश	varṇanāśa	Diminished colour or complexion
वर्णप्रणाश	varṇapraṇāśa	Diminished colour or complexion
वर्णभ्रंश	varṇabhraṃśa	Diminished colour or complexion
वर्णविकृति	varṇavikṛti	Diminished colour or complexion
वर्णविनाश	varṇavināśa	Diminished colour or complexion
वर्णसङ्कोच	varṇasaṅkoca	Diminished colour or complexion
वर्णहानि	varṇahāni	Diminished colour or complexion
वर्णापघात	varṇāpaghāta	Diminished colour or complexion
वर्णोपताप	varṇopatāpa	Diminished colour or complexion
वर्त्मसङ्कोच	vartmasaṅkoca	Eyelids remain closed
वलयम्	valayam	Ring like appearance
वर्ति	varti	वर्तिका वर्ति इव आकृति: (Yog.C.Ci.12.89) - Wick like project
वर्त्म	vartma	Eyelid
वलि	vali	Wrinkles
वलिनाश	valināśa	Absence of wrinkles
वसागन्ध	vasāgandha	Smell of fat
वसातुल्यम्	vasātulyam	Resemblance of fat
वसामिश्रम्	vasāmiśram	Mixed with fat

वसोपमम्	vasopamam	Resemblance of fat
वस्ति	vasti	Bladder
वस्तिनिभ उदर:	vastinibha udaraḥ	Abdomen resembles like a bladder filled with water
वह्नि:	vahniḥ	Digestive power
वह्नि: सुदुर्बल:	vahniḥ sudurbalaḥ	सुदुर्बल: मन्द: (Dal.S.U.59.13) - Lack of digestive power
वाक् ग्रह:	vāk grahaḥ	वाक् ग्रह: वाक् स्तम्भ: (Arun.Ah.Su.17.20) - Restricted speech
वाक् निग्रह:	vāk nigrahaḥ	वाक् निग्रह: वाक् सङ्ग: (Yog.C.Su.26.43.6) वाक्यनिग्रह: वाक् ग्रह: (Yog.C.Su. 17.76) वाक् निग्रह: वाक् रोध: - (Gang. C.Su. 17.76) - Restricted speech
वाक् भङ्ग:	vāk bhaṅgaḥ	वाक् भङ्गो अनिर्गम: (Dal.S.N.1.70) - Restricted speech
वाक् सङ्ग:	vāk saṅgaḥ	वाक् सङ्गो जातोत्तरकालं वाक् प्रवृत्यभाव: अस्फुटवचनत्वं वा (Gang.C.Su.20.11) वाक् सङ्ग: वाच: अस्खलनम् (Hem.Ah.Su.8.9) - Restricted speech
वाक् स्तम्भ:	vāk stambhaḥ	वाचं स्तम्भयति मूकत्वं कुर्वाण: (Arun.Ah.N.4.26) - Restricted speech
वात असहत्व	vāta asahatva	Irritation towards wind
वात द्वेष	vāta dveṣa	Aversion to wind

वातपूर्णता	vātapūrṇatā	Filled with gas
वातपूर्णदृतिस्पर्श	vātapūrṇadṛtisparśa	Looks as balloon filled with air
वातप्रस्रवण	vātaprasravaṇa	Excessive passing of flatus
वादित्रसम्प्रयोग अस्थाने	vāditrasamprayoga asthāne	वादित्रसम्प्रयोग वाद्यवादनम् (Yog.C.N.7.7- 1) - Playing musical instrument at inappropriate occastion
वायुकोप	vāyukopa	Excessive passing of flatus
वायुसञ्चार	vāyusañcāra	Excessive passing of flatus
वारिपूर्ण नेत्र	vāripūrṇa netra	Lacrimation
वारिबिन्दुकल्प अक्षि	vāribindukalpa akṣi	वारिबिन्दु इव उच्छूनत्वात् (Vij.M.N.59.69) - Water drop like projection in eye
विकम्पन	vikampana	tremor
विकर्तन	vikartana	विकर्तिका गुदकर्तनवत् पीडा (Chakra.C.Ci.26.7) - Cutting pain
विकर्तिका	vikartikā	विकर्तिका गुदकर्तनवत् पीडा (Chakra.C.Ci.26.7) - Cutting pain
विकर्षिण:	vikarṣiṇaḥ	विकर्षिण: आकर्षणवत् पीडाकारिण: (Vij.M.N.5.21) - Sucking pain
विकासरोध मणे:	vikāsarodha maṇeḥ	Phymosis
विकिरण मूत्रम्	vikiraṇa mūtram	विकिरणं इतश्च गमनम् (Dal.S.N.3.7) - Frequent micturition
विकूजनम्	vikūjana	विकूजति अव्यक्तशब्दं करोति (Dal.S.U.56.7) - Voice resembles the sound of pigeon or indistinct sound

विकूणनम्	vikūṇanam	विकूणनं सङ्कोचनम् (Arun.Ah.U.15.17) - Contraction of the eye
विकृत अक्षि	vikṛta akṣi	Abnormal, Deformed eye
विकृत इव दर्शनम्	vikṛta iva darśanam	Sees objects in deformed size
विकोचनम्	vikocanam	Contraction
विकोथ:	vikothaḥ	Putrefaction
विक्रान्त मुखम्	vikrānta mukham	Awkward face
विक्रिया सन्धि	vikriyā sandhi	विक्रियं मध्यनिम्नत्वम् (Dal.S.Ni.15.7) - Depressed joint
विक्रोशन	vikrośana	Crying
विक्लेद	vikleda	Wet
विक्षेप:	vikṣepaḥ	विक्षिपन् इतस्तत: क्षिपन (Dal.S.U.61.9), विक्षेप: अङ्गानां इतश्च इतश्च प्रेरणम् (Vac.M.N.52.18), गात्रविक्षेपो हस्तादि चलनम् (Chandra.Ah.N.2.75), विक्षेप: अवधुननं तामसगुणोद्भाव: (Arun.Ah.N 13.60), विक्षेप: वैयग्र्यं व्यग्रता (Hem.Ah.N.13.60), विक्षेप: प्रेरणाम् (Chandra.Ah.U.3.28) विक्षेप: चलनम् (Yog.C.N.7.7-1) - Irregular movement or sudden spasm
विक्षेपण	vikṣepaṇa	Abnormal movement
विग्रथितम्	vigrathitam	विग्रथित: ग्रन्थि: (Yog.C.Ci.11.11) - Nodular
विघातम्	vighātam	Loss of motor function
विचित्ररूप दर्शनम्	vicitrarūpa darśanam	विचित्र: नानावर्ण: (Vac.M.N.59.49) - Seeing objects in multi colour

विचेत	viceta	विचेत: उद्विग्नचित: (Vij.M.N.12.26) - Loss of consciousness
विचेतनम्	vicetanam	Loss of tactile sensation
विचेष्टन	viceṣṭana	विचेष्टनं विकृत काय परिस्पन्दनम् (Dal.S.Su.25.34), विचेष्टनं विरुद्धचेष्टनं करचरणदि क्षेपादिकम् (Vij.M.N.43.18), विचेष्टेते विकृतं चेष्टां करोति (Arun.Ah.U.6.16) - Presence of abnormal actions of body
विच्छिन्नं कफम्	vicchinnam kapham	Splitted sputum
विच्छिन्नं छर्दि	vicchinnam chardi	सन्ततवेगं अल्पद्रवं वा (Vij.M.N.15.6) - Intermittent vomiting
विच्छिन्नधारं मूत्रम्	vicchinnadhāram mūtram	Fluentless micturition, intersupted micurition
विच्छिन्नं आर्तव	vicchinnam ārtava	Menstruation in fluentless nature
विच्छिन्नं श्वास	vicchinnam śvāsa	श्वसिति विच्छिन्नं इति निश्वास्य पुन: क्षणान्तेन श्वसिति (Chakra. C.Ci.17.52), विच्छिन्नं न निरन्तरम् (Arun.Ah.N.4.11) - Shattered breathing
विजिह्मा	vijihmā	Twisted or Curved
विजिह्माक्षि	vijihmākṣi	विजिह्म वक्रम् (Dal.S.U.61.9) - distorted eye
विजिह्म भ्रू	vijihma bhrū	Tortuous eyebrow
विजृम्भणम्	vijṛmbhaṇam	Yawning
विजृम्भिका	vijṛmbhikā	a disease of umbilicus

विज्जलं पुरीषम्	vijjalam purīṣam	विज्जलं पिच्छिलम् (Gang.C.Ci.19.5) - Slimy or lubricious stool
विट् छर्दि	viṭ chardi	Vomiting with stool
विट् जलं पुरीषम्	viṭ jalam purīṣam	Watery stool
विट्गन्ध	viṭgandha	Smell of stool
विट्गन्धं मूत्रम्	viṭgandham mūtram	Urine with the smell of stool
विट् मार्गः	viṭ mārgaḥ	Rectum
विट्वर्जितं पुरीषम्	viṭvarjitam purīṣam	Watery stool
विट्संसृष्टं मूत्रम्	viṭsaṃsṛṣṭam mūtram	Urine mixed with stool
विट्सगन्ध	viṭsagandha	Smell of stool
वित्रस्तं अक्षि	vitrastam akṣi	Frightened eye
विदग्धं रक्तम्	vidagdham raktam	Decomposed menstrual blood
विदग्धे अन्ने छर्दि	vidagdhe anne chardi	Vomiting while digesting
विदग्धोपमं आर्तव	vidagdhopamana ārtam	Decomposed menstrual blood
विदारण	vidāha	पाणिपादांसमूलेषु विविध Cracks
विदाह	vidīrṇa	सन्तापः विदाहः (Arun.Ah.Sa.1.58) - Internal burning sensation
विदीर्ण दृष्टिमण्डल	dṛṣṭimaṇḍala	Splitted pupil
विद्युत् दर्शनम्	vidyuṭ darśanam	Sees lightening before eyes.
विद्रधि	vidradhi	Abscess
विद्रुमसन्निभम्	vidrumasannibha	Colour of coral red
विद्वेष	vidveṣa	Aversion
विधारण अशक्ति मूत्रम्	vidhāraṇa aśakti mūtram	Inability to bear urge of micturition
विधारण अशक्ति अधोवायु	vidhāraṇa aśakti adhovāyu	Inability to bear urge of defecation

विधावन	vidhāvana	Fleeing
विधूपन नासिका	vidhūpana nāsikā	विधूयते धूम्यत इव (Dal.S.U.22.6) - Smoky sensation
विध्वंसनं रोम	vidhvaṃsanam roma	Falling of hair
विनग्नभाव	vinagna bhāva	Nudity or exhibitionism
विनद्य पुरीषप्रवर्तनम्	vinadya purīṣapravartanam	Defecation with excessive bending
विनम्य पुरीषप्रवर्तनम्	vinamya purīṣa pravartanam	Defecation with excessive bending
विनम्य मूत्रम्	vinamya mūtram	Micturition with excessive bending
विनष्ट वाक्	vinaṣṭa vāk	Dumbness
विनामः	vināmaḥ	विनामः आनाहपीडया बन्धनवत् पीडया नत गात्रत्वम् (Vij.M.N.27.4) - Bending of the body
विनिग्रहः	vinigrahaḥ	Retention
विनिद्रा	vinidrā	Sleeplessness
विनिष्टवाक्	viniṣṭavāk	Dumbness
विनिष्ठनन्	viniṣṭhanan	विनिष्ठनन् निस्तानिकं प्रवाहिकं कुर्वन् (Chandra.Ah.N.8.7) - Defecation with burning and gripping pain
विनिष्ठीवन	viniṣṭhīvana	Spitting
विपर्ययबुद्धिः	viparyaya buddhiḥ	Perverted intelligence
विपश्यन्	vipaśyan	विपश्यन् इतस्ततः इति इतस्ततो विकृतं पश्यन् (Vij.M.N.12.22) - Looking in all direction

विभ्रान्तदर्शनम्	vibhrāntadarśanam	विभ्रान्तं विशेषेण मोहयुक्तम् (Dal.S.Su.35.11) - Perplexed sight
विभ्रान्ताक्ष:	vibhrāntākṣaḥ	विभ्रान्ताक्ष: परिक्षिप्तनेत्र: (Vac.M.N.12.22), चञ्चलनेत्र: (Vij.M.N.12.19) उच्चलिताक्ष: (Dal.S.Su.33.17) - Frantic eye
विमुक्त	vimukta	Loose
विमोह	vimoha	Impairment of orientaiton
विमोह पक्ष्म	vimoha pakṣma	Falling of eyelashes
विरसम्	virasam	Distaste
विरसास्यता	virasāsyatā	विरसं आस्यं भवति निश्चितरसाज्ञानम् (Arun.Ah.N.5.29), विरसास्यता मुखस्य वैरस्यम् (Vac.M.N.18.19) - Distaste in mouth
विरूप अक्षि	virūpa akṣi	Deformed or abnormal eye
विरेकवैषम्यम्	virekavaiṣamyam	विरेकवैषम्यं विरेकस्य पुरीषादीनां मोक्षस्य वैषम्यम् (Yog.C.Su.17.54) - Retention of urine or stool
विरोचनम्	virocanam	Excessive defecation
विरोदन	virodana	Crying
विरोध	virodha	Suppression, Obstruction
विलाप	vilāpa	Utters moaning sounds
विलेखनं आत्मानम्	vilekhanam ātmānam	Scratches on his own body
विलेखनं स्वधात्र्यङ्ग अकस्मात् परित:	vilekhanam svadhātingyaa akasmāt paritaḥ	अकस्मात् निमित्तं विना परित: सर्वत: (Chandra.Ah.U.3.5) - Scratches his own body as well as that of the nurse

विलेपनं इच्छा	vilepanam icchā	Fond of applying unguent
विलोचन:	vilocanaḥ	Eye
विलोम अधोवायु	viloma adhovāyu	Retention of flatus
विवर्णत्वम्	vivarṇatvam	विवर्णत्वं म्लानगात्रत्वम् (Vij.M.N.2.4) - Discolouration
विवर्त ओष्ठ	vivarta oṣṭha	Twisted lip
विविक्त इच्छा	vivikta icchā	विवक्तं विजनम् (Chakra.C.Ci.9.14) - Fond of staying in solitude
विवृत अक्षि	vivṛta akṣi	विवृताक्ष: उच्चलिताक्ष: (Dal.S.U.61.9) विवृता स्तब्धा (Vij.M.N.12.9) - Widely opened eye
विवृतं कृच्छ्रेण मुखम्	vivṛtam kṛcchreṇa mukham	Mouth opens with difficulty
विवृतता मुखम्	vivṛtatā mukham	विवृतं स्तब्धम् (Vij.M.N.12.19), प्रसरितं वदनम् (Vac.M.N.22.50) - Opened mouth
विवृत्ति मुखम्	vivṛtti mukham	Whirling of mouth
विव्रीयते मुहु नासिका	vivrīyatemuhu nāsikā	विगतावरणा भवेत् (Vij.M.N.58.22) - Frequent widening of nose
विशदम्	viśadam	Lucid, Clear, Diluted form
विशीर्ण	viśīrṇa	Decaying
विशीर्ण कूर्चक:	viśirṇam kūrcakaḥ	कूर्चक: दन्तकाष्ठस्य अग्रिमो भाग:, विशीर्यति त्राव्यति (Dal.S.K.1.48) - Falling down of teeth enamel
विशीर्ण इव दर्शनम्	viśīrṇa iva darśanam	Sees things as broad
विशीर्णाधारं मूत्रम्	viśīrṇādhāram mūtram	Fluentless micturition

विशीर्णमांसम्	viśīrṇa māṃsam	विशीर्णमांसं शटितमांसम् (Vac.M.N.47.4) प्रशात: शतनम् (Dal.S.N.10.6) - Putrifaction of flesh
विशीर्ण वाक्	viśīrṇa vāk	विशीर्ण विक्खलित (Hem.Ah.N.4.15) विशीर्ण वाक् वक्त्वं अक्षम: मन्द वचनं वा (Vij.M.N.12.19) - Withering speech
विशीर्ण रोम	viśīrṇa roma	Falling of hair
विशीर्णबन्धन दन्त	viśīrṇabandhana danta	Looseness of teeth
विशुद्धं छर्दि	viśuddham chardi	विशुद्धं अति शुभ्रम् (Vij.M.N.15.8) - Whitish vomit
विशुष्कभाव अक्षि	viśuṣkabhāva akṣi	विशुष्कभावो दूषिकारहितं न तु आस्रावरहितम् (Vij.M.N.59.5) - Absence of mucus in eye
विशोषम्	viśoṣam	Dryness
विशोषणम्	viśoṣaṇam	Dryness
विश्लिष्टं उर:	viśliṣṭam uraḥ	विश्लिष्ट: अवसन्न वक्ष: (Dal.S.U.52.11) - Depression of chest
विश्लेष जानु	viśleṣa jānu	विश्लेषणं विच्छेदनं इव (Yog.C.N.1.21) - Splitting pain in knee
विश्लेषम्	viśleṣam	Dislocation, Flabbiness
विषम दृष्टिमण्डल	viṣama dṛṣṭimaṇḍala	Irregular pupil
विषमविनता अङ्गुल	viṣamavinatā aṅguli	Irregular bending of fingers

विषाद	viṣāda	विषाद: असिद्धिभयात् विविधेषु कर्मसु सादो अप्रवृत्ति: (Dal.S.Su.1.25.3) Wretchedness, pathetic.
विष्टम्भ	viṣṭambha	विष्टम्भ: कुक्षे: आध्मानम् (Arun.Ah.Su.8.31) विष्टम्भ: अप्रचलन रूपतया अवस्थानम् (Charkra.C.Ci.15.45), विष्टम्भ: गुडगुडाशब्द: (Dal.S.U.54.40), विष्टम्भो विशेषेण स्तम्भ गात्रम् (Hem.Ah.Su.8.31), विष्टम्भिन: अधोवातारोधक: (Hem.Ah.Su.5.41), विष्टम्भो मलस्य (Vac.M.N.5.13) - Fullness of abdomen due to constipation
विष्टम्भ अधोवायु	viṣṭambha adhovāyu	Retention of flatus
विष्टम्भ पुरीषप्रवर्तनम्	viṣṭambha purīṣa pravartanam	Retention of stool
विष्ठब्धं अक्षि	viṣṭhabdham akṣi	Stiffness of eye
विसंज्ञा	visañjñā	विसंज्ञ: संज्ञारहित: (Dal.S.Su.33.15) विगतसंज्ञा यस्य असौ विसंज्ञ: (Arun.Ah.2.78), विसंज्ञ: विगतसम्यक् ज्ञान: (Dal.S.K.3.27), विसंज्ञो विपरीतज्ञान: (Vij.M.N.20.15), Loss of consciousness
विसंज्ञता	visañjñatā	Loss of consciousness
विसंज्ञकल्प:	visañjña kalpaḥ	विसंज्ञकल्पो विचेतनप्रायम् (Dal.S.U.44.39) - Loss of consciousness

विसंहत हनू	visaṃhata hanū	विसंहता विघट्टित: (Dal.S.N.16.35) - Dislocation of jaw
विस्पष्टं इव आभाति अक्षि	vispaṣṭam iva ābhāti akṣi	विस्पष्टं इव विशेषेण प्रसन्नं इव (Dal.S.U.7.44), विस्पष्टं इव इति पूर्वावस्थातो विशेषेण प्रसन्नं इव गोलकावच्छिन्नं चक्षु: अवभासते (Vij.M.N.59.64)) Bright looking eye
विस्फोट	visphoṭa	Blister
विस्रम्	visram	विस्रं आमगन्धि (Dal.S.Su.14.21) - Smell of live fish
विस्रगन्ध	virsagandha	Smell of live fish
विहङ्गगन्ध	vihaṅga gandha	Smell of birds
विहतरसत्वम्	vihatarasatvam	Distaste
विहारपर	vihārapara	Unsteady activities
विह्वल	vihvala	Agitated
विह्वल दर्शनम्	vihvala darśanam	विह्वलति पुन: पुन: असम्यक् रूपं गृह्णाति (Vij.M.N.59.30) - Perturbed vision
वीक्षण असहत्व	vīkṣaṇa asahatva	Intolerance to see the objects
वीतमांसं नख	vītamāṃsam nakha	Nail with less flesh
वीतशोणितं नख	vītaśoṇitam nakha	Nail with less blood
वीतीभाव	vītībhāva	वीतीभाव: अतिक्षीणत्वम् (Chakra.C1.3.4) - Emaciation, Wasting
वृत्त	vṛtta	Rounded
वृद्धि	vṛddhi	Growth, Increment
वृश्चनम्	vṛścanam	वृश्चति छिनत्ति इव (Vij.M.N.38.12) - Cutting pain

वृषण:	vṛṣaṇaḥ	Scrotum
वेग अप्रादुर्भाव	vega aprādurbhāva	Deprived of reflex
वेगवत्	vegavat	Sudden
वेगस्रावी	vegasrāvī	वेगवत् वेगेन निर्गत्य रुद्धं पुन: वेगेन प्रवर्तते (Arun.Ah.Sa.5.75) - Sudden bleeding
वेदनं श्वास	vedanam śvāsa	Breathing with pain
वेदना	vedanā	वेदना शूलम् (Arun.Ah.Su.28.5), वेदना रुजा (Arun.Ah.Su.30.48) - Pain
वेपथु	vepathu	वेपथु: कम्प: (Arun.Ah.N.16.13) - Tremor
वेपन	vepana	वेपनं एकदेशे व्यक्तकम्पनम् (Chakra.C.Ci.24.102) - Tremor
वेशवाराभम्	veśavārābham	Stool resembles the vesavaara condiment
वेशवाराम्बु रूपम्	veśavārāmbu rūpam	वेशवारं विशिष्ट संस्कार संस्कृतं मांसं स्वांसकपा पर्यायं तेन मिश्रं अम्बु वेशवाराम्बु (Dal.S.U.40.19) - Stool resembles the vesavaara condiment
वेष्टन	veṣṭana	वेष्टनं उद्वेष्टनं इव (Chakra.C.Su.17.30), ग्रथनं इव अस्य (Arun.Ah.Su.12.50), वेष्टनं वलनम् (Hem.Ah.Su.12.50), वेष्टनं पिण्डिकोद्वेष्टनम् (Hem.Ah.K.5.30) - Cramps in body
वेष्टनै इव पार्श्व	veṣṭanai iva pārśva	Cramps like pain in flanks

वैकल्य	vaikalya	वैकल्यद: कायवाकमनसां स्वकर्महानिकारि (Chandra.Ah.N.2.34) - Loss of motor function or deformity
वैकृत्य इन्द्रिय	vaikṛtya indriya	वैकृत्यं इति स्वभावान्यथात्वम् (Chakra.C.Ci.3.36) - Perverted sensory organs
वैगन्ध्य	vaigandhya	वैगन्धता दुर्गन्धता (Chakra.Ah.U.26.33)- Bad smell
वैगुण्यं अधोवायु	vaiguṇyam adhovāyu	Retention of flatus
वैचित्त	vaicitta	Confusion or absence of mind
वैचित्यम्	vaicityam	वैचित्यं अन्यविषये चिन्ताकुलत्वं मनस: (Gang.C.Ci.3.36), वैचित्यं नष्टमनस्कम् (Dal.S.U.48.15) - Confusion or absence of mind
वैडूर्यवर्ण दृष्टिमण्डल	vaiḍūrya varṇa dṛṣṭimaṇḍala	Pupil with the colour of cat's eye gem
वैरस्यम्	vairasyam	विगतरसं मुखं यस्य स विवर्णमुखम् (Chakra.C.Ci.19.9), उचितात् आस्यरसात् अन्यथात्व (Chakra.C.Su.28.9) - Distaste
वैवर्ण्यम्	vaivarṇyam	वैवर्ण्यं प्राकृतिकवर्णात् अन्यवर्ण: (Dal.S.Su.12.16) - Discolouration
वैश्रुत्यम्	vaiśrutyam	वैश्रुत्यं विरुद्धश्रवणम् (Vij.M.N.57.15) - Defective hearing
वैस्वयम्	vaisvaryam	वैस्वर्यं विस्तरत्वं स्वरभेद: (Yog.C.Ci.8.45) - Hoarseness of voice.

व्यक्ताकुल अकस्मात् दर्शनम्	vyaktākula akasmāt darśanam	अकस्मात् निमित्तं अन्तरेण व्यक्तं स्पष्टं कदाचित् आकुलं ईक्षणं दर्शनम् (Arun.Ah.U.12.22) - Looks as turbid and clear, frequently and alternatively
व्यथन	vyathana	Pain
व्यथा	vyathā	व्यथा पीडा (Arun.Ah.U.13.54) - Pain
व्यथित इन्द्रिय	vyathita indriya	व्यथितेन्द्रिय: अशक्तेन्द्रिय: (Indu.As.Su.19.23) - Weakness of sense organs
व्यथित चेत	vyathita ceta	Disturbed mind
व्यध	vyadha	Needling type of pain
व्याकुलत्व कर्णम्	vyākulatva karṇam	Irritation in the ear
व्यापादनम्	vyāpādanam	व्यापादनं हिंसनम् (Dal.S.Su.12.16) - Decaying, Defective or Putrifaction
व्यावृत्ति: अक्षि	vyāvṛttiḥ akṣi	अक्ष्णो: व्यावृत्ति: चक्षुषों उद्धत्ति: (Dal.S.Ci.34.12) - Protrusion of the eye
व्याविद्धं इव दर्शनम्	vyāviddham iva darśanam	व्याविद्धानि वक्रम् (S.U.7.18) - Sees objetcts in distorted form
व्यास	vyāsa	व्यासो विक्षेपणं अप्रत्यादे: यथा आक्षेपकादि (Arun.Ah.Su.12.49), व्यास: असोचत्तत्वम् (Hem.Ah.Su.12.49), व्यास: विस्तारणम् (Chakra.C.Su.20.12) - Throwing of extremities outwards

व्युदासः	vyudāsaḥ	व्युदासः स्वस्थानात् च्युतिः (Yog.C.Su.20.11) - Spasmodic movement or tics
व्यायाम असहत्वम्	vyāyāma asahatva	व्यायामं शरीरायासजं कर्म (Yog.C.Su.21.13) - Intolerance to exercise
व्रण	vraṇa	Ulcer
व्रणद्वारावसादी रक्तम्·	vraṇadvārāvasādī raktam	Blood clotting in ulcer
व्रणमुखात् पुरीषप्रवर्तनम्	vraṇa mukhāt purīṣapravartanam	Passing stool through ulcer
व्रणैः अधोवायु	vraṇaiḥadhovāyu	Passing flatus through ulcer
व्रणैः मूत्रम्	vranaiḥ mūtram	Passing urine through ulcer

श

शकुनिगन्ध	śakunigandha	शकुनिगन्धत्वं पक्षिसमानगन्धता (Chandra.Ah.U.3.19) - Smell of birds
शकृत् छर्दि	śakṛt chardi	Vomiting of stool
शकृत् सृजत् मूत्रम्	śakṛt sṛjat mūtram	शकृतं पुरीषं सृजत् विसर्गं कुर्वन् (Arun.Ah.N.9.26) - Defecation while passing urine
शक्रचापगुण दर्शनम्	śakracāpaguṇa darśanam	Sees rainbow in objects
शक्रधनुष्प्रभम्	śakra dhanuṣprabham	शक्रधनुष्प्रभं इन्द्रधनुष्प्रभम् (Yog.C.N.2.24) - Multicolour like rainbow
शुक्रधनुष्प्रभं स्क्तम्	śakradhanuṣprabham raktam	शुक्रधनुष्प्रभं इन्द्रधनुष्प्रभंम् (Yog.C.N 2.24) - Multicolou blood like rainbow.

शङ्कितं दर्शनम्	śaṅkitam darśanam	Looking suspiciously
शङ्खः	śaṅkhaḥ	1. Temple 2. Conch shell
शङ्खचूर्णवर्णं मूत्रम्	śaṅkhacūrṇavarṇam mūtram	Urine resembles the powder of conch
शङ्खपाण्डुर दृष्टिमण्डल	śaṅkhapāṇḍura dṛṣṭimaṇḍala	Pupil resembles the colour of conch
शङ्खावभासम्	śaṅkhāvabhāsam	Colour of conch
शङ्खैः आचितं इव दर्शनम्	śaṅkhaiḥ ācitam iva darśanam	Sees objects covered by the colours of conch
शतन	śatana	शतनं शातः पातः इत्यर्थः (Arun.Ah.Su.11.19) - Falling
शतनं पक्ष्म	śatanam pakṣma	Falling of eyelashes
शतनं दन्तकपाल	śatanam dantakapāla	Falling down of teeth enamel
शदनम्	śadanam	Falling
शनैः	śanaiḥ	Slowly
शनैःशनैः मूत्रम्	śanaiḥ śanaiḥ mūtram	शनैःशनैः छित्वा छित्वा (Arun.Ah.N.9.30), शनैःशनैः मन्दं मन्द (Arun.Ah.N.9.9) - Fluentless micturition
शब्द असहत्व	śabda asahatva	Intolerance to sound
शब्दप्रबलं छर्दि	śabda prabalam chardi	Vomiting with more sound
शब्दवत् पुरीषम्	śabdavat purīṣam	Defecation with sound
शब्दवत् दन्त	śabdavat danta	Gnashing of the teeth
शब्दानुकरणं असाम्ना	śabdānukaraṇam asāmnā	असाम्ना औद्धत्येन पुनः पुनः (Yog.C.N.7.7-1) असाम्ना उच्चैः (Chakra.C.N.7.7-1) - Loudly and frequently imitating the musical sounds
शब्दायन	śabdāyana	शब्दायते गुडगुडायते (Vij.M.N.35.24) - Gudaguda like sound in abdomen

शयनं इच्छा	śayana icchā	Fond of lie down
शय्या इच्छा	śayyā icchā	Fond of lie down
शय्यां पादेन हननम्	śayyām pādena hananam	Striking on bed by limbs
शरीरः	śariraḥ	Body
शर्करा सह मूत्रम्	śarkarā saha mūtram	Stone or gravel in urine
शवगन्ध	śavagandha	Smell of dead body
शाकच्छदनप्रकाशा	śākacchadanaprakāśā	शाकवृक्षविशेष महाखरपत्रलक्षणा छदनं पत्रम् (Dal.S.N.16.37) शाकछदनप्रकाशा इति शाकतरुपत्रवत् कण्टकाचिता इति अर्थः शाको मरुजद्रुमः (Vij.M.N.56.30) - Roughness like the leaf of teak tree (Tectonia grandia)
शाकपत्र खर	śākapatra khara	Roughness of the leaf of teak tree (Tectonia grandia)
शातः	śāṭaḥ	Putrifaction
शातनम्	śātanam	Falling of
शाद्वलप्रभं पुरीषम्	śāvalaprabham puriṣam	Stool with the colour of green grass
शान्तः	śāntaḥ	शान्तः उपशमयुक्तः (Chandra.Ah.U.3.38) - Calm disposition
शान्ताग्नि	śāntāgni	शान्तः मन्दीभूतः अग्निः अन्तराग्निः (Yog.C.Ci.7.37) - Loss of digestive power
शान्ताङ्गारप्रकाशः	śāntāṅgāraprakāśa	शान्ताङ्गारप्रकाशा इति निर्वाणारसदृशः कृष्णः इत्यर्थः (Chakra.C.Ci.21.36) - Black colour resembles with extinguished fire

शान्तात्मा	śāntātmā	शान्तात्मा शान्तस्वभावः (Vac.M.N.20.22) - Calm disposition
शालिशुष्काभराजी अक्षि	śāliśuṣkābharājī	शालिशुष्क सदृशीभिः (Arun.Ah.U.14.6) - bristle like line in the eye
शिखिन नृत्यत इव दर्शनम्	śikhina nṛtyata iva darśanam	Dancing of peacock appears before eyes
शिखिपत्राभ दर्शनम्	śikhipatrābha darśanam	Sees objects in colour of the feather tail of peacock
शिथिलम्	śithilam	शिथिलं द्रवम् (Gang.C1.7.24) - Loose, Unformed, Flabby
शिथिलं इन्द्रिय	śithilam indriya	शिथिलेन्द्रियः दुर्बलेन्द्रियः (Chakra. C.Ci.16.6) - Loss of sensory function
शिथिलता	śithilatā	Looseness, Diluted
शिरः	śiraḥ	Head
शिरोधरः	śirodharaḥ	Neck
शिशिर	śiśira	1. Cold 2. Winter
शिशिर इच्छा	śiśira icchā	Fond of cold
शिशिर द्वेष	śiśira dveṣa	Aversion to cold
शीघ्रगं रक्तम्	śīghragam raktam	Sudden bleeding
शीतः	sītaḥ	Cold
शीत असहत्व	śīta asahatva	Intolerance to cold
शीत इच्छा	śīta icchā	Fond of Cold
शीत उच्छ्वास	śīta ucchvāsa	Cold breathing
शीत द्वेष	śīta dveṣa	Aversion to cold
शीतता	śītatā	Cold
शीतलम्	śītalam	Cold
शीतस्पर्शम्	śītasparśam	Cold

शीताग्निः	śītāgni	शीताग्नि मन्दाग्निता (Chakra.C.Su.20.17) - Loss of digestive power
शीताभिः अद्भिः वृद्धि	śītābhiḥ adbhiḥ vṛddhi	Aggravation by cold water
शीतासह	śītāsaha	Intolerance to cold
शीर्ण	śīrṇa	Decayed, Putrifaction
शीर्ण रोम	śīrṇa roma	Falling of hair
शीर्णता	śīrṇatā	शीर्यन्ति गलन्ति (Dal.S.N.16.15) - Putrifaction
शीर्यन्त इव अस्थि	śīryanta iva asthi	शीर्यन्त इव शीर्ण इव (Yog.C.Su.17.68) - Putrifaction
शीर्यमाणः तनूरुहः	śīryamāṇaḥ tanūru haḥ	शीर्यमाणः तनूरुहः पतत् रोम (Arun.Ah.Su.29.8) - Falling of hair
शीर्षः	śīrṣaḥ	Head
शीलविभ्रम	śīlavibhrama	शीलविभ्रमात् अक्रोधेन क्रोधनो भवति (Chakra. C.N.7.5) - Perverted manners
शीलवैकृतं अल्पम्	śīlavaikṛtam alpam	Slight change in routine
शुक्तपाक	śuktapāka	Digestion with fomentation
शुक्तिधौतं इव आभाति अस्थि	śuktidhautam iva ābhāti asthi	Bone in the colour of cleansed water of shell
शुक्रवर्तनं मूत्रयुतः प्राक् पश्चात् वा	śukrapravartanam mūtra yutaḥ	Ejaculation with micturition, before or after
शुक्रमार्गं रक्तम्	śukramārgam raktam	Bleeding through penis
शुक्रमिश्रं मूत्र	śukramiśram mūtra	Urine with semen
शुक्राभं मूत्रम्	śukrābham mūtram	Urine in the form of semen
शुक्लम्	śuklam	White in colour

शुक्ल दर्शनम्	śukladarśanam	Sees objects in white colour
शुक्लमाल्य इच्छा	śuklamālya icchā	Fond of white garlands
शुक्लवर्ण	śuklavarṇa	White
शुक्लसिराराजी	śuklasirārājī	White lines of vein
शुक्लाम्बर इच्छा	śuklāmbara icchā	Fond of white garments
शुचि द्वेष	śuci dveṣa	Aversion to Cleanliness
शुचौ अपि अशुचि दर्शनं	śucau api aśuci darśanam	शुद्धानां अशुचिदर्शनं इति तदानीं पुरीषस्य मिथ्याज्ञानं जायत इत्यर्थः (Arun.Ah.N.5.8) - Clear things sees as dirty
शुभः	śubhaḥ	Pleasant, Beautiful
शुभगन्ध	śubhagandha	Pleasant smell
शुष्कम्	śuṣkam	Dry, Diminished
शुष्कच्छर्दि	śuṣkacchardi	शुष्कः वेगरहितम् (Hem.Ah.N.2.17) शुष्कच्छर्दि छर्दिवेगमात्रम् (Yog.C.N.1.21) - Vomiting without any effort
शुष्कच्छवि	śuṣkacchavi	Diminished complexion
शुष्कता	śuṣkatā	Dry, Diminished, Wasting
शुष्कभिन्नं अनियत पुरीषप्रवर्तनम्	śuṣkabhinnam aniyata purīṣa pravartanam	Dry. and loose defecation
शुष्कभिन्नं अन्तरान्तरा पुरीषप्रवर्तनम्	śuṣkabhinnam antarāntarā purīṣāpravartanam	Dry and loose defecation
शूकपूर्णता मुखम्	śūkapūranata ṇatā	Feeling that mouth is filled with bristles

शूकपूर्णाभ कण्ठ	śukapūrṇābha kaṇṭha	शूकपूर्णसदृशकण्ठत्वम् (Ah.N.3.19) शूकः धान्याग्रे सूक्ष्म कण्टकाकारः (Vac.M.N.11.4) शूकैः किंशुकारुभिः इव (Arun.Ah.N.2.30) - Feeling as throat with bristles.
शूकपूर्णाभ नासिका	śūkapūrṇābha nāsikā	feeling of bristles filled nose
शूकपूर्णाभं इव अक्षि	śūkapūrṇābham iva akṣi	Feels as if eyes are filled with bristles
शूकप्रवर्धनम्	śūkaipravardhanam	Adherent bristles like appearance on skin
शूकै आचितं इव	śūkai ācitam iva	शूकैः किंशुकारुभिः इव (Arun.Ah.N.2.30) - Feels as if filled with bristles
शूकैः आकीर्णं इव	śūkaiḥ ākīrṇam iva	शूकैः किंशुकारुकैः (Chandra.Ah.U.33.21) - Bristle like projections
शून	śūna	शूनः श्वयथुमति स्फीता (Yog.C.Ci.13.52), शूनं सशोथम् (Vij.M.N.22.29) - Swelling
शूनता	śūnatā	Swelling
शून्य इच्छा	śūnya icchā	शून्यं निर्जनस्थानम् (Chandra.Ah.U.4.32) - Fond of staying in solitude
शून्यता	śūnyatā	शून्यता रिक्तता पूर्णाभावात् (Dal.S.Su.15.9) - Feeling of emptiness
शून्यता शिरसः	śūnyatā śirasaḥ	शिरसः शून्यता लघुत्वात् शिरोमध्य शून्यभावः (Yog.C.N.7.6) - Feeling of emptiness in head.

शून्यताद्रवण	śūnyatādravaṇa	शून्यतां अज्ञानं द्रवति गच्छति इति शून्यताद्रवणं ज्ञानरहितम् (Tod.Ah.N.5.40) - Loss of knowledge
शून्यभाव	śūnyabhāva	Loss of knowledge
शून्यायतनसेवी	śūnyāyatana sevi	Habit of being in solitute
शूल	śūla	Pain, Colic
शूलाढ्यं पुरीषप्रवर्तनम्	śūlāḍhyam purīṣa pravartanam	Pain while defecation
शूलोपेतं पुरीषप्रवर्तनम्	śūlopetam purīṣapravartanam	Pain while defecation
श्रृङ्गार इच्छा	śṛṅgāra icchā	Fond of romance and beaufication
शैत्यम्	śaityam	Coldness
शैथिल्य	śaithilya	Looseness
शैथिल्य लिङ्ग	śaithilya liṅga	लिङ्गशैथिल्यं लिङ्ग अनुत्थानात् (Chakra.C.Ci.30.156) - Loss of erection of penis
शैथिल्य पुरीषम्	śaithilya purīṣam	Loose motion
शैल इच्छा	śaila icchā	Fond of mountaineering
शोक	śoka	Sorrow, Grief
शोकक्लिष्ट मनः	śoka kliṣṭa manaḥ	शोकक्लिष्टमनः शोकक्लिष्टचेतः (Arun.Ah.U.6.16) - Wretchedness, pathetic
शोणितगन्ध	śoṇita gandha	Smell of blood
शोणितपूर्णता	śoṇita pūrṇatā	Intra abdominal bleeding
शोणितप्रभा ओष्ठ	śoṇitaprabhā oṣṭha	lips, like colour of blood
शोणितष्ठीव मुखम्	śoṇitaṣṭhīva mukham	Spitting of blood

शोथ	śotha	Swelling, inflammation
शोफ	śopha	Swelling, oedema
शोष	śoṣa	Dryness, Wasting, emaciation
शौच	śauca	Cleanliness
शौर्य	śaurya	Bravery, boldness
श्मशान इच्छा	śmaśāna icchā	Fond of cemetary
श्यामवर्ण	śyāmavarṇa	Dark blue or brown
श्याव	śyāva	श्यावं इति शुक्लानुविद्ध कृष्णवर्णः (Vij.M.N.55.40) श्यावः नीलवर्णः (Vij.MN.8.22), श्यावः कपिशः (Hem.Ah.Su.12.51), श्यावं ईषत् नीलम् (Vij.M.N.69.19) - Bluish red colour Cyanosis
श्यावाननः	śyāvānanaḥ	श्यावाननः इति धवल कपिल कृष्ण मिश्रवर्णः मुखः (Dal.S.U.62.13) - Cyanosed face
श्यावारुणम्	śyāvāruṇam	Reddish brown
श्रद्धा	śraddhā	Desire
श्रम	śrama	श्रमः खेदः (Dal.S.Sa.3.13), श्रमः कर्मेन्द्रियाणां स्वव्यापाराक्षमत्वम् (Hem.Ah.Su.2.13), श्रमः श्रान्तत्वं इव (Vij.M.N.2.4) - Fatigue
श्रमश्वास	śramaśvāsa	Exertional breathing, Gasping
श्रवण अवरोध	śravaṇa avarodha	श्रवणावरोधः बाधिर्यम् (Dal.S.U.55.16) श्रवणावरोधःशब्दस्य अग्रहणं अङ्गुलीपिहित इव (Vac.M.N.27.11) - Loss of hearing

श्रवण उपघात	śravaṇa upaghāta	Loss of hearing
श्रवण उपरोध	śravaṇa uparodha	Loss of hearing
श्रवणविभ्रम्	śravaṇa vibhramam	श्रवणविभ्रमं विपरीतश्रवणम् (Vac.M.N.27.16) - Perturbed hearing
श्रीमत्	śrīmat	श्रीमत् कान्तिम् (Chandra.Ah.N.3.35) - Dazzling appearance
श्रुतिजाड्यम्	śrutijāḍyam	Loss of hearing
श्रुतिविनाश	śrutivināśa	Loss of hearing
श्रुतिहीन	śrutihīna	Loss of hearing
श्रोणि	śroṇi	Hip
श्रोत्र क्षय	śrotra kṣaya	Loss of hearing
श्रोत्र दौर्बल्यम्	śrotra daurbalyam	श्रोत्रदौर्बल्यं स्वविषयग्रहणाशक्तिः (Yog.C.Su.22.36) - Loss of hearing
श्लक्ष्णः	ślakṣṇaḥ	श्लक्ष्णः कोमलस्पर्शः (Arun.Ah.N.12.19, मसृणम् (Chakra.C.Ci.13.21) - Smooth on touch
श्लथम्	ślatham	Flabbiness, Soft
श्लथसन्धिता	ślathasandhitā	श्लथसन्धिता सन्धिशैथिल्यम् (Hem.Ah.Su.11.16) - Dislocation of joint
श्लथेन्द्रिय	ślathendriya	Weakness of sense organs
श्लथता	ślathatā	श्लथता शिथिलत्वं स्वस्थानात् चलितत्वं इव (Arun.Ah.Sa.1.74) - Flabbiness

श्लथाङ्गता	ślathāṅgatā	Soft body
श्लिष्टम्	śliṣṭam	Compact
श्लेष्म छर्दि	śleṣma chardi	Vomiting of sputum
श्लेष्मावृतत्व मुखम्	śleṣmāvṛtatva mukham	Coating in the mouth
श्लेष्मतन्तुगवाक्षितम् छर्दि	śleṣmatantugavākṣitm chardi	Vomit contains the network of thin phlegm
श्लेष्मप्रतिपूरण शिर:	śleṣmapratipūraṇa śiraḥ	Feels as head filled with mucus
श्लेष्मयुक्तं पुरीषम्	śleṣmayaktam purīṣam	Mucoid stool
श्लेष्मसंसृष्टं पुरीषम्	śleṣmasaṃsṛṣṭam purīṣam	Mucoid stool
श्लेष्मानुबद्धं बह्वाखुपोतकं छर्दि	śleṣmānubaddham bahvākhupotakam chardi	कफानुगत बहु मूषिक पोतक वमनम् (Arun.Ah.U.38.5), श्लेष्मानुबद्धानां बहूनां आखुपोतकानां मूषिकबालाकार सखण्डानां छर्दनम् (Indu.Ah.U.38.5)- Vomiting of mucus with flesh resembling the baby rats
श्वयथु	śvayathu	Swelling
श्वास	śvāsa	Breathing esp. abnormal, dyspnoea
श्वासपूतिता	śvāsapūtitā	Bad smell on breathing
श्वेत	śveta	White colour
श्वेतवर्ण	śvetavarṇa	White colour
श्वेताभप्रतिभ दर्शनम्	śvetābhapratibham darśanam	Sees objects colour in white

श्वैत्यम्	śvaityam	श्वैत्यं गात्रशुक्लता (Arun.Ah.Su.11.8) - White colour

ष

षण्ढता	ṣaṇḍhatā	षण्डता स्त्रीषु गमन अशक्तित्वम् (Arun.Ah.Su.4.20) षण्डता क्लैब्यम् (Yog.C.V.1.17) क्लैब्यं रत्यनभिमुखता (Indu.As. Su.19.6) - Inability to perform sexual act
ष्ठीवन	ṣṭhīvana	ष्ठीवनं स्वल्पोद्गिरणम् (Yog.C.Su.17.52), ष्ठीवनं मुखेन उद्गिरणं (Vac.M.N.2.20), ष्ठीवनं थूत्करणम् (Dal.S.U.43.9), ष्ठीवनं कफनिस्सारणम् (Hem.Ah.Su.8.9) - Spitting

स

सवातं पुरीषप्रवर्तनम्	sa vātaā purīṣapravartanam	Defecation with flatus
संक्षय ओज	saṅkṣaya oja	Diminished resistance power
संक्षोभ मन:	saṅkṣobha manaḥ	Perplexed mind
सञ्चारविचारवत् कर्ण	sañcāravicāravat karṇa	सञ्चारविचारवत् स्थागितास्थगितम् (Arun.Ah.U.17.3), अकस्मात् हेतुं विना श्रोत्रं सञ्चारविचारवत् क्षणं संवृतं वा भवेत् क्षणं विवृतम् (Chandra.Ah.U.17.3) - Sensation like opening and closing of the ear frequently

संजृम्भिका	saṃjṛmbhikā	Yawning
संज्ञा	sañjñā	संज्ञा स्मृति: (Chakra.C.Su.13.75), संज्ञा नामोल्लेखनज्ञानम् (Chakra.C.Ci.9.7) - Consciousness, Orientation
संज्ञा संस्तम्भ	sañjñā saṃstambha	संज्ञासंस्तम्भ: संज्ञा ज्ञानविषयिनी बुद्धि विनाश: (Vac.M.N.22.31) - Loss of consciousness
संज्ञादौर्बल्य	sañjñā daurbalya	संज्ञा दौर्बल्यं असम्यक् ज्ञानता (Vij.M.N.17.6) - Loss of consciousness
संज्ञानाश	sañjñā nāśa	Loss of consciousness
संज्ञाप्रणाश:	sañjñā praṇāśaḥ	संज्ञाप्रणाश: चेतनाया प्रणाश: (Arun.Ah.U.35.16) - Loss of consciousness
संज्ञामोषण	sañjñā moṣaṇa	Loss of consciousness
संज्ञामोह:	sañjñāmohaḥ	संज्ञामोह: संविदो अभाव: (Arun.Ah.Su.11.15) - Loss of consciousness
संज्ञाहारी	sañjñā hāri	Loss of consciousness
सन्दंशन	sandaṃśana	Biting
सन्दष्ट	sandaṣṭa	Bitten
संपरिवृत्त नाभि	saṃparivṛtta nābhi	Tortuous umbilicus
सम्प्रसेक:	samprasekaḥ	संप्रसेक: लालास्राव: (Vac.M.N.26.10) - Salivation
संप्रस्राव मुखम्	samprasrāva mukham	Salivation
संप्रस्राव अक्षि	samprasrāva akṣi	Lacrimation
सम्बद्धवाक्	sambaddhāvāk	संबद्धवाक् गद्गदोक्ति: (Chandra.Ah.N.6.28) - Stuttering

सम्बद्धाबद्धवाक्	sambaddhābaddha vāk	सततं अनियतानां असंबद्धानां गिरां वाचं उत्सर्ग: उच्चारणम् (Yog.C.N.7.7-1) अनियतानां गिरां उच्चारणं उत्सर्ग: प्रयोग: प्रलाप इति यावत् (Gang.C.N.7.7-1) - Incoherent speech
संभक्ष्यमाणा इव	sambhakṣyamāṇā iva	Feels as being eaten internally
सम्भग्नं इव ऊरु	sambhagnam iva ūru	Feels as if thighs are broken
सम्भग्नौ इव पाद	sambhagnau iva pāda	Breaking pain in foot
सम्भिन्नं पुरीषम्	sambhinnam puriṣam	Loose motion
सम्भृष्टपरुषच्छवि	sambhṛṣṭa paruṣacchavi	दग्धस्य इव परुषच्छवि: (Dal.S.U.41.21), संभृष्टस्य इव भ्राजितस्य इव छवि: वर्ण: (Vij.MN.10.18) - Fading colour
सम्भेद	sambheda	Breaking pain
संयम पार्श्व	saṃyama pārśva	Contraction of the flanks
संरब्ध	saṃrabdha	संरब्धं सशोफम् (Dal.S.N.4.7) - Swelling
संरब्ध अक्षि	saṃrabdha akṣi	संरब्ध: क्रुद्ध: (Yog.C.N.7.7-2) - Wrathful eye
संरम्भ	saṃrambha	संरम्भ: शोफ: (Vij.M.N.59.94) - Swelling
संरोजन	saṃrojana	संरोजन रुजा (Yog.C.N.6.14)
संरोध:	saṃrodhaḥ	Retention
संलयन	saṃlayana	सुषुप्तावस्थासु इव चित्तस्य अकर्मण्यता (Dal.S.Su.25.34) - Drowsiness
संलाप इच्छा	saṃlāpa	Fond of conversation
संलोच	saṃloca	संलोच लुञ्चनं इव (Dal.S.U.41.12) - Plucking pain

संवित इव नासिका	saṃvita iva nāsikā	Feels as nose is widened
संवृतास्यत्वम्	saṃvṛtāsyatvam	संवृतास्यता आस्यसंवृति: (Vij.M.N.22.50), संवृतास्यत्वं संकुचितमुखता (Vac.M.N.22.50) - Closed mouth
संवृतरोमकूप सिरा	saṃvṛtaromakūpa sirā	Vein covered by hair
संवृतलोमकूप सिरा	saṃvṛtalomakūpa sirā	Vein covered by hair
संवेजनं रोम	saṃvejanam roma	रोमसंवेजनं रोमाञ्च: (Dal.S.Su.42.10-2) - Horripilation
संशूनम्	saṃśūnam	Swelling
संशोष	saṃśoṣa	Dryness, Wasting, emaciation
संसक्तम्	saṃsaktam	Desire
संसदन	saṃsadana	Exhaustion
संस्कृतवादी	saṃskṛta vādi	संस्कृत वादि अपशब्दभाषी (Chandra.Ah.U.4.14) - Speaking in abnormal sound
संस्तम्भ	saṃstambha	Retention, Stiffness
संस्राव मुखम्	saṃsrāva mukham	Salivation
संहतम्	saṃhatam	संहतं घनम् (Dal.S.N.2.10) - Thick
संहतमांस	saṃhatamāṃsa	Decaying of flesh
संहनन हनू	saṃhanana hanū	हनुसंहननं हनुसंहति: सरणाभाव: इत्यर्थ: (Dal.S.Ci.34.14) - Stiff jaw
संहर्षणम्	saṃharṣaṇam	संहर्ष इति मारुतोपद्रव रोमाञ्चप्रायो वेदना विशेष: (Dal.S.Su.26.10) संहर्षो रोमाञ्चप्रायो वेदनाविशेष: (Dal.S.U.6.12) संघर्ष: वालुकापूरित इव कर्करिका (Vac.M.N.59.5) - Sense of friction, Horripilation

संहर्षित इव	saṃharṣita iva	संहर्षित इव इति स्पर्धवन्त इव सर्वे अपि अतिशयेन कुपित इति अर्थ: (Dal.S.U.62.11) - Excitement
सकफ कास	sakapha kāsa	Cough with sputum
सकफं मूत्रम्	sakapham mūtram	Mucoid urine
सकफं पुरीषम्	sakapham purīṣam	Mucoid stool
सकफप्राज्यं पुरीषम्	sakaphaprājyam purīṣam	Mucoid stool
सक्तं वाक्	saktam vāk	सक्त: बद्ध: (Chakra.C.V.8.98) सक्तवाक भाषण विलम्ब्य प्रवृत्ति: (Ah.Sa.3.86) सक्तं अव्यक्तम् (Yog.C.Su.24.30) सक्तंवचनं अपरिस्फुटभाषणम् (Chandra.Ah.Sa.5.72) - Restricted speech
सक्थी	sakthī	Lower limb
सक्थ्युत्क्षेपं निगृह्णाति	sakthyutkṣepam nigṛhṇāti	चरणोद्धारण अवसरे य: सक्थ्युत्क्षेप: ऊर्ध्वं प्रेरणं तं निगृह्णाति अवमृद्नाति सक्थ्नो: निश्चलत्वं इव उत्पादयति (Arun.Ah.N.15.54) - Restricted forward movement of lower limb
सक्रोध दर्शनम्	sakrodha darśanam	Wrathful sight
सघोषं छर्दि	saghoṣam chardi	Vomiting with sound

सङ्कुलानि इव दर्शनम्	saṅkulāni iva darśanam	सङ्कुलानि इव इति मिश्रीभूतानि इव वस्तुरूपाणि पश्यति (Dal.S.U.7.14), सङ्कुलानि इव इति अन्योन्यरूपं इव मिश्राणि (Vij.M.N.59.36) - Sees objects in mixed form or confused form
सङ्कोच	saṅkoca	पार्श्वसङ्कोच: पार्श्वोत्पाटनं इव (Dal.S.U.41.12), सङ्कुञ्चन्ति संवृतमुखा भवन्ति (Arun.Ah.Sa.4.67), वर्त्मसङ्कोचं इति अक्षिवर्त्मद्वयान्यस्य सङ्कुचितत्वं विस्फारणाभाव: (Gang.C.Su.20.11), सङ्कोच: अप्रसार्यत्वम् (Hem.Ah.Su.12.50) पर्वणां आकुञ्चनं सङ्कोच: (Chankra.C.Su.7.19) कुञ्चनं सङ्कोच: (Dal.S.U.39.87) - Contraction of body parts
सङ्क्षय	saṅkṣaya	Emaciation, Diminished resistance
सङ्क्षेप	saṅkṣepa	Contraction of body parts
सङ्गः	saṅgaḥ	सङ्गो मूत्रपुरीषादे: स्वाशयेभ्यो अनिस्सार: वाक्सङ्गादयश्च (Ah.Su.12.50), सङ्गः स्वाभाविकप्रवृत्तिरोध: (Hem.Ah.Su.4.2) सङ्गः निरोध: (Dal.S.U.42.9) - Contraction of body parts, Retention
सङ्गीत इच्छा	saṅgīta icchā	Fond of songs

सङ्ग्रह	saṅgraha	संग्रह: स्तब्धत्वम् (Chandra.Ah.U.23.6) - Restricted movement, Retention, Stiffness
सचन्द्रकं रक्तम्	sacandrakam raktam	Blood with multi colour
सजत कण्ठ	sajata kaṇṭha	सजत संश्लिष्यात् संसङ्ग (Arun.Ah.Sa.5.75) सजत सम्यक् सादं गच्छत् (Chandra.Ah.Sa.5.75) कण्ठ: सज्जति लगति न कण्ठात् बहिर्निस्सरति (Yog.C.Ci.4.19) - Adhesion of throat
सञ्चयम्	sañcayam	Excess quantity, accumulation
सततं कास	satatam kāsa	Continuous cough
सत्यवाक्	satyavāk	Truthful speaking
सत्वपरिप्लव	satvapariplava	सत्वस्य मनस: परिप्लवं अतिचाञ्चल्यम् (Yog.C.Ci.9.6) - Perplexed mind
सदनम्	sadanam	Weakness, Fatigue, Falling of
सदनं मनस:	sadanam manasaḥ	मनस: सदनं अवसाद: (Vij.M.N.4.8) - Loss of mental strength
सदाहं पुरीषप्रवर्तनम्	sadāham puriṣapravarta nam	Defecation with burning sensation
सदोषं पुरीषम्	sadoṣam purīṣam	दोषशब्देन इह आमं विवक्षित: सामं इत्यर्थ: (Arun.Ah.N.2.78) - Undigested stool

सन्तत	santata	Prominence, Continuous
सन्तर्जन	santarjana	सम्यक् तर्जनकारकम् (Yog.C.Ci.9.20) सन्तर्जनं परित्रासनं भर्त्सनं अपरस्य इत्यर्थ: (Vac.M.N.20.10) - Threatening to others
सन्ताप	santāpa	सन्ताप: घर्मादि संस्थितस्य (Dal.S.N.1.32) - Hotness
सन्दर्शनम्	sandarśanam	Clear manifestation of tendon network
सन्दिग्धा वाक्	sandigdhā vāk	Sceptical speech
सन्धिमुक्तता	sandhimuktatā	Looseness of joints
सन्निरोध अधोवायु	sannirodha adhovāyu	Retention of flatus
संयस्त संज्ञा	saṃnyasta sañjñā	Loss of consciousness
सपिच्छं मूत्रम्	sapiccham mūtram	सपिच्छं शाल्मलीनिर्यासतुल्यम् (Arun.Ah.N.10.40) - Slimy urine
सपिच्छाप्रतिमं रक्तम्	sapicchāpratimam raktam	सपिच्छा शाल्मल्यादि निर्यास:, तत् सदृशं पिच्छिलं इत्यर्थ:, सशब्द ईषदर्थ: (Vij.M.N.61.3) - Blood in slimy touch
सपूयं छर्दि	sapūyam chardi	Vomit with pus
सपैच्छिल्यं पुरीषम्	sapaicchilyam purīṣam	Slimy stool
सप्रसेक मुखम्	sapraseka mukham	Salivation
सप्रवाहिकं पुरीषम्	sapravāhikam puriṣam	सप्रवाहिकं सनिष्ठायिकम् (Chandra.Ah.N.8.10) - Defecation with bearing and gripping pain

सफेनम्	saphenam	Frothy
सभक्तं पुरीषम्	sabhaktam purīṣam	सभक्तं ससिक्थम् (Dal.S.U.40.16) - Stool mixed with food articles
समष्टिमार्गै रक्तम्	samaṣṭimārgai raktam	Bleeding through all openings
समस्तवर्णं मूत्रम्	samasta varṇam mūtram	Multicoloured urine
समीपस्थं दूरे दर्शनम्	samīpastham dure darśanam	Remote appearance of a near object
समुक्षिप्त वाक्	samukṣipta vāk	समुक्षिप्त इति त्वरित (Chakra.C.Ci.28.41) - Speedy talk
समुत्पीडवत् मूत्रम्	samutpīḍavat mūtram	Micturition with pressing pain
सम्प्रहार इच्छा	samprahāra icchā	सम्प्रहारम् युद्धम् (Yog.C.Su.24.31) - Fond of war
सम्बद्धाबद्ध	sambaddhābaddha	संबद्धाबद्धभाषणं युक्तायुक्त वाक्यत्वम् (Chandra.Ah.U.4.32) - Incoherent speech
सम्मीलनम्	sammīlanam	सम्मीलयति मुद्रीकरोति (Gang.C.Su.26.43-2) - Closing of the eye or nictation
सम्मूढा	sammūḍhā	सम्मूढ: अतिशयेन स्पर्शं न जानाति (Dal.S.N.15.10) - Loss of tactile sensation
सम्मूर्च्छा	sammūrcchā	सम्मूर्च्छा मनोमोह: (Vij.M.N.3.17) - Fainting
सम्मोह	sammoha	सम्मोहा ज्ञानाभाव: (Hem.Ah.Su.4.10) सम्मोहो मूर्च्छा (Hem.Ah.Su.11.9) सम्मोहो इन्द्रियमनोमोह: (Tod.Ah.N.6.23) सम्मोहो मनसो मोह: (Chakra.C.Su.10.20) - Impairment of orientation

सरक्त छर्दि	sarakta chardi	Vomiting with blood
सरक्त मूत्रम्	sarakta mūtram	Micturition with blood
सरित् इच्छा	sarit icchā	Fond of pond
सरुजं पुरीषप्रवर्तनम्	sarujam purīṣapravartanam	Defecation with pain
सरुधिर मूत्रम्	sarudhira mūtram	Micturition with blood
सर्पितुल्यं पुरीषम्	sarpitulyam purīṣam	Stool resembles with ghee
सर्पिप्रकाशं मूत्रम्	sarpiprakāśam mūtram	Urine resembles with ghee
सर्पिरूपं आर्तव	sarpirūpam ārtava	Menstrual blood resembles with ghee
सर्पिरूपं पुरीषम्	sarpirūpam purīṣam	Stool resembles with ghee
सर्पिवर्णं रक्तम्	sarpivarṇam raktam	Blood in the colour of ghee
सर्वकर्मोपरमः सन्धि	sarvakarmoparamaḥ sandhi	Loss of motor function of joint
सर्ववर्णं मूत्रम्	sarvavarṇam mūtram	Multiple coloured urine
सर्वाङ्गग्रह	sarvāṅga graha	सर्वाङ्गस्य प्रकर्षेण ग्रहं निश्चलत्वं प्रत्यव्यथा (Tod.Ah.N.11.14) सर्वाङ्गग्रहणं सर्वाङ्गवेदना (Vij.M.N.2.3) - Restricted movement of the body
सर्वेन्द्रियतापनः	sarvendriyatāpanaḥ	सर्वेन्द्रियतापनः नाशः चक्षुरादीनां स्वेदकः (Arun.Ah.U.19.10) - Sweating of sense organs
सलवणं मूत्रम्	salavaṇam mūtram	Urine with salt taste
सलसीकं मूत्रम्	salasīkam mūtram	Urine resembles serous fluid
सलिल इच्छा	salila icchā	Fond of using more water

सलिलप्रकाशं नासामल	salilaprakāśam nāsāmala	Watery nasal excreta
सलिलप्लावितानि इव परिजाड्यानि दर्शनम्	salilaplāvitāni iva parijāḍyāni	सर्वतः सलिलप्लवनन इव शुक्लानि स्तिमितानि च रूपाणिपश्यति (Dal.S.U.7.22) - Sees objects dipped in water
सलिलप्लावी	salila plāvī	Floats in water
सलोहितं पुरीषम्	salohitam purīṣam	सलोहितं सरक्तम् (Yog.C.Ci.13.44) - Stool with the colour of blood
सविदाह	savidāha	With burning sensation
सविपर्यय स्थानयोजना	saviparyaya sthānayojanā	Impropriety in sitting
सशब्दम्	saśabdam	With sound
सशूलम्	saśūlam	With pain
ससिकतम्	sasikatam	ससिकतं वालुकासहितम् (Dal.S.N.3.7) - Urine with sand like substance
सस्पन्दन	saspandana	Twitching in the head
सहक्षतज मूत्रम्	sahakṣataja mūtram	Urine with blood
सहत्वासहत्व	sahatvāsahatva	सहत्वासहत्वं मुहुः इच्छा द्वेषौ (Yog.C.N.1.33) - Desire and aversion frequently
सहसा रक्तम्	sahasāraktam	Sudden bleeding
सहिष्णुता	sahiṣṇutā	सहिष्णुः सहनशीलः (Vac.M.N.20.10) - Tolerance
साद	sāda	सादः कार्याक्षमत्वम् (Hem.Ah.Su.8.26), सादः अवसादः (Chakra,C.Su.7.21), सादति अवसादाति शोषयति इत्यर्थः (Dal.S.U.6.23) - Fatigue, Exhaustion
सानुनासिकम्	sānunāsikam	Nasal voice

सान्द्रम्	sāndram	सान्द्रं घनम् (Arun.Ah.Sa.4.50) - Thick
सान्नं पुरीषम्	sānnam purīṣam	Stool mixed with food articles
सास्मगर्भवत् हृदयम्	sāsmagarbhavat hṛdayam	Feeling of heaviness like bearing of stone in precordial region
सारविधमन	sāravidhamana	सार:त्वक् रक्तादि तस्य विधमनं नाशनम् (Chakra.C.V.2.7) - Ill nourishment.
सासृक्	sāsṛk	With the colour of blood
सासृक्प्रतिम्	sāsṛkpratimam	Menstrual blood in the colour of blood of rabbit
साहस इच्छा	sāhasa icchā	Fond of exertion
सिकतानुरूपं मूत्रम्	sikatānurūpam mūtram	सिकतानुरूपिण: सिकता सदृश: (Arun.Ah.N.10.12) - Urine with sand like substance
सिकतानुविद्धान् मलान्	sikatānuviddhān malān	Urine with sand like substance
सितम्	sitam	White colour
सिता दर्शनम्	sitā darśanam	सितानि शुद्धन्त शुक्लवस्त्र सदृशान् (Dal.S.U.7.20) - Sees objects white in colour
सितावर्ण	sitā varṇa	White colour
सितता	sitatā	सितता शुक्लता (Dal.S.U.6.8) - White
सिराजालम्	sirājālam	Network of veins
सिराजालगवाक्षितम्	sirājālagavākṣitam	सिराजालै: गवाक्षितं उपर्युपरि अवस्थानात् गवाक्षकारै: सिराजालै: युतम् (Yog.C.Ci.13.55) - Network of veins

सिराजालस्फुरण	sirājālasphuraṇa	स्फुरति कम्पते (Yog.C.Su.17.21) - Excessive pulsaiton of the head
सिरातत:	sirātataḥ	Prominent network of vein
सिरातनुत्वम्	sirātanutvam	सिराणां तनुत्वं कृशत्वम् (Yog.C.Ci.12.11) - Thin vein
सिरादर्शन	sirādarśana	Appearance of veins
सिराभि असंवृत मुखम्	sirābhi asaṃvṛta mukham	सिराभि: असंवृत: उद्गतसिर: (Vac.M.N.68.28) - Appearance of veins on face
सिरावनद्धराजीकम्	sirāvanaddharājīkam	Network of veins
सिरावृत	sirāvṛta	Appearance of veins
सिराहर्ष:	sirāharṣaḥ	सिरा हर्ष: सिराणां उच्छूनत्वम् (Chakra.C.Ci.12.13-3) - Engorgement of veins
सीवनी	sīvanī	Frenum
सुगन्धि	sugandhi	सुगन्धं गन्धयुक्तम् (Vij.M.N.3.16) - Stool with fragrant smell
सुचरित	sucarita	Good behaviour
सुचिरात्	sucirāt	Delayed
सुतेज	suteja	सुतेचसं कान्तियुक्तम् (Chandra.Ah.U.4.21) - Dazzling appearance.
सुदारुणं अक्षि	sudāruṇam akṣi	Difficulty in opening eye
सुदीन	sudīna	सुष्ठु: ग्लान: सुदीन: (Dal.S.U.62.13) - Wretchedness, pathetic
सुदुर्बल: अग्नि	sudurbalaḥ agni	सुदुर्बल: मन्द: (Dal.S.U.59.13) - Loss of digestive power
सुप्त: जिह्वा	suptaḥ jihvā	Numbness of tongue

सुप्तम्	suptam	सुप्तं इव सुप्तं प्रबोधरहितत्वेन (Chakra.C.Su.17.25) - Sleepiness
सुप्तच्छवि	suptacchavi	Diminished complexion
सुप्तता	suptatā	Numbness
सुप्तिः	suptiḥ	Numbness
सुबहुशः मूत्रम्	subahuśaḥ mūtram	Frequent micturition
सुमनगन्ध	sumanagandha	सुमनैः जातिः सगन्धः सुमनगन्धः (Vij.M.N.42.13) - Smell of Jasmine
सुरपतिधनुष्प्रभं रक्तम्	surapatidhanuṣprabhm raktam	सुरपति धनुषा तुल्यं नानावर्णम् (Vij.M.N.9.12) - Blood with multicolour like rainbow
सुरभिगन्ध	surabhigandha	Pleasant smell
सुरा इच्छा	surā icchā	Fond of Alcohol
सुरातुल्यं मूत्रम्	surātulyam mūtram	Urine resembles alcohol
सुराविकार इच्छा	surāvikāra icchā	Fond of alcohol derivatives
सुराविकृति द्वेष	surāvikṛti dveṣa	Aversion to alcohol derivatives
सुरुचिरः	surucirah	Delightful
सुरेन्द्रगोपप्रतिमं रक्तम्	surendragopa pratimam raktam	सुरेन्द्रगोपप्रतिमं इति इन्द्रगोपकीट सन्निभः (Dal.S.Su.25.36) - Blood with the colour of earthworm
सुलुलित अक्षि	sululita akṣi	सुलुलितः किञ्चित् लुलितः (Dal.S.U.27.8) - Slight trembling of the eye
सुशुष्कं छर्दि	suśuṣkam chardi	Dry vomit/Vomit of dry material
सुषिर दन्त	suṣira danta	Carries in teeth
सुषुप्तिः	suṣuptiḥ	Numbness

सुषूयन	suṣūyana	Desire
सूक्ष्मद्वार गुद	sūkṣmadvāra guda	Narrowed anal canal, anal stricture
सूक्ष्मखचितम्	sūkṣmakhacitam	सूक्ष्मैः खैः छिद्रैः आचितम् (Arun.Ah.U.8.15) - Multiple openings
सूक्ष्मै शल्यै आचितं इव अक्षि	sūkṣmai śalyai ācitam iva akṣi	Feels as eyes being speared with tiny arrows
सूचिभि इव तोद	sūcibhi iva toda	Needling pain
सूचिभि तुद्यमानेन इव	sūcibhi tudyamānen iva	Needling pain
सूचीपाशं न पश्यति	sūcīpāśam na paśyati	सूचीपाशं न पश्यति इति सतो अपि सूक्ष्मस्य अनुपलम्भः, सूचिपाशं सूचिरन्ध्रं, पाशं वा गुणम् (Vij.M.N.59.33) - Unable to see tiny things like needle hole even with maximum efforts
सूच्या इव	sūcyā iva	Needling type of pain
सूयन	sūyana	Swelling
सृष्टपुरीषम्	sṛṣṭa purīṣam	Loose motion
सृष्टमूत्रता	sṛṣṭamūtratā	Excessive passing of urine
सृष्टविट्कः अपि भूय वेगशङ्की	sṛṣṭaviṭkaḥ api bhūya vegaśaṅkī	Feeling of urge even after defecation
सौम्य	saumya	Calm disposition
सौम्य दर्शनम्	saumya darśanam	सौम्यदृष्टिः अविकृतदर्शनम् (Chandra.Ah.U.4.13), प्रसन्नदृष्टिः (Yog.C.Ci.9.20) - Pleasant sight
सौषिर्यं अस्थि	sauṣiryam asthi	अस्थ्नां सौषिर्यं सरन्ध्रत्वम् (Hem.Ah.Su.12.16) - Pores in the bone

सौहित्यं असहत्व	sauhityam asahatva	सौहित्यासहता तृप्त्यक्षमत्वं अतिसौहित्यं भोजनेन अतितृप्ति: (Yog.C.Su.21.13) - Intolerance to take proper satiation
स्कन्ध:	skandhaḥ	Shoulder
स्कन्धि रक्तम्	skandhi raktam	Early coagulation of blood
स्खलित् गति	skhalit gati	Unsteady gait
स्खलित चेष्टा	skhalit eeṣṭā	Unsteady activity
स्खलित् वाक्	skhalit vāk	प्रस्खलत् वचनम् (Chandra.Ah.U.4.42) - Wavering speech
स्तगण दर्शनं अर्केस्तमस्तकन्यस्तगभतो स्तम्भं आगता:	stagaṇa darśanam arkestamastakanyasya stagabhasto-stambham āgatāḥ	अर्क: अस्तपर्वतस्य मस्तकन्यस्त गभस्तयो येन तस्मिन् सति स्तम्भं प्राप्त दोषदृशं छगयन्ति (Arun.Ah.U.12.24) अस्तो नाम पर्वत: तस्य मस्तकशिखर न्यस्त: क्षिप्त:गभस्तयो येन तस्मिन् तथाविध दिनावसान् (Chandra.Ah.U.12.24) -- Loss of vision after sunset
स्तन:	stanaḥ	Breast
स्तन द्वेष	stana dveṣa	Aversion to breast milk
स्तननम्	stananam	Snoring sound
स्तनसन्दंश	stanasandaṃśa	Biting of mother's breast
स्तन्यपानं किञ्चित्	stanyapānam kiñcit	Less intake of breast milk
स्तन्यद्वेष	stanyadveṣa	Aversion to breast milk
स्तब्ध	stabdha	स्तब्ध: अचल: (Vij.M.N.42.2) - Stiffness
स्तब्ध दर्शनम्	stabdha darśanam	Fixed gaze

स्तब्ध रोमता	stabdha romatā	Horripilation
स्तम्भ	stambha	स्तम्भ: स्तब्धता (Arun.Ah.Su.9.19), अजाड्यम् (Tod.Ah.N.15.16), निष्क्रियत्वम् (Hem.Ah.Su.8.11), स्वेदापनयम् (Hem.Ah.Su.8.8), स्तभ्यन्त इति अविचलधर्माणो भवन्ति (Chakra.C.Ci.3.161), स्तम्भो निश्चलीकरणम् (Dal.S.N.1.27) - Retention
स्तम्भ पुरीषप्रवर्तनम्	stambha purīṣapravartanam	Retention of stool
स्तिमित	stimita	स्तिमित विबद्धं निश्चलं वा (Vac.M.N.4.15) - Rigid, Inflexible, Fixity
स्तिमितता	stimitatā	Rigidness
स्तैमित्य	staimitya	स्तैमित्यं गात्राणां निरुत्साहत्वम् (Ah.Su.7.61), पटावनद्धत्वम् (Hem.Ah.Su.7.61), गात्राणां अपटुत्वम् (Arun.Ah.Su.12.53), आलस्यम् (Hem.Ah.Su.12.53), आर्द्रवस्त्रावगुण्ठितत्वं इव (Chakra.C.Su.12.76), प्रमीलक: (Yog.C.Su.20.17), जाड्यम् (Yog.C.Ci.5.15), निश्चलत्वम् (Dal.U.39.48) - Rigidness
स्तोकम्	stokam	स्तोकं अल्पं तनु अल्पम् (Vij.M.N.4.10) - Scanty
स्तोकं स्तोकम्	stokam stokam	Frequent and scanty
स्त्यानम्	styānam	Feeling of heaviness, Thick, Solid, Massive

स्त्यानता	styānatā	Feeling of heaviness
स्थिर	sthira	स्थिरं कठिनम् (Dal.As.N.7.10) स्थिरं अचलम् (Arun.Ah.N.12.42) - Fixed, Stable
स्थिर: नयन:	sthiraḥ nayanaḥ	स्थिर: नयन: निमेषरहित: (Vac.M.N.20.18) - Fixed eye
स्थिर: हनू	sthiraḥ hanū	स्थिरत्वं अचलनम् (Dal.S.K.3.42), हन्वो:स्थिरत्वं हनुद्वयस्य लग्नत्वम् (Vij.M.N.69.23) - Stiff jaw
स्थिरता	sthiratā	स्थिरता कठिनता (Dal.S.U.42.67) - Stiffness
स्थूल	sthūla	Thick
स्थूलाक्ष:	sthūlākṣaḥ	स्थूलाक्ष: विकृतनेत्र: (Vij.M.N.20.26) - Clumsy eye
स्थैर्य	sthairya	स्थैर्यं गात्राणां स्तम्भ: (Dal.S.Su. 15.13) स्थिरता कठिनता (Dal.S.U.42.67) - Stiffness
स्थौल्य	sthaulya	Obesity
स्नानं इच्छा	snānam icchā	Fond of bathing
स्नायुजालवत्	snāyujālvat	Covered by sinew
स्निग्ध:	snigdhaḥ	स्निग्धं स्निग्धछायम् (Arun.Ah.Sa.3.112), स्नेह: शरीरस्य चाक्कण्यम् (Gang.C.Su.18.51) - Unctuousness or oily
स्निग्ध दर्शनम्	snigdha darśanam	Sees objects in unctuous
स्निग्धवर्ण	snigdha varṇa	Oily coloured
स्नेहगन्ध मुखम्	snehagandha mukham	Unctuous smell from the mouth

स्नेहाभ्यक्त इव रोम	snehābhyakta iva roma	Hair looks as oily
स्पन्दन	spandana	स्पन्दनं स्फुरणम् (Hem.As.Su.12.50), स्पन्दनं किञ्चित् चलनम् (Arun.Ah.Su.12.50), स्पन्दनं कम्पनम् (vij.M.N.22.7), स्पन्दनं मनाक चलनम् (Vij.M.N.68.20), - throbbing or Twitching
स्पर्श अज्ञानम्	sparśa ajñānam	Loss of tactile sensation
स्पर्श असहत्व	sparśa asahatva	Intolerance to touched
स्पर्श द्वेष	sparśa dveṣa	Intolerance to touched
स्पर्श नाश	sparśa nāśa	Loss of tactile sensation
स्पर्श वैगुण्यम्	sparśa vaiguṇyam	Loss of tactile sensation
स्पर्श हानि	sparśa hāni	Loss of tactile sensation
स्पर्शं न सुषूयते	sparśam na suṣūyate	Intolerance to touch or tenderness
स्पर्शनाक्षम्	sparśanākṣamam	Intolerance to touch or tenderness
स्पर्शनासह	sparśanāsaha	Intolerance to touch or tenderness
स्पर्शरुक्	sparśaruk	Intolerance to touch or tenderness
स्पर्शोद्विग्न	sparśodvigna	Intolerance to touch or tenderness
स्पष्ट सिरा	spaṣṭa sirā	Prominence of veins
स्पष्ट स्नायुगण	spaṣṭa snāyugaṇa	Clear manifestation of tendon network
स्फटिक सन्निभम्	sphaṭika sannibham	Glass coloured

स्फटिकाभम्	sphaṭikābham	Glass coloured
स्फिक्	sphik	Buttocks
स्फुटति इव	sphuṭati iva	Cracking pain
स्फुटन	sphuṭana	स्फुटनं विदारणम् (Hem.Ah.Su.11.22), त्वच: चर्मण: स्फुटनं दरणम् (Arun.Ah.Su.11.22), स्फुटिता इति मनाक विदीर्णा (Vij.M.N.56.30) स्फुटनं दरणम् (Yog.C.Ci.7.22) स्फुटनम् विदारण (Vac.M.N.49.19) स्फुटनं. Cracks or fissure
स्फुटन रोम	sphuṭana roma	Falling of hair
स्फुटनं सन्धि	sphuṭanam sandhi	Cracking sound of joint
स्फुटनान्वित दन्त	sphuṭanānvita deanta	Cracking of teeth
स्फुटित	sphuṭita	स्फुटिता इति मनाक विदीर्णा (Vij.M.N.56.30) - Crack
स्फुर	sphura	स्फुर: स्फुरणम् (Arun.Ah.Sa.2.14) - Throbbing sensation
स्फुरण	sphuraṇa	स्फुरणं स्पन्दनम् (C.Ci.14.11), स्फुरण किञ्चित् कम्पनम् (Yog.C.Ci.24.102), स्फुरणं पुन:पुन: चलनम् (Dal.S.Ci.1.7), प्रस्फुरति कम्पते (Yog.C.Ci.10.7) - Throbbing sensation
स्फुरणं चिरात्	sphuraṇam cirāt	Delayed pulsation
स्फुरति इव	sphurati iva	स्फुरति इव मनाक चलति इव (Vij.M.N.60.7) - Throbbing sensation

स्फोटन	sphoṭana	स्फुटति विशीर्यत इति (Hem.Ah.N.5.30), स्फुटति इव भज्यत इव (Tod. Ah.N.5.39) - Cracking pain
स्फोटै चिता जिह्वा	sphoṭai citā jihvā	Spreading of blisters
स्मृति अपध्वंसनम्	smṛti apadhvaṃsanam	Loss of memory
स्मृति अपाय	smṛti apāya	अपायो विनाश: (Arun.Ah.U.7.1) अपगमं अपाय:, अनेन संज्ञाव्युत्पत्ति:दर्शित अप अपगत: स्मार: स्मरणं अनुभूतार्थे विज्ञानम् (Yog.C.Ci.10.3) - Loss of memory
स्मृति उपघात	smṛti upaghāta	Loss of memory
स्मृति क्षय	smṛti kṣaya	Lack of memory
स्मृति नाश	smṛti nāśa	Loss of memory
स्मृति प्रमोह	smṛti pramoha	स्मृते: प्रमोह: भ्रंश: (Yog.S.U.21.48), स्मृते: विभ्रंशो लोप: (Arun.Ah.N.6.10) - Loss of memory
स्मृति भ्रंश	smṛti bhraṃśa	Loss of memory
स्मृति मोह	smṛti moha	Loss of memory
स्मृति विभ्रंश	smṛti vibhraṃśa	Loss of memory
स्मृति विभ्रम	smṛti vibhrama	Perverted memory
स्मृति सम्लव	smṛti samplava	संप्लवात् विकृतगमनात् (Chakra.C.N.8.5) - Perverted memory
स्मृति हानि	smṛti hāni	Loss of memory
स्यन्दन	syandana	Exudation, Filtration
स्यन्दन मुखम्	syandana mukham	Salivation

स्यन्दनं अक्षि	syandanam akṣi	Lacrimation
स्रंसः	sraṃsaḥ	स्रंसयित्वा स्थानात् चालयित्वा (Arun.Ah.N.15.29) - Dislocation
स्रंसन गुद	sraṃsana guda	स्रस्तपायु स्थानात् च्युतगुदः (Arun.Ah.Sa.5.84) - Prolapsed rectum
स्रंसनम्	sraṃsanam	Flabbiness, drooping
स्रंसन रोम	sraṃsana roma	Falling of hair
स्रक् इच्छा	srak icchā	Fond of garlands
स्रव अक्षि	srava akṣi	Lacrimation
स्रस्तं अक्षि	srastam akṣi	स्रस्तः स्थानात् च्युत इव (Arun.Ah.Sa.2.24) स्रस्त चलित इव अक्षिणी (Arun.Ah.Sa.1.21) स्रस्तः अधः पतित (Dal.S.Su.31.9) स्रंसः बन्धात् भ्रंशः (Indu.As.Sa.4.27) - Flabbiness or drooping of the eye
स्रस्ताङ्गः	srastāṅgaḥ	Looseness of the body
स्राव	srāva	Exudation, Discharge
स्रुतक्षारप्रतिमं मूत्रम्	srutakṣārapratimam mūtram	Urine resembling alkaline water
स्रोतोजकर्दमनिभ	srotojakardamanibha	स्रोतोजकर्दमनिभः इति अञ्जनसदृशः कर्दमद्रव्यतुल्यः (Dal.S.N.10.5) - Colour of collirium
स्वगन्ध असहत्व	svagandha asahatva	स्वगन्धस्य मेदोगन्धस्य असहित्वं असहिष्णुता (Yog.C.Ci.3.79) - Intolerance to self-body smell

स्वन कर्ण	svana karṇa	सस्वनं सशब्दम् (Arun.Ah.N.2.30) - Flute like sound in the ear
स्वनं योनिमुखात्	svanam yonimukhāt	योनिमुखात् अपि अधोवात स्वननिर्गमनम् (Arun.Ah.U.33.29) - Sound from vagina
स्वापन कटि	svāpana kaṭi	Numbness in hip
स्वप्ननाशः	svapna nāśah	स्वप्ननाशः अनिद्रा (Yog.C.Ci.3.86) - Sleeplessness
स्वप्ननित्यता	svapnanityatā	स्वप्ननित्यता निद्राप्रियता (Yog.C.N.7.7.3) - Excessive sleep
स्वप्नसुख इच्छा	svavnasukha icchā	Excessive desire to sleep
स्वरगद	svaragada	स्वरगदः स्वरभेदः (Yog.C.Ci.8.46) - Hoarseness of voice
स्वरपीडा	svarapiḍā	Hoarseness of voice
स्वरभेद	svarabheda	घुर्घुरादि स्वरः (Dal.S.U.41.11) - Hoarseness of voice
स्वररुक्	svararuk	स्वररोगः स्वरभेदः (Chakra.C.Ci.26.105) - Hoarseness of voice
स्वरामय	svarāmaya	Hoarseness of voice
स्वरोपघातः	svaropaghātaḥ	स्वरोपघातः स्वरहानिः (Vac.M.N.49.29) - Low voice
स्वल्पवाक्	svalpavāk	Less talking
स्वाचार	svācāra	स्वाचारं शोभनाचरणम् (Dal.S.U.6.10), अनिन्दिताचारः (Vij.M.N.20.20) - Well behaviour

स्वादुभक्षण द्वेष	svādubhakṣaṇa dveṣa	Aversion to sweet food
स्वाद्वास्यता	svādvāsyatā	स्वाद्वास्यं मधुरास्यता (Vac.M.N.33.5) - Sweet taste in mouth
स्वाप	svāpa	Numbness
स्वित्रं मांसम्	svinnam māṃsam	Putrifaction of flesh
स्वेद	sveda	Sweating
स्वेदवत्	svedavat	Sweating
संक्ले हृदय	saṅkleda hṛdaya	Nausea

ह

हतम्	hatam	Loss of motor function
हत दर्शनम्	hata darśanam	Blurred vision
हत बल	hata bala	Debility or loss of physical strength or weakness
हतनाम	hatanāma	Piles in rectum
हतप्रभम्	hataprabham	हतप्रभ: नष्टकान्ति: (Arun.Ah.N.2.77), हतप्रभानि हत शक्तीनि स्वविषय अग्राहिणी चक्षुरादीनि यस्य स तथा (Vac.M.N.2.73) - Diminished complexion or weaknees of sense organs
हतस्वरम्	hatasvaram	हतस्वरं घुर्घुरस्वरम् (Vac.M.N.49.32) - Aphonia
हतेन्द्रिय:	hatendriyaḥ	हतेन्द्रिय: हत श्रोत्रचक्षुरादि शक्तित्वम् (Dal.Su.39.33) - Weakness of sense organs
हतोत्साह	hatotsāha	हतोत्साह: निरुत्साह: (Tod.Ah.N.7.23) - Loss of enthusiasm

हनन	hanana	Harassment (trouble and annoy continually or repeatedly towards others)
हननं सन्धि	hananam sandhi	हन्ति इत्यादि एतेन आकुञ्चनप्रसारणयो: अभाव: (Dal.S.Ni.1.28) - Difficult function of joint
हनु	hanu	Jaw
हरिकेशता	harikeśatā	हरिकेशता कपिलकेशता (Dal.S.Sa.4.83) - Tawny colour of hair
हरि रोम	hari roma	Tawny colour of hair
हरित	harita	हरितपलाशवर्णम् (Chakra.C.I.9.5), हरितेन हरितशाकवर्णम् (Vac.M.N.8.13), हरितं शाकवर्णम् (Vac.M.N.15.7) - Green colour
हरित रूप दर्शनम्	harita rūpa darśanam	Sees green coloured objects
हरितत्वम्	haritatvam	Greenish
हरितवर्ण	harita varṇa	Green colour
हरितालवर्णं रक्तम्	haritāla varṇam raktam	Blood with the colour of orpiment
हरिलोम	hariloma	हरिलोम कपिलकेश: (Indu.Ah.U.24.33) - Tawny coloured hair

हर्ष	harṣa	हर्ष: उत्सेक: निर्निमित्तं अन्यस्य दो षोत्पादनेन आत्मन प्रीतिजननं वा (Dal.S.Su.1.25.3) हर्ष: पुन: उत्कण्ठजननं प्रमदासु एव (S.Su.15.4.1) हर्षितात्मा चिन्तादिरहित: सन्तुष्टात्मा हृष्टपुष्टं सन्तोषम् (Chandra.Ah.U.4.22) - Exhilaration
हर्ष:	harṣaḥ	Tingling sensation
हर्षणम्	harṣaṇam	Sense of friction
हर्षणं रोम	harṣaṇam roma	हर्षणं रोम्णां ऊर्ध्वीभाव: (Arun.Ah.Su.12.50) हर्ष रोमहर्ष (Chadra.C.N.3.7) हर्ष झंझणिका इति ख्यात वेदना (Chakra.C.Ci.12.12) - Horripilation
हर्ष दन्त	harṣa danta	Gnashing of teeth
हर्ष धमनी	harṣa dhamanī	Engorgement of artery
हर्ष पाद	harṣa pāda	Tingling sensation of foot
हर्ष रोम	harṣa roma	Horripilation
हर्षणं अक्षि	harṣaṇam akṣi	Sense of friction in the eye
हसनं अस्थाने	hasanam asthāne	Laughing at inappropriate occasion
हस्त:	hastaḥ	Hand
हस्तनर्तन	hasta nartana	Dancing movment of hand
हानि	hāni	Loss
हारिद्रम्	hāridram	Turmeric colour

हारिद्रत्वम्	hāridratvam	Turmeric colour
हारिद्रवर्ण	hāridra varṇa	Turmeric colour
हारिद्ररूपदर्शनम्	hāridra rūpadarśanam	रूपं दृश्यं आकाशं वा प्रदश्यंत् (Arun.Ah.Sa.5.74) - Sees objects in turmeric yellow colour
हास इच्छा	hāsa icchā	Fond of laughing
हास्य इच्छा	hāsya icchā	Fond of laughing
हिंसा इच्छा	hiṃsā icchā	Fond of torturing others
हिक्का	hikkā	Hiccough
हितोपदेशषु अक्षान्ति	hitopadeśaṣu akṣānti	हितस्य गुरुपित्रादे: तेषु अक्षान्ति: अहसत्वं तदुपदिष्टं न क्षमता (Arun.Ah.N.2.8) - Intolerance to the advices though it is good
हिध्मा	hidhmā	Hiccough
हिम:	himaḥ	हिमं हिमस्पर्शम् (Vij.M.N.60.4) - Cold touch
हीन	hīna	Diminished
हीनवाक्	hīna vāk	हीनवचन: स्वल्पवाक् (Chandra.Ah.U.3.34) - Less talking
हीनबल	hīnabala	Loss of strength
हीनरूप	hīnarūpa	Diminished complexion
हीनस्वर:	hīnasvaraḥ	हीनस्वर: वक्तु असामर्थ्यम् (Vij.M.N.69.24) हीनस्वरत्वं शब्दनाशत्वम् (Dal.S.Su.32.4) - Aphonia
हीनाङ्ग दर्शनम्	hīnāṅga darśanam	Sees objects as defective organs

हीनोत्तरोष्ठ	hīnottaroṣṭha	हीन उत्तरोष्ठ: स्वभावात् अल्प ओष्ठ: (Dal.S.U.47.22), हीन उत्तरोष्ठं प्रलम्बमान उपरितन ओष्ठम् (Vij.M.N.18.21) - Smaller upper lip or drooping of upper lip
हुण्डन	huṇḍana	हुण्डनं शिर: प्रभृतीनां अन्त:प्रवेश: वक्रत्वं वा, धातूनां अनेकार्थत्वात्। अन्ये तु आहु: शिरोहुण्डनं केशभूमिस्फुटनम्, शङ्खललाट भेदश्च, नासाहुण्डनं घ्राणनाश:, अक्षिहुण्डनं अक्षिव्युदास:, जत्रुहुण्डनं वक्ष उपरोध:, ग्रीवाहुण्डनं ग्रीवास्तम्भ: (Vij.M.N.22.) Tics of the Head, Nose, Eye, Jatru or Neck. Otherwise falling of hair or breaking pain in head especially forehead and temples, Anosmia, intrusion of the eye, Congestion in chest, or Wryneck
हृत्	hṛt	Heart, Cardia
हृत्कम्प	hṛtkampa	Tachycardia or palpitation
हृत् घट्टनम्	hṛt ghaṭṭanam	घट्टनं चलनम् (Yog.C.Su.17.101), हृदयं घट्यत कुल्या इव चाल्यते (Yog.C.Su.17.64), घट्यते विलोड्यते (Gang.C.Su.17.64) - Pressing pain in heart

हृत्क्रोडशूनता	hṛtkroḍaśūnatā	हृत् क्रोडशूनता अन्तस्थ इति पाककृत् क्रोडे शूनता भवति (Chakra.C.Ci.5.45), हृत् क्रोडशूनता हृदयदर स्फीनता (Gang.C.Ci.5.45) - Feeling of emptiness in cardiac region
हृदय:	hṛdayaḥ	Heart
हृदयाशुद्धि	hṛdayāśuddhi	हृदयस्य अशुद्धि: हृदयं पूर्णं इव गुरु इव अपरे (Vac.M.N.2.61) हृदय अशुद्धि: जाड्यम् (Gang.C.Su.16.7) - Feeling of fullness in the epigastric region
हृदयोत्क्लेश	hṛdayotkleśa	हृदयोत्क्लेश: हृदयस्थितस्य दोषस्य उपस्थितवमनत्वं इव (Vij.M.N.2.48) - Nausea
हृदयोत्क्लेद	hṛdayotkleda	हृदयोत्क्लेद: हृल्लास: अनये छर्दि: आहु: (Dal.S.Su.15.14) - Nausea
हृदयोपलेप:	hṛdayopalepaḥ	हृदयोपलेप: अन्तर्वक्षस्थ श्लेष्मणै अन्तर्वक्षादि उपलेप: (Gang.C.N.1.27) - Coating like feeling in heart
हृदिस्थितानि गुह्यानि वाक्	hṛdisthitāni guhyāni vāk	गुह्यानि गोप्यानि (Vij.M.N.18.9) - Reveals even secrets
हृद्रव	hṛddrava	हृद्द्रव: हृदयस्य द्रुतता (Yog.C.Su.20.11), हृदयं द्रवति धावत: धक् धक् करोति (Gang.C.Su.17.64) हृद्रव: हृदि कम्प: (Arun.Ah.Su.11.16) - Tachycardia or palpitation

हृन्मोह	hṛnmoha	Bradycardia or weak heart beat
हृल्लास	hṛllāsa	हृल्लास: उपस्थितवमनत्वं इव (Vac.M.N.2.61), हृल्लास: धूत्करणं धुक् धुक् इति लोके (Dal.S.Ci.34.6), हृल्लास: हृदयात् ईषत् व्यथसहितात् लवणपानीय उद्गिरण (Hem.Ah.Su.4.17), हृल्लास: उद्वमनं इव अनुभव: उद्वमनं हृदयस्य (Arun.Ah.N.11.51) - Nausea
हृल्लासक	hṛllāsaka	Nausea
हृल्लासिका	hṛllāsikā	Nausea
हृल्लेप	hṛllepa	हृल्लेप: श्लेष्म·हृदयलिप्तत्वम् (Hem.Ah.N.2.21) - Coating like feeling in heart
हृष्टरोमा	hṛṣṭaromā	Horripilation
ह्रस्व दर्शनम्	hrasva darśanam	ह्रस्वदर्शिनी अल्पदर्शिनी (Arun.Ah.U.12.15) - Objects look small in size
ह्रस्वं महत् दर्शनम्	hrasvam mahat darśanam	Sees object in magnificient form
ह्रस्वं वृद्ध दर्शनम्	hrasvam vṛddha darśanam	Sees object in magnificient form
ह्रास दृष्टिमण्डल	hrāsa dṛṣṭimaṇḍala	ह्रस्व: ह्रस्वसंस्थाना (Arun.Ah.U.12.15) - Small size of pupil
ह्रीक्षय	hrīkṣaya	ह्री लज्जा, क्षय: रहित: (Arun.Ah.N.2.42) - Lack of shyness

GMGIPN—241 HRD/ND/10—3000 Copies

© भारत सरकार
प्रकाशन नियंत्रण

PED-925 संस्कृत-अंग्रेजी
3000-2010 (DSK-II)

Price - ₹ **260.00**
$ **5.70**
£ **3.52**

महाप्रबंधक, भारत सरकार मुद्रणालय, नाशिक–422 006 द्वारा मुद्रित तथा प्रकाशन नियंत्रक, भारत सरकार,
सिविल लाईन्स, दिल्ली–110 054 द्वारा प्रकाशित